

Бог вогню. Том 2. Драма на Гваїрі

Ольга Мак

Пригодницька повість з бразилійського життя

Другий том

Драма на Гваїрі

Перша в українській літературі пригодницька повість з бразилійського життя викликала велике зацікавлення не лише серед юнацтва, але й серед старших читачів.

Авторка подає в цій повісті на тлі пригод українського юнака — дуже барвисті описи бразилійських краєвидів, людей, побуту, звичаїв, історії, зокрема вірувань та переказів тамошніх індіан. Читач, слідкуючи за долею героїв повісти, незаметно засвоює різноманітні відомості про цю країну.

Перший том повісти "В Санто Антоніо" розгортає барвистий образ життя бразилійського селища, в яке попадає український юнак, Данко Сокіл. Він заприятельнюється з вождем гваянського племені, Коарасібою, якого прогнав вождь ворожого племені, Убаріжара, і ошукством[1] підкорив собі гваянців. За старовинним індіанським переказом, силу і значення може повернути гваянцям віднайдення захованих племінних клейнодів. Коарасіба через своє каліцтво не може перенести до племені клейнодів, захованих у йому лише відомому сховку, і зобов'язує до цього Данка. Частина цієї зобов'язуючої розмови підслухує зледащилий внук Коарасіби. Він хоче дізнатися про місце сховку скарбів і підмовляє Данка поплисти з ним човном по Парані.

Обидва юнаки, виїхавши потайки з оселі, попадають у крутіж несподіваних і дуже грізних пригод, про які читач довідається з дальших томів повісти.

Зрада

Коарасіба вернувся від хворого в обідню пору. Увійшов на пусте подвір'я, попробував замкнені двері від дому Соколів і почвалав до своєї оки[2]. Ноги у нього боліли страшенно, ніби хто по кістках поров уздовж і впоперек тупою пилкою. Тому, увійшовши до прохолодної оки, з насолодою розтягнувся на розстеленій шкірі, набив свою розрадницю-люльку міцним тютюном і затягнувся густим димом. Лежав нерухомо, а різні думки непроханими гостями лізли в голову, потім тікали геть і змінювалися іншими.

— Яка страшна ця спека перед дощем, — думав Коарасіба. — А дощ буде холодний... Буде навіть буря... Треба буде спробувати натерти ноги виваром з кореня укатаї[3], змішаним з товщем[4] їжака... Ах, ті ноги!.. Біль у них гуде, немов найбільший дзвін на дзвіниці... Треба би було подивитися, чи Рріко[5] має що їсти... Коли Данко прийде — скажу йому... Данко... Данко має їхати... Іван має повернутися

завтра... Погано йому буде під дощем... А той чоловік добре зробив, що прийшов по мене, бо був би хлопець загинув... Шкода, коли такий великий син помре... Хі-хі, які ті білі люди дурні!.. Найпростішої хвороби не вміють лікувати... От хоч би й мавп'яче лігво[6], як було з Данком... Данко також помер би, неодмінно помер би!.. А от я його вилікував, і він тепер житиме... А коли виросте — піде в Долину Ігурей... Цікаво, який тепер Ранок[7]?.. Напевне вже великий і сильний юнак з нього... Коли візьме у свої руки берло Соняшної Династії, а на голову одягне золоте акванґапе[8] — всі впадуть перед ним ниць... І одягне колись!.. Вони лежать спокійно під водоспадами і їх ніхто не забрав... Арасі хотів, щоб йому зрадити таємницю скарбів... О, йому такої таємниці не можна довіряти!.. Нікчемний маландро[9], ботокуд[10], ганьба гваянців!.. А вчора підслухував... Треба буде його спитати, що він чув?.. Але він знає, що я йому того не подарую, і тому боїться приходити... Данко також десь забарився сьогодні й не приходять з обіду...

Коарасіаба підвів голову і почав прислухуватися, але, не почувши нічого, ліг знову.

— Цей Данко також не все буває слухняним, — подумав роздратовано. — Батько йому наказував не відходити надовго від дому, а він десь напевне сидить з падре[11] Вісенте і слухає якихось історій... Або, може, зустрівся десь з хлопцями на вулиці... А все тому, що його Іван ніколи не б'є... Коли б його так виховувати, як виховували колись у нас, то було б зовсім інакше... О, посмів би Гварасе або Гвапі[12] мене не послухати!.. Ех!.. Коли б хоч шімарону[13] напитися, бо спрага мене мучить і втомлений я дуже сьогодні...

Коарасіаба зітхнув ще раз, відложив люльку і обернувся на спину. Старався лежати нерухомо, щоб дати відпочинок цілому тілові, а особливо втомленим ногам. А між тим якийсь неясний, неокреслений неспокій прокидався йому в душу і тихенько клубочився під серцем. Коарасіаба нервово поворухнувся, ніби шукаючи вигіднішого положення, і знову застиг, заплющивши очі. Лежав так досить довго і вже почав навіть дрімати, коли раптом якась сила шарпнула ним і примусила сісти.

— Данко! — думав уголос. — Чому так довго Данко не приходять з обіду?..

І тут старий відчув інстинктивно, так як вміють відчувати індіани, що щось сталося. Що саме — він не знав, але все його ество підказувало, що сталося щось небезпечне, погане.

Коарасіаба почав мерщій вставати, перемагаючи втому і біль в ногах, і, спираючись всім тілом на щіпок, ледве висунувся зі своєї халупи.

Сонце вже звернуло з полудня, але прало землю з усіх сил своїми вогненими батогами так немилосердно, що прозоре повітря тремтіло і, здавалося, аж дзвеніло. І хоч на небі не було видно ні однієї хмаринки, Коарасіаба знав, що буде буря з дощем. Знав це так непомильно, як і те, що по дневі наступить ніч, а тому навіть не думав над тим. Всі його думки звернулися до питання: чому так довго нема Данка?

Він ще раз подивився на замкнений дім, повів очима по безлюдному подвір'ї і став прислухатися. Та ніщо не зраджувало присутності хлопця ні на ближчій, ні на дальшій віддалі. І Коарасіаба, ще більше занепокоєний, попростував до воріт, навіть не кинувши

оком на папугу, хоч перед тим збирався дати їй їсти.

Вийшовши за фіртку, зустрів босоногого монастирського вихованця, котрий поспішно сказав:

— Падре Вісенте просив, аби Данко зараз же прийшов на обід.

Кожний інший на місці Коарасіаби неодмінно спитав би: "Як? Хіба Данко ще не був на обіді?!" Але для старого індіянина таке питання виявилось зайвим, а слів він не любив тратити даремно. Тому не спитав нічого, навіть нічого не відповів. Тільки зіниці його очей звужились і стали гострі-гострі, і він, відсунувши босоногого хлопця з дороги, як усувають непотрібну річ, подався просто в містечко, відразу забувши про біль у ногах.

Йшов спішно нервовою ходою і пильно розглядався по затихлому й опустілому від спеки містечку. Інколи на секунду зупинявся, ловлячи чуйним вухом дитячі голоси, та зараз же, хитнувши заперечливо головою, йшов далі. Так даремно обійшов ціле Санто Антоніо: Данка не було ніде. Нарешті, щось подумавши, пішов до склепу Саміра.

Турок сидів після ситого обіду на стільці коло входу й солодко дрімав, коли над його головою несподівано розітнулося питання, вигукнуте грізним голосом:

— Ти не бачив Данка?

Самір спросоння кинувся так сильно, що мало не впав зі стільця, і його сон відразу відлетів. Був не тільки переляканий, але й здивований, бо Коарасіаба ніколи до нього ні за чим не приходив.

— Що? — спитав, протираючи очі. — Данка?.. Ні, Данка сьогодні я не бачив. Приходив тільки Арасі. Його посилав Данко.

— За чим посилав? — ще грізніше питав Коарасіаба, назираючи грудьми на Саміра.

Переляканий Самір поспішив для безпечности залізти за ляду і вже звідти давав дальші пояснення:

— О, то Данко вирішив зробити перед від'їздом несподіванку для свого батька. Адже сьогодні маємо Сан Жвона, іменини сеу[14] Івана, і Данко робить прийняття для всього містечка. Буде багато їжі, багато питва і багато-багато фоґетів[15], і Коарасіабу запросять напевне також, аякже! Завтра Коарасіаба їстиме досхочу рожеву ковбасу, питиме солодке пиво і...

Та Коарасіабу зовсім не приваблювали перспективи такої гарної гостини, і він увірвав Саміра на півслові:

— Ну, і де ж тепер Арасі? — спитав різко.

— О, Коарасіабо, — скрутився Самір, ніби й справді був винен, — звідки ж я можу знати про те, де є тепер Арасі? Напевне з Данком готуються вдома до завтрішнього прийняття...

Індіянин більше не слухав. Обдарувавши турка повним ненависти поглядом, він круто обернувся і пошкандибав геть.

— От дикун! — забурмотів Самір, вилазячи з-за ляди. — Ти говори до нього, як до культурної людини, а він — тьфу!..

Сплюнувши, розсерджений турок знову сів на попереднє місце, а Коарасіаба йшов,

сам не знаючи, куди й чого. По дорозі зупинив двох хлопців і спитав їх, чи вони не бачили Данка. Ні, Данка хлопці не бачили.

— А бачили Арасі?

Арасі бачили: він йшов разом з Бенедітом до річки і несли багато якихось пакунків.

Ця відповідь не пролляла ані трохи світла на неясну справу, тільки зміцнила певність Коарасіаби у тому, що сталося щось поганого.

— А де Бенедіто? — знову спитав хлопців. Того вони також не знали.

Коарасіаба вже не випитував нічого, тільки знову круто повернув у другий напрямок у той бік, де під лісом тулилася убога ліплянка, прикрита пальмовим листям. Там жила родина муринів[16], що складалася з батька, матері і вісьмох дітей, найстаршим з котрих був тринадцятилітній Бенедіто.

На порозі ліплянки сиділа Барбара — мати Бенедіто і тримала на колінах чорне, замурзане немовля. Довкола ліплянки впереміжку з поросятами і курми бігали майже голі, чорні діти, а на траві проти сонця білилася піврана дитяча білизна.

Коли старий індієнин наблизився до хати, Барбара схопилася на ноги і притулила немовля міцніше до себе, а решта дітей вмить збіглися до матері, стараючись заховатися за її широкою спідницею. Хоч в цілому Санто Антонію ніхто не міг нічого поганого про Коарасіабу сказати, однак всі, а особливо жінки й діти, позаочі називали його чарівником і боялися з ним зустрічатися віч-на-віч.

— Де Бенедіто? — без ніяких передмов, суворо спитав Коарасіаба.

Муринка, налякана несподіваними відвідинами, а ще більше неприязним тоном гостя, не відповідала нічого.

— Де Бенедіто, я питаю? — повторив ще гостріше Коарасіаба.

— Не... знаю, — ледве здобула голос Барбара.

— Ти знаєш! — крикнув злісно Коарасіаба. — Кажі, де Бенедіто?!

— Бенедіто пішов ловити рибу, — випалила раптом маленька дівчинка і, сама злякавшись такої відваги, сховалася за маминою спідницею.

— Пс! — сердито сикнула на неї зраджена мати. — Я не знаю, куди він пішов. А... для чого тобі Бенедіто?..

Та Коарасіаба не мав звички відповідати на питання. Почувши те, що йому було треба, він, навіть не глянувши на збиту в переляці родину, обернувся і пішов геть.

Прямував тепер в сторону ріки, де мав бути Бенедіто. Коарасіаба знав добре всі місця, в котрих найкраще ловиться риба, і відразу догадався, куди треба було йти. Йшов, не дивлячись під ноги, і тільки, коли потрапляв у ямку або на засохлу грудку глини, поскрипував зубами від болю, котрий відчував, але над котрим не думав.

— Данко посилав Арасі до Саміра по їжу й питво, — бурмотів він. — А Арасі з Бенедітом носили якісь речі до ріки... Для чого?.. І куди міг подітися Данко?..

Шукаючи безуспішно якогось пояснення на всі ці незрозумілі речі, Коарасіаба досягнув краю крутого схилу, що біг вниз. З цього високого берега побачив маленьку постать Бенедіта, який сидів над вудкою коло води.

Давній інстинкт прокинувся у старому індієнинові. Він не гукнув на хлопця, не

пішов до нього втоптанною стежкою, а якось зовсім не здаючи собі справи — для чого? — зігнувся і пірнув у густі зарослі, що росли обабіч стежки. Підкрадався, не роблячи найменшого шуму, інколи тільки обережно підводив голову і поглядав довкола, а потім знову згинався і плазував, спритно і скоро, як ящірка. Не минуло й десяти хвилин, як опинився в кількох кроках від хлопця. Бенедіто, ніби щось передчуваючи, озирнувся неспокійно назад, але, не зауваживши нічого підозрілого, тільки перевірів приманку на гачку і знову закинув вудку. В той же момент Коарасіаба зробив котячий стрибок і вп'явся чіпкими пальцями в плече хлопчини. Від несподіванки Бенедіто конвульсійно шарпнувся і повернув до напасника обличчя, посіріле від невимовного жаху. Цей жах іще збільшився, коли він побачив над собою лице індіанця, перекошене гримасою великої злоти. Подивившись в очі Коарасіаби, повні дикого вогню, Бенедіто мало не зімлів, а крик, готовий зірватися у першій хвилині з його уст, застряг у горлі твердим клубком.

— Бенедіто, — зашипів йому просто в обличчя Коарасіаба, — куди ти сьогодні ходив з Арасі, га? Кажі! — і він ще тісніше стиснув плече хлопця.

Серце зовсім завмерло в грудях Бенедіто. "Ого — шибнула в його голові думка, — та поїздка мені відразу видалася підозрілою!.. І напевне Арасі щось дуже погане вступнув, коли старий такий лютий".

— Ну, — наглив Коарасіаба, — куди ви ходили?

— Я... Я... Я не знаю, — нарешті забелькотів Бенедіто, завертаючи сиво-блакитними білками своїх величезних очей. — Я не знаю...

— Знаєш! — тупнув босою ногою в землю Коарасіаба. — Ти знаєш! Що ви носили до ріки, кажи!..

"Ов, аж тепер я пропав! — помертвів Бенедіто. — Нема сумніву, що Арасі з Данком когось пограбували і втекли. А мене тепер посадять до в'язниці за те, що я їм помагав. Ліпше ж до нічого не признаватися!"

Так постановив собі хлопчина, а тим часом його тремтячі, задеревілі від страху уста, які не звикли говорити неправди, вимовляли зовсім щось інше:

— Я не винен, Коарасіабо, слово чести, не винен!.. То Арасі... Арасі мене попросив, щоб я... щоб я... І... і я нічого не знаю...

— Що тебе Арасі просив?

— Нічого... Нічого він мене не просив... І я нікуди не ходив... Я не бачив Арасі... Я нічого не носив... — плутався у брехні бідний хлопець і в думках закликав: "О, мій святий покровителю Бенедіто, рятуй!"

Очевидна брехня не тільки злостила Коарасіабу, а й роздувала в його душі полум'я чим раз більшої тривоги й нетерплячки.

— Кажі правду!!! — крикнув він люто і так штовхнув переляканого муринчука, що той аж перекинувся на спину. — Кажі правду, бо я тебе вб'ю!!!

"Не знаю!" — хотів відповісти, Бенедіто, але страх поплутав йому слова, і він крикнув:

— Не скажу!..

Доведений тим вигуком до шалу, Коарасіаба кинувся до Бенедіто з кулаками, але той уже не чекав. Лежачи на спині, він блискавично кілька разів обернувся, скотився по похилому березі до самої води, а тоді схопився на ноги і кинувся тікати. До стежки на перешкоді стояв Коарасіаба, а тому Бенедіто побіг у другий бік, де круто здіймався вгору порослий ожиною і корчами, глинястий берег. Коарасіаба, як хижак, від якого втікла здобич, зробив величезний стрибок і пустився в погоню.

Дорога була рівно ж тяжка, як для втечі, так і для переслідування. Бенедіто, випередивши розлюченого індіанця на кілька кроків, одчайдушно спинався вгору, обдираючи собі обличчя, руки й груди, ранивши ноги на гострі колючки. Коарасіаба, випустивши з рук ціпок, ліз за ним, але його старе, жилаве тіло, проковзувалось поміж корчами, не зазнаючи ніяких пошкоджень, немов би було вкрите риб'ячою лускою. Бенедіто був молодий і звинний. Коарасіаба був старий і хворий на ноги, але спритністю і вмінням лазити по гущавині на багато перевищав свою жертву. Тому перевага була на його боці. Муринчук це відчував і з жахом помічав, що, помимо всіх його зусиль, віддаль між ним і Коарасіабою з кожною хвилиною скорочується.

Задихаючись від страху й важкого спинання вгору, Бенедіто нарешті опинився під стовбуром старого дерева, що росло на самому краєчку урвистого горбка і трималося землі тільки двома коренями. Решта коріння, оголеного і спорохнявілого, звисала вниз, як безвладні тіла мертвих гадюк. Хлопець вчепився за це коріння, напружився і вискочив на горбок. Але тут з розпукою побачив, що тікати далі нікуди: довкола суцільною стіною стояло густе мереживо чіпкої, немилосердно колючої ожини, що переплітала корчі, зробивши з них цілком непрохідний живопліт. Єдиним, та й то не дуже певним рятунком залишалося те саме дерево, і Бенедіто, не довго думаючи, поліз на нього. Та ледве він досягнув перших гілляк, як Коарасіаба вже також видряпався на горбок і кинувся лізти за втікачем. Дрібне листя тривожно зашелестіло і навіть подекуди почало обпадати на землю, а старий стовбур затріщав і загрозливо захитався під тягарем непроханих гостей. Але Бенедіто не зважав на це. Він ліз все вище й вище, а старий індіанець зі спритністю, неймовірною для його віку й немочі, п'явся за ним, щось грізно бурмочучи собі під носом.

Нарешті муринчук опинився на самому вершечку серед тонких гіллячок, готових ось-ось хруснути і скинути його вниз. Всяка дальша втеча стала неможливою, і Бенедіто з жахом дивився собі під ноги, звідки вже показалося похмуре, зловісне обличчя Коарасіаби. Потім над обличчям з'явилася шорстка, темна рука, цілком подібна до всохлої гілляки і вхопила хлопця за ногу.

— Тепер ти скажеш!.. Тепер ти мені все скажеш!.. — шипів задихаючись Коарасіаба і з силою потягнув хлопця вниз.

— У-а-ай! — верескнув Бенедіто, стараючись звільнити ногу і хапаючись з усіх сил за крихкі гіллячки.

Та Коарасіаба підсунувся ще вище і вхопив його за стан.

Старе дерево голосно крекнуло і звалилося з обома борцями вниз.

— Злазь на землю, брехуне! — говорив, злісно блискаючи очима. — Злазь!..

Але Бенедіто не піддавався. Він тримався, мов кліщ, непевної опори і відбивався з усіх сил ногами.

Почалася дуже небезпечна боротьба в повітрі, яку супроводили вигуки, погрози, сопіння і тріск гілляк...

Несподівано це все скінчилося тим, що старе дерево, яке вже й так ледве-ледве трималося землі, голосно крєкнуло і звалилося з обома борцями вниз...

Бенедіто вирішив, що наступила його остання хвилина, і вже навіть перестав борюкатися. Та скоро відчув, що падіння не принесло найменшої шкоди для його тіла, ні тим більше не загрожувало його життю. Натомість велика небезпека загрожувала йому від розлюченого діда, котрий і далі не випускав його ноги зі своєї твердої долоні. Нарешті, визволившись з-під тягару гілляк поваленого дерева, Коарасіаба опинився верхи на хлопцеві і, схопивши його за горло, нахилився над переляканим обличчям:

— Скажеш тепер, чи ні? — сичав люто. — Скажеш?

Бенедіто мусів піддатися:

— О, Коарасіабо, — прохрипів покірно, — я тобі все скажу, тільки пусти мене!..

— Ну, — відразу пустив його шию Коарасіаба, — кажи!

— Я невинен, Коарасіабо, присягаю, ось!.. — і Бенедіто, зробивши великим пальцем правої руки знак хреста на своєму чолі, потім побожно поцілував палець. — Я собі сидів удома, перебирав мамі фасолю на обід і нічого не знав... А тут прийшов Арасі і викликав мене з хати. Я не знав, чого. А він попросив мене допомогти йому занести якісь речі від склепу Саміра до човна на ріці... Я ще не хотів іти, бо мав перебирати фасолю... Але Арасі пообіцяв мені заплатити, і я пішов... Ми принесли якісь пакунки, що їх Арасі мав перевезти на другий беріг ріки... Потім Арасі дав мені три крузейри[17], і я собі за них купив гачок на рибу... Але, присягаю тобі, я нічого не знав!..

Бенедіто тремтів і загикувався, переповідаючи це все, і Коарасіаба бачив, що він не бреше.

— То чому ж ти мені не хотів того відразу сказати? — спитав він трохи здивований.

— Бо вони просили мене нікому нічого не казати.

— Вони? — насторожився індієнин. — Хто ж був з вами ще?

— Та Данко ж...

Коарасіабі відразу забило дух, але він недовірливо нахмурився:

— Данка не було з вами, не бреші! — сказав гостро.

— Був, Коарасіабо, слово честі, був! Сидів у човні й чекав...

Індієнинові видалося, що його хтось ударив по голові тангвапемою[18].

— Ти, може, не добачив, хлопче? — перепитав ще раз, відчуваючи, як якийсь смертельний холод розливається в його душі. — Це напевне не був Данко!..

— Ні, це був таки Данко, Коарасіабо! Я ж говорив з ним і навіть побажав їм щасливої подорожі!.. Вони обидва поїхали до Мато Гроссо і мали скоро вернутися... Так казав Арасі...

"Отже, Данко зрадив!" — прошибла страшна думка Коарасіабу, і йому здалося, що земля під ногами провалюється, а він летить у чорну прірву.

Сидів, згорбившись, ніби мав на плечах страшний тягар, і мав такий скорботний і пригноблений вигляд, що добросердечному Бенедітові стало його жаль. Муринчук якось цілком непомітно для себе перестав боятися цього старого діда, що перед кількома хвилинами видавався йому таким страшним і небезпечним.

— А що сталося, Коарасіабо? — спитав лагідно.

Але Коарасіаба мовчав і щось уперто думав.

— Я навіть можу тобі сказати, що ми несли, — осмілившись, продовжував Бенедіто: — там були пляшки з горілкою, фогети, хліб, а з мішка дуже пахло ковбасою...

— Так, так. — хитнув головою Коарасіаба, — вони мусіли взяти зі собою харчі...

— А куди ж вони поїхали? — спитав знову муринчук.

— Мовчи! — раптом наїжився Коарасіаба. — Мовчи і не питай нічого!.. А, коли вернешся додому, то забудь усе, що дотепер бачив і знаєш. Зрозумів?

— О, Коарасіабо...

— Цить! Коли хоч одне слово писнеш комусь про Данка, Арасі, або про мене — уб'ю!!! Чуєш? Ніяка сила тебе не врятує!..

— О, Коарасіабо, присягаю, що я нікому нічого не казатиму! Ось!.. — і муринчук знову зробив знак хреста на чолі, поцілувавши потім палець, що було великою і тяжкою присягою.

— Пам'ятай же! — погрозив ще раз пальцем Коарасіаба. — А тепер лізть у воду і пообмивай кров зі себе. Бач, як обдряпався, дурний... — додав з теплою ноткою в голосі.

Бенедіто без слова заперечення зсунув з себе старі штанці, що були його єдиною одежею, і хлюпнув у воду. А Коарасіаба сидів непорушно, заціпенівши від душевного болю. Переживав таку тяжку хвилину, яку можна було порівняти хіба з хвилиною вигнання з племені, або зі стратою віри в Арасі. Але ця хвилинка була ще тяжчою, бо ж старого морубішабу завела остання надія в його житті. Мало того, що завела надія — його зраджено підло й жорстоко. І хто зрадив? Той білий хлопець, котрого любив понад своє життя! Той хлопець, котрому він врятував життя, котрий ще недавно вшанував прилюдно закон переламаної стріли, ставши перед старим морубішабою на коліна!.. зрадив той самий Данко, котрий ще вчора присягався пам'яттю матері сповнити останню волю немічного вождя племені!...

— М-м-м! — застогнав Коарасіаба.

Шалений біль, змішаний з такою ж шаленою ненавистю, розсаджували йому груди. Він би вив, він би кричав, дряпав би під собою землю і з насолодою роздер би Данка на кусні, коли б тільки мав його тепер у своїх руках.

Тим часом Бенедіто, обмившись у ріці, виліз, одягнув свої обтріпані й полатані штанці і нерішучо став навпроти: не знав, чи не звелить старий іще чогось.

— Іди додому, Бенедіто, — наказав той. — Іди і нікому нічого не кажи. Чуєш?

— Так, Коарасіабо, — поспішно відповів Бенедіто.

Тоді забрав вудку, бляшанку з хробаками і кілька вже пійманих риб і, кивнувши Коарасіабі на прощання головою, побіг мерщій стежкою геть.

Коли муринчик скрився за закрутом доріжки, старий спробував встати, але відразу ж з тяжким стогоном знову опустився на землю. Його права нога, пошкоджена ще при падінні зі Скелі Невороття, тепер була цілком безвладна. Глянувши на неї, Коарасіаба побачив, що вона спухла і набрала зловіщого фіалкового кольору. І аж тепер він пригадав, що, падаючи з Бенедітом зі зламаним деревом, вдарився нижче коліна, після чого нога стала ніби неживою. Коарасіаба сидів і дивився тепер на неї, з такою ненавистю, як на найгіршого ворога. Що ж можна почати з такою дурною ногою? А діяти треба було негайно! Треба було зараз же здоганяти втікачів, щоб не стратити всього!..

Коарасіаба не боявся того, що хлопці скоро знайдуть скарб, але боявся, що вони можуть вдатися до когось по допомогу в шуканні і тоді... тоді... тоді... Коарасіаба вже навіть не пробував додумати, що було б тоді, лиш підліз до свого ціпка і поспробував зіп'ятися на ноги при його допомозі. Це йому вдалося, але йти він не міг. Подумавши трохи, зліз з берега у воду і, не випускаючи палиці, поспробував плисти. Так було краще, хоч від холодної води нога обізвалася лютим болем. Але Коарасіаба не зважав на це. Тримаючись більше берега і час-до-часу відштовхуючись від дна, посувався помалу вниз з течією до того місця, де припинялися човни.

Врешті доплив.

Обставини сприяли йому: коло причалів коливалися два прив'язані човни, а довкола не видно було ні одної живої душі. Сонце так пекло, що все живе у той час ховалося в захист тіни, або відпочивало по обіді.

Коарасіаба миттю вліз в один з човнів, стиснувши зуби від болю в нозі, відв'язав його і відштовхнувся веслом.

— Тепер я вам покажу, маландри, як вміє мститися Коарасіаба, — промимрив уголос. — О, тепер я вам покажу!..

Коли вплив на широкий водний простір, побачив, що з півночі на виднокрузі з'явилися тяжкі, сталево-сірі хмари...

На водах Парани

Данко сидів при стерні, а Арасі з усіх сил налягав на весла: видно було, що дійсно поспішав.

— Не тримай так дуже проти течії, — наказав Данкові. — Ми мусимо пристати до берега ген аж за тим виступом.

— Ов, то тоді нам тяжко буде вертатися назад! — зауважив Данко.

— А ти ж думав, як? Заробити сто крузейрів не так легко, хлопче...

На таке повчання Данко не мав що відповісти і тому змовчав. Але погляд його упав на поскладані у човні пакунки.

— Що це? — спитав здивовано. — Веземо фоґети й харчі?

— Здається, — вдав байдужого Арасі. — Ті ж кабоклі не вміють навіть доладу хліба спекти. А фоґети... Де ж ти бачив у кабокля [\[19\]](#) весілля без фоґетів?

Данко і на цей раз признав слухність своєму товаришу і більше не розпитував.

Допливали вже до середини ріки, коли несподівано з-за одного з островів вплив їм назустріч другий човен.

— О, Полон з батьком ідуть до Санто Антоніо, — сказав Данко, пізнавши чоловіків у човні.

— Де?! — немов уколений обернувся назад Арасі, що сидів спиною до зустрічного човна. — О, чорт!

— Та чого ж ти лаєшся?! — здивувався Данко.

— Бо не люблю з тими людьми зустрічатися. Всі кажуть, що зустріч з Адемаром і його родиною не віщує нічого доброго.

— Я того ще не чув.

— Але я чув і знаю!

— Дурниці! Як ти можеш в таке вірити?

— Вірити — не вірити, але ти пускай стерно, бо я хочу їх обминути... — із тими словами Арасі почав загребати лівим веслом, скеровуючи човен вниз по течії.

Данкові це все видалося смішним і глупим, але він не сперечався, бо знав, що Арасі, як і всі мешканці Санто Антоніо, є дуже забобонний, і сперечатися на ту тему — значило тільки тратити час.

Але човни все ж таки порівнялися, хоч і на певній віддалі. Молодий Полон пізнав Данка і привітався:

— Ти куди, Данку?

Данко, замість відповіді, показав рукою на протилежний беріг.

— На нашу сторону? — спитав Полон. — Чого?

— Пильнуй стерна, не розпатякуй! — крикнув злісно Арасі. — Також! Знайшли місце посередині ріки на розмови!..

Данко мерщій ухопив за стерно, хоч і не знав толком, що має з ним на цей раз робити.

Човни розминулися.

— Тату, — раптом зауважив Полон, — а вони ж пливуть на човні Антоніо! Ти пам'ятаєш, як цього човна у нього вкрали?

— Е? — здивувався Адемар, приглядаючись до човна. — Не може бути!

— Так, так, — запевняв Полон. — Я ж знаю цей човен! Дивись, он збоку та дошка, що має сучок, подібний до собачої голови. Бачиш?

— Барбарідаде![\[20\]](#) — обурився Адемар. — А бідний Антоніо мало не плакав за тим човном. Треба буде йому сказати... Тримай проти течії, тримай!.. Бачиш, нас уже понесло вниз на добрих пів кілометра...

Тим часом наші мандрівники минули вже устя ріки Амамбаї, що вливалася до Парани з правого боку, минули і той виступ, до якого ніби мали пристати, вже й острів Бандейрантів, який лежав з лівого боку, мав незабаром кінчитися, а Арасі, замість гребти до берега, витягнув весла і почав закурювати.

— Що ти робиш Арасі?! — скрикнув Данко. — Та ж нас течія несе вниз!..

— Ну, й добре, — пакнув димом Арасі. — Я ж тобі казав, що ми маємо пристати нижче.

— Де нижче?

— Ат, не чіпляйся ти до мене! Я знаю, що роблю...

— Але я не знаю! — почав сердитися Данко.

— Ти мені скажи, де той твій кабокльо живе і куди ми маємо плисти?

— О, Боже!.. Ти нудний, Данку, як Аліса... Ну, як хочеш знати, то той кабокльо живе за устям Маракаї.

— Що?! — підскочив Данко. — Аж за устям Маракаї?! Ти збожеволів, Арасі?! Та до Маракаї від Санто Антоніо є яких тридцять кілометрів дороги! Коли ж ми вернемося додому?

— О, о! Я ж знав, що так буде, — почав кпити Арасі, — і тому відразу не сказав тобі правди, бо ти б не погодився.

— Певно, що ні! Я не можу тепер відлучатися з дому на такий довгий час!..

— А от відлучишся — і нічого тобі не станеться...

— Арасі, — встав Данко, — зараз же завертай човен назад!

Арасі від такого рішучого тону трохи розгубився, але зараз же запанував над собою і почав Данка вговорювати:

— Не роби дурниць, Данку... Ми вже пропливли більшу половину дороги, а ти тепер хочеш вертатися назад...

— Ми ще не пропливли половини дороги!..

— Ат, хто її міряв?! Витягай ліпше другу пару весел і помагай гребти...

— Я кажу — вертай назад!

— Ну, Данку, будь же ти хлопцем, а не бабою!.. Згодилися на роботу, зробили більшу частину, а тепер — назад. Так не робиться. І той борг у Саміра... Мені просто стидно, як подумаю, що то твій тато скаже...

— Ти мене не переконую, а завертай додому! — не здавався Данко. — Я не буду ночувати поза хатою!

Арасі раптом посміхнувся:

— Як ти хочеш знати, то і я не думаю ночувати поза хатою. Ми вернемося до Санто Антоніо дуже скоренько.

— Яким способом?

— А таким: зять, чи там майбутній зять, того кабокля має моторовий човен і після обіду їхатиме до Санто Антоніо, щоб забрати свого тестя і привезти падре Вісенте на шлюб. І ми тим човном приїдемо за годину.

Данко підозріло подивився на Арасі:

— А чому ж ти це тримаєш у таємниці?

— Ну, от!.. Хотів тобі зробити несподіванку. Але, коли ти вже такий, то мушу тобі сказати тепер...

Данка, однак, це все не заспокоїло, і він постановив, що, як тільки трапиться якийсь зустрічний човен, що плистиме вгору, — він попроситься і пересяде. Арасі не

мав ніяких обов'язків і міг собі плисти до Маракаї, чи за Маракаю, чи навіть залишитися у того кабокля на цілий тиждень на весіллі.

Але, як воно все в таких випадках трапляється, ріка була цілком порожня і ніяких човнів не було видно. Данко, сердитий і на свій нерозум і на Арасі, витягнув другу пару весел і став і собі гребти.

"Як не трапиться зустрічний човен, то хоч до того кабокля скоріше допливемо", — думав з досадою.

Човен, гнаний течією і аж двома парами весел, плыв дуже скоро, і Данкові навіть почало здаватися, що справа ще не є такою поганою.

Аж ось і устя ріки Маракаї. Широка на яких 15 метрів, вона весело котила свої прозорі води, з'єднуючись з величавою Параною.

— Ну, і де ж той кабокль живе? — спитав Данко, коли човен минув Маракаю.

— А от, треба пильно дивитися. Тут десь на березі є його садиба, і нас мають чекати...

Однак, минули хвилини за хвилинами, човен плыв усе далі вниз, а на березі не було ніяких позначок того, що тут існує якесь людське житло. Данко стривожився вже не на жарт і знову спитав Арасі:

— А ти певний, що це має бути за устям Маракаї, а не перед ним? Може, ми вже минули ту оселю?

— Ні, ні, не минули, — якимось насмішливо відповів Арасі. — Ось ще трохи, трохи, — і ми пристанемо.

— Куди пристанемо?

— Та вже пристанемо кудись, не бійся...

— Слухай Арасі, — роззлостився Данко, — ти не говори мені дурниць, бо я не маленький! Тут незабаром почнеться скеля Ітакватія, де вже ніхто не живе.

— Хто тобі це сказав? — уже не скриваючи глузу, спитав Арасі.

Данкове серце раптом забило на сполох. Він тепер ясно бачив, що Арасі тільки бовтає веслами по воді, не роблячи найменших зусиль, щоб прибити човен до берега. Він тепер зрозумів, що вся поведінка молодого індіанця є страшно підозрілою, а вся справа з перевозом пакунків є видумкою.

— Арасі! — крикнув він, збліднувши. — Або ти мені зараз скажеш усю правду, або повернеш човен назад!.. Я далі не пливу!

Обличчя Арасі раптом викривилося гримасою злобної втіхи і стало таким потворним, що Данко ледве пізнавав у ньому знайомі риси.

— Назад? — розсміявся силуваним сміхом індіанець. — Ні, хлопче, ти мене не змусиш повернути назад!.. А правду?.. Правду я тепер можу тобі сказати...

Тут Арасі сплюнув у воду заваджаючи йому цигарку, вичекав добру хвилину і з розрахованою на ефект урочистістю роздільно вимовив:

— Ми не пливемо ні до якого кабокля, а пливемо до Г'ваїри, і ти знаєш, чому...

Сказав це і з цікавістю подивився на хлопця, зарані насолоджуючись враженням, яке викличе ця несподівана заява. І коли б він вмів дивитися просто в душу, то був би

вдоволений, бо дійсно його слова потрясли і перелякали Данка так, що він цілком розгубився. Але це все діялося всередині. Назовні ж молоденький Сокіл ні одним мускулом обличчя не зрадив того, що відчував. Навпаки, несвідомо наслідуючи Коарасіабу, Данко стиснув цілком спопелілі уста, хижо звузив скеровані просто на Арасі зіниці, а риси його обличчя вмить скам'яніли й набрали виразу якоїсь дивної зрілості.

"Як він подібний до діда!" — подумав Арасі, зіщулившись від упертого, гострого, як голки, погляду хлопця.

— Так, — продовжував він уголос, щоб надати собі певности, — ми пливемо до Гваїри по скарби гваянців. Я вчора дещо підслухав, а те, чого не дослухав, ти мені пізніше розкажеш... Соняшні Клейноди і все, що там з ними лежить, буде моїм! Я не маю охоти зрікатися їх тому, що старий дід вижив з розуму... Але й тебе, Данку, я також винагороджу, коли тільки будеш розумним і слухняним. Я й тобі щось дам, побачиш... Отже, тепер...

— Арасі, — увірвав його тихим, рівним голосом Данко, не відводячи того самого упертого, гострого погляду, — а ці всі речі, що лежать у човні?.. Звідки ти їх узяв?..

— Ах, ці речі?! Це все я купив у Саміра і навіть вчорашній борг йому віддав... Правда, твій тато не буде дуже щасливим, коли, повернеться і загляне до валізи... До тієї валізи, — знаєш? — що ти її так старанно прикидував дровами... Ну, але нам же потрібні були гроші на дорогу, чи ні?.. — й Арасі підморгнув, нахабно посміхнувшись.

Цього було вже забагато!.. І коли б Сокіл не привчив Данка змалечку панувати над своїми нервами і не пригадував йому при всякій нагоді, що кожний вчинок треба наперед обдумати, — Данко напевне б кинувся на Арасі й перевернувся б разом з ним і з човном у воду. А так він лише відвернув голову від індіянця, щоб перемогти у собі спокусу до бійки, і старався всіма силами внутрішньо зосередитися і прийти до якогось розумного висновку.

У світлі теперішньої ситуації всі ті неприємності, які непокоїли його ще сьогодні ранком, видалися йому такими дитячими дрібничками, про які смішно було навіть думати. А от зараз... Велика Коарасіабина таємниця зраджена, тата обікрадено... Правда, він, Данко, невинен у тому, що Арасі вчора підслухував, але в тому, що батька обікрадено, він уже таки був винен, хоч і не безпосередньо. Скільки грошей було у валізці — Данко не знав. Але знав напевне, що там, окрім тридцяти тисяч крузейрів, взятих за хату, повинні були бути ще й якісь татові заощадження за попередні роки. І свідомість того, що він своєю нерозважною поведінкою привів батька до руйнації, повисла над хлопцем примарою, страшнішою від смерті. Де ж таки? Кілька років тяжкої праці в пралісах, тижні життя в шатрах, праці під зливними холодними дощами, або під немилосерним палом гарячого сонця — і все це раптом для того, щоб ледачий непотріб набив собі кишеню.

"Ні! Ні!!! — шаленів у душі Данко. — Я того не допущу!.. Я або відберу ці гроші, або згину! Але згину разом з цим злодієм!.. Він не скористається з татової праці, ні!"

Так постановляв хлопець, але сидів нерухомо і все дивився в той бік, де вже в далині пропливали лісисті береги острова Гваїри. Арасі, витолкувавши собі цю

непорушність, як покору перед доконаним фактом, обізався знову:

— Отже, як бачиш, хлопче, я не такий дурний, щоб дав себе скривдити. Ти раніше гнув переді мною кирпу, бо ти вважався чесним і порядним, а я був собі звичайним дроворубом, та ще й злодієм. Але тепер ми обоє однакові: на спілку вкрали гроші, разом втекли з дому, разом обдуримо мого діда... Я тобі, Данку, наставив добру пастку, і ти з неї не вилізеш... Хочеш тепер, чи ні — а будеш мене слухати!.. І не сиди каменем, а берися за весла та повертай човен у сторону Гваїри, скоро!

У відповідь Данко, котрий і далі сидів з руками на веслах і з обличчям, оберненим у сторону острова, мовчки, не змінюючи положення, взяв спочатку одне весло і з силою шпурнув його геть. Потім взяв друге весло і також кинув далеко від себе на води ріки.

— Ти!!! — крикнув Арасі з несподіванки й злости. — Що це ти робиш?! Здурів?

Але Данко сидів, як німий і глухий, не звертаючи найменшої уваги на індіанця і на те, що човен давно вже, не керований ніким, пливе собі з течією вниз по ріці.

— Ага, то ти так!.. — аж давився зі злоби Арасі. — Ну, нічого!.. Обійдемося і однією парою весел... Але тепер берися за стерно і то — скоро!..

Та Данко ніби не чув слів Арасі й не помічав його присутності.

— Ти чуєш?! — вийшов остаточно з рівноваги Арасі. — Стернуй у бік острова, бо я тебе приб'ю, як пса!..

"Приб'ю, як пса!.."

Цей вираз зробив на хлопця таке враження, немов би його хтось оперезав по обличчі батогом. Його, Данка Сокола, на котрого навіть рідний батько ніколи не підніс руки, тепер нахвалявся прибити "як пса" злодій і ошуканець!.. Оцей самий Арасі, котрого вирікся рідний дід, котрого зневажали навіть найбідніші мешканці Санто Антоніо і робили йому ласку, коли дозволяли рубати у себе дрова!..

Ледве перемагаючи в собі обридження і гамуючи новий приступ бажання, — кинутись з кулаками на нахабу, Данко повернув до нього лице, й Арасі побачив знову дивно скаменілі вилиці, стиснені уста і гострі, як ножі, чорні очі, над якими стягнені, насуплені брови і поперечна зморшка на чолі не віщували нічого доброго.

— Слухай, ти, маландро[21], — звільна розтуливши уста, роздільно вимовив Данко, — в цю ж мить завертай човен і пливи до берега Мато Гроссо. Вже!

— Що, що?! — аж захлиснувся від здивовання Арасі. — Повтори!

— Коли я повторю, — тим самим рівним і твердим тоном обізався Данко, — то це будуть останні слова, які ти почувеш на цьому світі! Роби те, що наказую!

Під впливом холодної люті і свідомості тяжкої відповідальності за дві величезної ваги справи, родилася в хлопця безоглядна відвага, а в парі з нею кріпли і твердли інші внутрішні риси передчасно дозрілого характеру. Данко, сам того не помітивши, за кілька хвилин перетворився з ніжного хлопчини, що недавно плакав над портретом матері, в юнака сильної волі й гордої, владної вдачі. Соколя стало Соколом!

— Ти мені наказуєш? МЕНІ?! — здивовано витріщився Арасі.

— А ти ж, злодію, думав, як?! — дивно спокійним голосом, в якому не бриніли жодні інтонації, відповів Данко. — Та ти і є тільки створений для того, щоб виконувати

чужі накази... Ти... Ти ледачий дроворубе, ошуканець, бугро[22]. Ти був, є і будеш тільки рабом. Завертай човен!!!

По суті справді рабська душа Арасі покійно зігнулась би перед такими словами, коли б вони були сказані на суші, в Санто Антоніо. Але тепер він, хоч і відчував інтелектуальну перевагу Данка, розумів, що фізична перевага є по його боці. А тому, діткнений до живого зневажливою характеристикою, загрозливо забурмотів:

— Ти мені заплатиш за це, шмаркачу, коли ми пристанемо до острова!.. О, ти мені за це заплатиш!.. Почекай тільки, поки припливемо до Г'ваїри!..

— Ми, ботокуде[23], не попливемо до Г'ваїри, а попливемо до Мато Гроссо! — з байдужою упертістю заявив Данко.

Правду сказавши, вигідніше таки було плисти до острова і тому, що течія вже віднесла човен ближче до нього і тому, що звідтам було ближче додому. Але саме через те, що Арасі хотів дістатися до Г'ваїри, Данко постановив плисти до Мато Гроссо.

— Ти будеш стернувати?! — спитав ще раз Арасі. — Не будеш?.. Добре, не треба... Я й при допомозі весел приб'ю повен до острова. Але тоді — побачиш!..

Й Арасі, налігши з усієї сили на весла, почав завертати до Г'ваїри.

Але Данко рівночасно захопився за стерно і поставив його в протилежний бік. Човен від тих дивних операцій, немов розумне сотворіння, розгубився і нерішучо затанцював по хвилях.

Арасі почало здаватися, що він спігне від люті. Забув ментально про скарби, яких не міг без Данка знайти, а цілковито запалився лише одним бажанням: поставити на своєму! Відложивши весла, він сягнув у глибочезну кишеню своїх штанів і витягнув звідти пістоль.

"Татів пістоль!" — мигнуло в Данка в голові, і він відразу забув про стерно.

— Дивись! — загрозив з ненавистю в голосі Арасі. — Тільки торкнеш стерно — уб'ю!..

І він, поклавши пістоль перед собою на пакунках, знову взявся до весел.

Та Данко дійшов уже до такого стану, коли людина перестає числитися з найгрізнішою небезпекою і готова кинутися насліпо навіть у полум'я.

— Арасі, — сказав він знову тихо, але таким дивним голосом, що індіанинів стало моторошно, — ти, або попливеш до Мато Гроссо, або твоє мертве тіло розіб'ється на водоспадах Сете Кедас... До Г'ваїри ти не пристанеш!

Арасі не міг витримати його погляду. Він відвів свої злодійкувато бігаючі очі, забурмотів у відповідь щось невиразне і енергійніше запрацював веслами.

Арасі!.. — ще раз повторив Данко.

Індіанин не реагував.

Тоді сталося щось цілком несподіване: Данко зіщулювався, як стиснена спіраль, і перше, ніж Арасі зміг зрозуміти його намір, чи попередити його рух, з усього розмаху впав на правий бік човна. Арасі скрикнув і, впустивши весла, захопився руками за борти, щоб втримати рівновагу. Пістоль від того несподіваного руху зсунувся і впав кудись поміж клунки. А Данко вже перекинувся і впав на лівий бік, так що човен мало не

зачерпнув води.

— Що ти робиш, божевільний?! — загорлав зблідлий Арасі.

— Хочу тебе втопити, ботокуде, — зі стиснутими зубами відповів Данко, перекидаючи знову тягар тіла на правий бік.

— Данку!.. Та чи ти здурів?! Та ж втопимося обидвоє!!! — кричав смертельно переляканий Арасі, з трудом вирівнюючи розгойданий човен.

— Мені вже все одно, ботокуде... Я можу загинути, але ти до Гваїри не пристанеш! — видушував через зуби кожне слово Данко, кидаючись то в один, то в другий бік.

Арасі побачив, що його противник не жартує і справді приготований загинути, а човен мав от-от набрати води і піти на дно.

— Данку!.. Данку перестань!!! — вже завив Арасі диким голосом і звівся на ноги, щоб кинутися на Данка.

Але в цьому була його велика помилка: ще сидючи, він міг якось триматися і вирівнювати човен. Тепер же, піднявшись на ноги, він при черговому похиленню човна стратив рівновагу й шубовснув у воду. Правда, при тому човен так гойднуло, що й Данко мало не полетів за ним, але якось втримався, відрухово налігши на протилежний борт.

— Ф-ф-у! — зітхнув він з полегшею, але зараз же занепокоївся.

"Боже мій, — подумав злякано, — якщо Арасі й справді втопиться, то я, на довершення всього, стану ще й вбивцею!.."

І, забувши вмиль все, що сталося перед кількома хвилинами, він кинувся до весел. Але на своє розпучливе здивування побачив, що весел не було: одне з них, обігнавши човен, тікало наперед, а другого взагалі не було ніде видно. Човен же, лишений на волю хвиль, свавільно затупцював на воді, ліниво обертаючись то в один, то в другий бік. Данко у відчаю роззирався довкола, не знаючи, що почати. Коли нараз у кількох метрах від нього високо знялася поверхня води, а з-під неї, порскаючи й захлинаючись виринув Арасі. Від того Данко відразу опритомнів. Миттю кинувся до клунків, поспішно розгріб їх, знайшов на дні човна пістоль і, піднявши його, став у вичікуючу позу. А індієнин тим часом кількома дужими помахами рук дігнав човен і вхопився за борт.

— Тепер я тобі покажу! — шипів він, задихаючись, до Данка.

— Тепер я тобі покажу, Арасі! — намагаючись вгамувати потрясення, відповів Данко і наставив пістоля. — Пусти борт, бери за керму і штовхай човен до берега, скоро!

Однак, Арасі не спішився виконувати наказ. Обережно, щоб не перевернути човен, він простягав руку, намагаючись ухопити Данка за ноги.

— Арасі! — крикнув остережливо Данко і, миттю відбезпечивши пістоль, дав два постріли над головою напасника.

Кулі плюмкнули у воду, а індієнин пригнув голову, ховаючись за борт.

Данко ж з тривогою приглядався, чи й справді не поранив Арасі. Переконавшись, однак, що постріли не зробили ніякої шкоди, знову скомандував:

— Наказую тобі востаннє: бери за корму [\[24\]](#) і штовхай човен до берега Мато

Гроссо! А, коли не хочеш — можеш собі залишитися на воді сам. Ну?..

Арасі трохи подумав, але зміркував, що іншого виходу для нього нема. Тому, скрипнувши у безсилій злобі зубами, покірно пересунувся до корми, вчепився за неї руками і попхав човен до берега, щосили б'ючи по воді ногами.

Вдоволений Данко не міг стриматися і зіронізував:

— Видно й справді судилося мені сьогодні плисти моторовим човном. Тільки ти мабуть ніколи не думав, що будеш у тому човні правити за мотор...

Індіанин винагородив його поглядом, в якому палало ціле пекло, але не відповів нічого.

Цілковито захоплені боротьбою, хлопці не помітили навіть, що половина неба затягнулася густими хмарами, які посувалися вперед, здоганяючи сонце. Данко перший помітив наближення бурі й закричав:

— Скоріше, Арасі! Подивися, яка хмара надходить. Буде буря...

Арасі подивився на небо і запрацював енергійніше ногами. На допомогу йому також прийшла течія, яка в цих місцях є дуже химерна, має різні напрямки і неоднакову швидкість. І човен, підхоплений прудким струмом, помчав у напрям до берега Мато Гроссо зі швидкістю птаха.

Данко пильно слідкував за рухами Арасі, оглядався неспокійно назад і міряв очима водний простір, який відділяв їх від суші, та поглядав на небо, стараючись вгадати, чи вдасться їм втекти перед бурею?

Нетерплячка розтягала хвилини на години. Хмари все більше згущалися і звисали нижче над головою, а примхлива течія то летіла просто на берег, то, ніби роздумавши, відверталася від нього і бігла просто вниз. Арасі добросовісно боровся з нею і все намагався скеровувати човен носом на берег, але ця боротьба скоро почала його виснажувати. Намокла одежа облипала його тіло й утруднювала рухи, а холодна вода висмоктувала його сили.

— Я не можу більше!.. — вистогнав він нарешті, відгортаючи з чола пасми мокрого волосся. — Пустити мене в човен, хай я відпочину трохи, а ти лізь на моє місце...

— Пустити тебе в човен? — обізвався Данко. — Ні, Арасі. Я не вірю тобі більше, і пістоля з рук не випущу.

— Але я не можу більше!..

— Знаю, та нічого не пораджу. Ти завинив і тепер мусиш покутувати.

Тон Данкового голосу був твердий і невблаганний, і Арасі зрозумів, що проситися не було сенсу.

Та ось здалека донісся перший відгомін тяжких громів. Жовтаві краєчки небесної потвори вже досягнули сонце, і воно відразу померло, немов зів'яло з переляку. В природі наступила та зловісна тиша, яка все є передвісницею бурі.

— Скоріше, Арасі! — занепокоївся Данко. — Коли нас застане буря на воді — ми пропали.

— Я не можу...

— Ну, ще трохи, ще!.. Берег уже зовсім близько... Там відпочинеш...

Данкові від того моменту, коли він став паном ситуації, вмирати не хотілося. Він думав про те, як пристане до берега, як відбере в Арасі татові гроші й потім повернеться до Санто Антоніо. Тоді все буде добре, і життя попливе старим, щасливим руслом. Але для того треба, насамперед, вилізти на сушу, треба дістатися на он той берег, до якого є ще, може, з двісті метрів. Коли б він мав весла, або коли б хоч піймати десь у ріці якогось дрючка, чи гілляку — тоді не було б чим журитися: за п'ять-десять хвилин опинився б на землі. А так — треба лише чекати зручного моменту і покладатися на Арасі, який тепер не тільки не виконував ролі "мотору", а навпаки, тягнувся за човном, як мокра ганчірка.

Незабаром знову обізвалися вже ближчі громи, а сонце, вже закрите хмарами, натягнуло жовті линви променів, що продиралися крізь пошматовану запону і падали скісно до олив'яного плеса ріки. Знеможений Арасі, вже не питаючи дозволу, підсунувся з води, висадив половину свого тіла на корму і так застиг у непорушності. Його лице посіріло, уста стали зовсім сині, а обвисле мокре волосся, що поприлипало до очей, робило його зовсім подібним до потопельника.

Данкові так стало його жаль, що він хотів уже кинутися витягати його в човен, коли в цей самий момент якась нова течія, що виникала десь поміж численними острівцями, вхопила човен і стрілою помчала його навскоси до берега. Але тоді, коли до спасенної землі залишилося всього з двадцять метрів, течія вередливо скрутила і помчала собі вниз, тягнучи за собою і човен. Данко побоявся, що вона незабаром зробить нову несподіванку і понесе їх назад, до середини ріки, а тому закричав:

— Арасі!.. Арасі!.. Ну ж бо, Арасі, послухай мене... Дивись, як ми близько від берега!.. Напружся ще трохи і попхни човна!..

Індіанин ледве підвів голову і непритомно озирнувся довкола, але покірно зліз у воду і, скільки стало сил, почав бити ногами.

Берег зближався. Але коли вже здавалося, що човен от-от черкнеться дном об землю, вода пронесла його за крутий виступ, за яким відкрилося видовище, що примусило Данка безсило опустити руки.

— Ітакватія!.. — крикнув він у розпуці.

Арасі на цей вигук підняв голову і зі здивованням дивився на чудо природи, про котре вже не раз чув в Санто Антоніо: просто з води здіймалася вгору суцільна, неприступна стіна з червоного каменю, прикрашеного білими латками. Виглядала вона не то як плямисте тіло циклопічної потвори, що розтягнулася над водою, не то як височезний мур, розмальований величезним пензлем, вмоченим у білу фарбу. Індіани називали цю скелю "Ітакватія" — "Мальований Камінь" і ліпшої назви годі придумати. І подорожні, котрі припливають біля Ітакватії, завжди захоплюються її виглядом та згадують її у своїх споминах. Але Данка зараз зовсім не цікавила краса знаменитої скелі. Він тільки з розпукою думав над тим, що має перед собою двадцятиметрову у висоту і кількасот метрову у довжину кам'яну стіну, до якої не зможе пристати човном. Він думав також над тим, що з хвилини на хвилину може зірватися буря, що човен без весел може віднести на середину водного плеса, і що там і він і Арасі знайдуть смерть.

"Боже, що робити? Що робити?!" — питав мовчки сам себе, дивлячись, як від скорого бігу човна білі плями на скелі зливалися в смуги, перепліталися і викручувалися, немов гадюки.

На щастя, течія не зраджувала: вона бігла прудко попри самий берег, не залишаючи навіть ніякої роботи для втомлених ніг Арасі.

А небо, немов би збиралося роздушити землю, все тісніше зближалося до неї закутими в панцер грудьми. В природі зависла гнітуха сподіванка чогось страшного. І ось це страшне почалося!..

Раптом чиясь невидима рука черкнула розпаленим до біла лезом по туго напнятому сталевому-сірому шовку, і небесне шатро зашипіло, затріщало, а накінець рязнуло тисячепашеком голодним звірем. З жахом сахнулися хвилі на ріці й задудніли голі скелі Ітакватії. Скажений вітер десь зірвався з припони, налетів на човен і погнав його по воді, як пір'їнку по склі, просто на вистаючу скалу.

Данко вже більше не думав. Кинув пістоля і, як був одягнений, скочив у воду, щоб попередити катастрофу, яка загрожувала від удару човна з вистаючою скелею. Вчепившись човна ззаду поруч Арасі, він напружив усі сили, щоб обминати небезпечний для них виступ, що летів їм назустріч.

Ще десять метрів! П'ять! Три! Два!.. І човен при допомозі зусиль двох здорових юнаків щасливо обминув скелю, скрутив направо і відразу опинився у невеличкій, цілком спокійній затоці.

Данко, котрий уже був приготований розпрощатися з життям, відчув несподівано під ногами тверде дно і радісно закричав:

— Готово, Арасі! Ми врятовані!.. — він вдарив по плечах зігнутого Арасі й кинувся наперед, щоб привести човен до берега.

Та індієнин, ще напівпритомний від виснаження, вже старався всунути в човен, простягаючи руку до пістоля. На щастя, Данко помітив це, миттю перехилився через борт і, не випускаючи з лівої руки ланцюга, правою вхопив зброю.

— Помалу, Арасі, помалу!.. — гукнув сердито і відчув, як у грудях його знову обізвалася холодна ворожість до свого супутника. — Тепер мене тяжко перехитрити. Підтягай човен!..

Останній наказ покрив новий рев грому, а одночасно й виття вітру, вслід за яким тяжко заплюмкали олов'яні дощеві краплі.

Данко глянув туди й сюди і зауважив високо вгорі досить глибоку розколину в дивній скелі, де можна було цілком добре сховатися від негоди.

— Арасі, — наказав знову, — бери з човна речі й неси туди он нагору, бачиш?

Кожна хвилина часу була дорога, бо хмари спускалися ще нижче, а кожний новий порив вітру приносив зі собою все рясніші краплі дощу.

Вид близького сховища вернув індієнинові сили, і він, покійно слухаючи Данка, витягнув з човна два найбільших клунки, поліз з ними вгору. А Данко підтягнув човен якомога далі на сушу, закинув ланцюг на якийсь великий корч і заходився витягати решту речей.

Не минуло й п'яти хвилин, як обидва хлопці, вже під зливним дощем, дерлися з останніми пакунками до сховища. Попереду ліз Арасі, а за ним Данко з кошиком в одній і з пістолем в другій руці.

Коли, засапані й мокрі, стали в щілині, Данко побачив, що вона є тільки входом, який веде в порожнечу виповнену густою тьмою. Витягнув електричну ліхтарку і присвітив. На свою велику радість побачив простору й суху печеру, яка вже, видно, не одному служила захистом, а може й житлом. Свідчили про це купа попелу від вогнища та купа стовченої сухої трави, яка служила за постіль.

Арасі, на цей раз не чекаючи ніяких наказів, почав заносити до печери залишені при вході речі, щоб їх не замочив дощ. Мовчали обоє, тільки Данко сторожко слідкував за кожним рухом свого противника. А той, розв'язавши мішок, насамперед витягнув з нього пачку свічок і сірники. Засвітивши, прикріпив дві свічки до виступу в стіні, тоді видобув пляшку горілки, зробив кілька жадібних ковтків і передав пляшку Данкові. Але Данко відхилив її заперечливим рухом руки. Арасі потиснув плечима, заховав горілку назад, а натомість витягнув два сувої одежі. Один з них кинув Данкові, а коло другого заходився сам. В поданому згорткові Данко пізнав власні речі, а в тому, що його Арасі поклав коло себе — батькові.

— То ти й одежу нашу покрав?! — обурився хлопець.

— А тобі ліпше було б тепер, коли б не мав у що переодягнутися? — бовкнув Арасі.

— Не смій татової одежі вбирати!

— Я змерз, — просто відповів індієнин і почав скидати мокрий одяг.

Коли скинув сорочку, Данко побачив у нього обв'язаний довкола пояса рушник, в якому був загорнений досить великий предмет. Данко пізнав цей предмет і, не обзиваючись ні словом, тільки значучо подивився на Арасі й виразно поворушив пістолем. Арасі зрозумів і погляд і жест без слів. Мовчки розв'язав рушник, розгорнув з нього шкіряний портфель, туго набитий грішми і з виглядом скрайньої недбалости кинув його Данкові до ніг. Після того почав одягатися в сухе.

Данко пішов за його прикладом, але одночасно і самого себе і зброю тримав весь час напоготові. Та ця настороженість видавалася цілком зайвою, бо Арасі, правда, насуплений і мовчазний, навіть не дивився в його бік, а пильно зайнявся господаркою. Позбирав дрібненькі тріски в печері, розпалив вогнище, а тоді натягнув на себе таки Данковий гумовий плащ і вийшов з печери. Незабаром повернувся з цілим оберемком гілляччя, яке вже, правда, трохи обмокло на дощі, але було сухе всередині.

— На, — звернувся до Данка, — ламай і підкладай до вогню, а я ще піду принесу води...

Пошпортався трохи в клунках, дістав два чавунні казанки і вийшов знову.

Надворі діялося щось неймовірне. Оглушливі громи рокотіли майже без перерви, а печера щоразу розсвітлювалася всередині сліпучим зеленавим світлом блискавок, що продиралися крізь густу дощеву імлу. Вітер свистів і завивав дикими голосами, протискаючись поміж суцільними потоками води, що, як стіни, стояли між небом і землею.

Печера, де світилися свічки і розгарялося багаття, видавалася тепер дуже затишною і теплою. Зрештою, в ній було дійсно тепло, бо розігріте за день каміння ще не встигло охолонути і випромінювало всередину приємне тепло.

Арасі вовтузився над прилагодженням пізнього обіду. І Данко, хоч який був на нього злий за всю ту пригоду, не міг однак не признати, що індієнин добре обдумав усе наперед, вибираючись у подорож. В клунках було напакковано досить всього: хліб, ковбаса, фарофа[25], сіль, цукор, кава, горілка, необхідне начиння, а навіть загорнене в бананове листя вже приправлене, лиш сире, шураско[26].

Данко дивився на те все і відчував дошкульний голод. Окрім того недавно пережиті нервові потрясення і холодний купіль давали тепер себе відчути, і Данко дзвонив зубами, помимо того, що був одягнений в сухе і що від вогнища пашіло горяччу. Він ковтав слинку і з нетерплячкою дивився на Арасі, котрий смажив над вогнем два великих кусники шураско, а одночасно мішав у казанку вже прирум'янену на смальці фарофу.

Громи били рідше і не так сильно, але злива продовжувалася. Прибула Парана вийшла з берегів, і її гнівний рев доходив аж до печери в ті хвилини, коли стихав шум дощу.

Попоївши добре та напившись кави, Данко сів навпроти вогню і почав думати. Перед ним стояло кілька дуже важливих і тяжких питань, які треба було розв'язати. Насамперед, коли і яким способом повернутися до Санто Антоніо? Коли б не та буря, то він би постарався зробити якусь подобу весла і спробував би вернутися назад рікою ще сьогодні. Але після такої зливи годі було довіряти Парані, навіть якби дощ припинився. Треба чекати принаймні до завтра. А коли непогода затягнеться? Що тоді? Йти сушею вздовж берега? Це було дуже небезпечно, особливо маючи зі собою гроші. І, нарешті, що зробити з Арасі? Данко з ним не говорив, але весь час чуйно слідкував за ним, не розстаючись зі зброєю. Та скільки часу можна так витримати, коли вже й тепер у нього очі злипалися, а долоня пашіла від шаршавої рукояті?.. А індієнин напевне поводився так спокійно лише тому, що чигав на зручний момент, коли без труду зможе знову заволодіти і пістолею, і грішми і життям Данка. По всьому було видно, що він не розкаявся і своїх намірів не змінив. Отже, боротьба не скінчилася, лиш прийняла інакшу форму.

Арасі був у далеко щасливішому положенні, як Данко. Він не турбувався тим, що його хтось чекатиме вдома, не мав потреби оберігати гроші й не боявся нападу на свою особу. Тому, позбиравши рештки їди і поскладавши всі речі на місце, підійшов до розстеленої трави і з приємністю розтягнувся на ній у повний зріст. Та по хвилині схопився, взяв свічку і, присвічуючи нею, почав відгортати від стіни траву.

— Данку! — крикнув перелякано. — Бий! Бий!..

— Що там таке?

— Тарантули[27]! Бий кажу!..

Данко кинувся мерщій до Арасі й справді побачив двох величезних чорних тарантулів, що причаїлися в тріщині між камінням. Кожний з них мав тулуб завбільшки

курячого яйця, а лапи, волохаті й лискучі, грубі, як дитячі пальці, мали 8-10 сантиметрів довжини. Недовго думаючи, Данко щасливо вдарив носком чобота в шкалубину й одного тарантула роздушив на місці. Але другий зробив блискавичний стрибок понад головами хлопців і щез. Печера була повна тріщин, крізь які пробивалися коріння дерев і корчів, то ж павучиськові сховатися було легко.

— Тепер або мусимо його знайти, або втікати звідси, — сказав Арасі. — Світи ліхтарку.

Дійсно, сусідство з тарантулом — справа дуже небезпечна. Ці павуки мають на кінці тулуба два кігті, цілком подібні до котячих, і горе було тому, до кого ці кігті торкалися.

Данко засвітив ліхтарку, Арасі взяв свічку, і обоє, озброєні грубими полінами, зайнялися докладним переглядом печери. З перших же кроків їх огорнув жах: вони побачили, що по темних куточках повно найрізноманітніших павуків, жуків невідомих пород, кілька отрутних гусениць, небезпечних великих стоног і навіть одного скорпіона. Видно, що ця вся погань позлазилася в печеру перед дощем, або може й віддавна тут мешкала.

— Нічого не допоможе, Данку, — зрезигновано[28] сказав Арасі й погасив свічку. — Треба чекати, поки перейде дощ. Тоді повиносимо речі, накидаємо на вогнище мокрого ріща[29], а вхід завалимо зеленим гіллям. Дим видушить цю всю нечисть, а, котру не видушить, то викурить. Тепер ліпше не зачіпаймо їх, бо роздратуємо і наробимо ще гіршої біди.

— Ти говориш так, ніби збираєшся тут залишатися? — запитливо сказав Данко.

— А ти думаєш кудись вирушати проти ночі? — запитанням відповів Арасі й почав скручувати грубу цигарку.

Данко зітхнув і вийшов до виходу, вдивляючись в каламутне небо. Злива змінилася звичайним рясним дощем, і по всьому було видно, що незабаром перестане зовсім. Громи били вже десь далеко на півдні, а зловіща фіялкова темінь уступила перед нуднуватою сірістю, що вже де-не-де проривалася, відкриваючи ближчі дерева і горби.

Так минуло з пів-години, і дощ припинився зовсім. Натомість звідкись взявся новий вітер, перебіг по лісі й горбах, піднявся рвучким скоком вгору і вдарив якраз туди, де хмари ховали під собою сонце. Хмари роздерлися, як м'яка, перетліла вовняна хустка, злежана в бабиній скрині, а з роздертої діри визирнуло виполоскане чисте небо, і на ньому засміялося сліпуче передвечірне сонце.

Сковзаючись по мокрому ще камінню, Данко зліз в долину до берега ріки. Її скаламучені, жовті хвилі гнівно бурлили і несли з собою галуззя, а навіть цілі стовбури вивернених з коренем дерев. Все це вказувало на те, що на півночі випала ще більша злива, а може продовжувалася й досі, бо в тій стороні неба й далі висіли важкі хмари. Та й тут сонце виглядало занадто яскравим на цю пору дня, в повітрі висіла гнітуха парність, віщуючи незабаром новий дощ.

Перебігаючи по різних деталях незнайомої околиці, погляд хлопця впав на те місце, де був прив'язаний човен, і Данко охнув з несподіванки: човна не було. Сильний вилив

ріки відірвав його з припони і забрав з собою.

— Арасі! — закричав на цілі груди Данко. — Арасі, ходи сюди!..

На той крик Арасі скотився коміть[30] головою вдолину і став, як укопаний. Стояв довго і дивився на обчухраний, похилений кущ, а потім заложив руки в кишені, сплюнув і вищідив не то сумно, не то зневажливо:

— Т-а-а-к!..

В погоні за змовниками

Ріка Парана[31] належить до найбільших американських рік і має довжини коло 4.000 кілометрів. Вона бере свій початок в гірському кряжі Мата да Кобра в провінції Мінас Жерайс і до кордону провінції Сан Павло носить назву Паранаїба. Від того місця, де до неї впадає Ріо Гранде на кордоні провінцій Мінас Жерайс і Сан Павло, і аж до свого злиття з рікою Уругвай в затоці Ріо да Прата недалеко Буенос Айресу вона має назву Парана, хоч пропливає по територіях різних держав: Бразилія, Парагвай і Аргентина.

На своєму шляху Парана долучає до себе з обох сторін численні допливи, як от: Ріо Гранде, Тіете, Пардо, Паранапанему, Івіньему, Іваї, Амамбаї, Ігвассу та сотні інших. Ближче знайомство з Параною приводить до переконання, що це — одна з найпримхливіших і найцікавіших річок світу. Її широке річище є мало придатне для пароплавства, бо на дні вона має рухомі піски, які, як стверджують знавці, дослівно щодня переміщаються і творять або нові мілини, або нові глибини. В першій половині своєї дороги по кордоні одноіменної зі собою провінції, особливо від місця з'єднання з рікою Івіньема, Парана має безліч великих і малих островів, а найбільшим з них є Ілья Гранде ("Великий Острів"), або, як його ще називають, Гваїра, чи Сете Кедас ("Сім Порогів"). Має він біля 80 кілометрів довжини, пересічно 8 кілометрів ширини, адміністративно належить до провінції Парана і являється одним з найбільших річкових островів у світі. Обминаючи Гваїру, Парана розпливається дуже широко і в тому місці, де з'єднує обидва свої рукави нижче острова, має 5 кілометрів.

Та найцікавішою особливістю Парани є її славетні водоспади, котрі також називаються Гваїра, або Сете Кедас. Знаходяться вони кілька кілометрів нижче від південного кінця Великого Острова і творяться гірським кряжем Маракажу, який тягнеться спочатку кордонами між бразилійською провінцією Мато Гроссо і Парагваєм, а потім перерізає ріку і глибоко вклинюється в провінцію Парана. Щоб перебороти кряж Маракажу, Парана мусить стиснутися зі своєї п'ятикілометрової ширини і прорватися через глибоке провалля, яке має ледве 80 метрів у промірі. І саме тут творяться славетні "Сім Порогів", чи інакше "Бразилійська Ніагара" — гордість паранців. Властиво, "порогів" є значно більше, бо ошаліла від несподіваного стиску ріка на протязі кількох кілометрів розриває своїми потужними водяними грудьми апокаліптичну греблю, падаючи з пекельним гуркотом в глибокі доли. Над водоспадами постійно стоїть туман розпиленої на камінних порогах води, а сонце, щоб

перейти у тому місці ріку, завжди розтягає над нею барвні луки прозорих мостів-веселок.

Потужність Сете Кедас обчислюють на чотири мільйони кінських сил, а величня їх краса притягає увагу численних місцевих і чужинецьких туристів. І тому в останніх часах на паранському березі біля устя ріки Пікірі у віддалі 18 кілометрів від славетних руїн старовинної Гваїри — центру езуїтської теократичної провінції — швидко розростається нове, модерне містечко, назване також Гваїрою.

Однак, сам острів Гваїра, не дивлячись на свої великі розміри, надзвичайно родючу, намулисту землю і багату рослинність, не є заселений. Правда, в погідні, сухі періоди чимало мисливців та рибалок перепливають човнами ріку і часами живуть на Гваїрі цілими тижнями, побудувавши собі примітивні халупи. Острів має свої озера, повні риби, має різні овочеві дерева, а в густих зарослях грубої трощі-таквари живуть сотні пород різної птиці. Для кабокля, котрий привик жити легким коштом, тоді на Гваїрі рай: обсмажив на веретелі застреленого птаха, або спік на розпечених камінцях рибу, нарвав різних їстівних рослин — і їж досхочу. А потім — набий люльку тютюном, ляж собі в холодку, чи на сонці і відпочивай, поки знову не обізветься шлунок.

Правда, є на острові небезпечні "поркоес-пінью" (колюча свиня), що стріляє своїми голками, як з лука, є отруйні гадюки[32]: маленькі корали і великі уруту, сукурі та жібої[33]; є там також і жакоре-крокодили, на шкіри яких є тепер такий великий попит. Але небезпеки, які загрожують від тих тварин, роблять життя на острові для справжнього мисливця ще цікавішим і привабливішим.

Зате, коли небо затягнеться хмарами, коли заворкотять громи і дощ потоками рине на землю, коли потривожена Парана вийде з берегів і рушить у наступ — тоді біда! Тікай з Гваїри на берег, коли не хочеш безкоштовно туристичного пашпорту через пекельну пащу водоспадів до самого Атлантийського Океану... Парана не респектує низеньких берегів Гваїри і нерозумно показує їм, що може вільно перекочуватися понад її рівнем з правого боку на лівий і навпаки. І чи то вже раз бувало, що захоплений у сні несподіваною бурею любитель легкого життя мусів дряпатися на найвище дерево і сидіти там кілька днів, поки заспокоєна ріка знову не звільняла острова з водяного полону...

І от саме в таку годину, коли все віщувало негоду й бурю, Коарасіаба вибрався рікою в подорож. Біль в нозі й невимовна лють тьмарили йому свідомість. Але він уперто працював веслами, опанований однією лише думкою — піймати внука й зрадливого білого хлопця. Не знав іще, яким способом убиватиме їх, зате не міг уявити собі цієї зустрічі, щоб вона не скінчилася смертю.

Плив, тримаючися лівого рукава ріки, бо знав, що хлопці поплили правим. А вслід ідеться тільки за пораненою здобиччю. Здорову ж звірину, чи людину найлегше піймати, коли зайти їй до рогу з іншого боку. Це була давня практика, що перетворилася в звичку, і її дотримувалося вже механічно, без роздумувань. Взагалі Коарасіаба не привик багато думати. Він просто діяв. Хлопців треба було піймати на

кінці Гваїри, де вони шукатимуть скарбу, вийшовши їм назустріч з протилежної сторони. І Коарасіаба спішив, женучи човен з усіх сил. Посувався дуже швидко, бо йому сприяв і вітер, що віяв з півночі, і сама течія. Так що за годину часу плів уже попри береги острова.

Ліворуч тікали назад різні острівці. Спека гнітила, видушуючи з сухого тіла рясний піт, а сонце, як величезний павук, жадібно висмоктувало з мускулів останні сили.

Коарасіаба не звертав уваги на те, що небо вкрилося хмарами, а над річкою запанувала напружена тиша — попередниця бурі. Він плів далі, згоряючи від нетерпіння очікуваної розправи. По дорозі зустрів два човни, що ними повертались знайомі люди назад до Санто Антоніо.

— Коарасіабо, — гукали зустрічні, — куди мандруєш? Ти не бачиш, яке небо?!

Але старий індієнин не відповідав, навіть не дивився в той бік.

— Здурів дід! — потискали ті плечима. — І куди його потаскало проти бурі?..

І дійсно, незабаром почалася буря. Човном шарпало на всі боки, гойдало, але ще скоріше несло вниз, і тому Коарасіаба був радий негоді. Вода струмочками стікала з його голови, бігла по волоссю, по голій спині й грудях. А він все гріб, гріб, як автомат, як накручений механізм, що не може зупинитися.

Однак, навіть витривалість такої загартованої людини, як Коарасіаба, має свої межі. Руки у нього почали деревіти, а спухла нога, здавалося, росла, росла, набрякала, так, що коли старий заплющував очі, мав таке почуття, ніби та нога заповнювала собою цілий човен. Його почало трясти. То він костенів від холодного дощу, то, навпаки, попадав у обійми гарячої млости, що йшла від опухлого коліна. В перервах між тими змінами його охоплювала сонність, така непереможна, що він якось непомітно сам для себе схилив голову на коліна й задрімав. Приснилося йому, що Аліса розвіщує на шнурку мокре простирало, а сильний вітер тріпає його і обдає Коарасіабу рясними бризками. Коарасіаба сердиться, кричить на Алісу, але вона з реготом зриває простирало і кидає його на індієнина. Від цього холодного дотику старий прокинувся і вернувся до іпритомности. Довкола нього свистіла густа злива, в небі гасали й ревіли вогнені змії, під човном тяжко схлипувала каламутна ріка, човен хитався, мов п'яний, а на носі човна... Коарасіаба здригнувся, протер очі й подивився пильніше: на носі човна сиділо якесь химерне звір'я, вкрите темнозеленою шерстю. Мордочку мало мавп'ячу, тільки над очима стреміли ріжки, а будовою решти тіла воно зовсім скидалося на новонароджену дитину.

— Пек! — сикнув на чудну появу Коарасіаба і замахнувся веслом.

Звір'я, немов зімліло з переляку, моментально перекинулося на спину і шубовснуло у воду, мелькнувши маленькими ступнями, оберненими п'ятами наперед, і махнувши ручкою, долоню якої позначала глибока кривава рана.

— Сасі!!![\[34\]](#) — помертвілими від жаху устами вишептав Коарасіаба, — Сасі!..

Хоч це ім'я було вимовлене пошепки, звір'я напевне його почуло. Вчепившись рученятами за борт човна, воно висунуло головку і показало старому язика.

На Коарасіабу напав страх. Нічого бо він так у світі не боявся, як злих духів. А ще з

племени знав, що зустріч у мандрівці з Сасі неодмінно кінчається невдачею, або й смертю. Коарасіаба ж, хоч ніколи не боявся смерти, тепер боявся невдачі. Навіть і смерть у теперішню хвилину була б нічим іншим, тільки невдачею. І Коарасіабу огорнув розпач. Єдиним засобом, щоб запобігти нещастю тепер — було припинення подорожі. Але припинення подорожі було також нещастям. Бо ж головною передумовою успіху ставало питання: чи попередить він втікачів своїм прибуттям на місце, чи ні? Коли приїде пізно — все одно, що не приїде. Отже, що робити? Припинити подорож, вилізти на берег і чекати? Чи плисти далі з небезпечним гостем на човні, котрий неодмінно постаріється зробити все, щоб привести до нещастя? Це тепер легко, бо ж і ріка буде в спілці з нечистим.

Коарасіаба від цих всіх питань розгубився зовсім. А Сасі, тішачись, що завдав такого клопоту дідові, радісно вибрикував і показував різні акробатичні штуки: то зникав за бортом човна, то вискакував на ніс, то поринав цілком у воду, щоб за хвилину з'явитися або спереду, або з-заду, або збоку. При тому сміявся беззвучним сміхом і щохвилини показував свого червоного, довгого язика.

— Ні, далі подорожувати неможна! — вирішив Коарасіаба і став наvertати човен до берега.

"Оба" і "Пойзе"

[35]

На землю спустилася чорна, вогка ніч. Дощ перестав, але хмари знову низько нависли над землею, і з них час-від-часу сіялася густа, гостра мжичка.

Така ж похмура, як і дощева хмара, висіла мовчанка в печері. Обидва юнаки, замурзані, закопчені до краю тяжким днем і прокурюванням та винищуванням свого тимчасового пристановища, сиділи після вечері біля вогню й куняли. Індіанець хотів був уже лягти й заснути, але Данко запротестував:

— Ти не будеш спати, Арасі!

— Боїшся?

— Ні, не боюся, але спати тобі не дам.

— Заборониш?

— Так.

— Ну, а я таки засну.

— Якщо тільки спробуєш заснути — я виллю на тебе казанок води. Доки я не спатиму, не спатимеш і ти! — рішучо заявив Данко.

— От дурний!.. А чи я ж тобі бороню спати?

— О, я знаю, що не борониш!.. Ти б навіть дуже хотів, щоб я заснув!.. — насмішливо сказав Данко. — Тільки я таки спати не буду і тобі не дам!

Ця рішуча заява ніяк не подобалася Арасі. Він був далеко більше втомлений від Данка, бо напрацювався сьогодні, як ніколи. Данко більше командував, як помагав при викурюванні і винищуванні печери, оскільки весь час тримав у руці пістоля. Тепер в

Арасі боліла кожна кістка, в очах різало, і весь він був такий отяжілий, ніби в його жилах текла не кров, а оливо.

— Данку, — почав він благально, — ну, чого ти такий дурний?.. Та лягаймо і відпочиньмо трохи. Я ж даю тобі слово чести, що нічого... — і не договорив.

Сам зрозумів, що Данка не переконують ні слова чести, ні навіть присяги, тим більше, що й він, Арасі, у них не вірив. Хоч був страшенно в ту хвилину втомлений і дійсно до всього байдужий, але знав, що, коли тільки відпочине, почне з отим "шмаркачем" жорстоку боротьбу за гроші, за зброю і за таємницю на Г'ваїрі. Знав, що й Данко про це знає, а тому просити, чи присягати було справою безнадійною.

— От що, Арасі, — обізвався по хвилинній надумі Данко, — коли хочеш заснути, то послухай мене... Візьми он той шнурок... Оцей, оцей...

— Ну? — незрозуміло видивився Арасі, беручи шнурок.

— Тепер один кінець прив'яжи до того он грубого кореня, що вилазить зі стіни...

— І що буде?

— Не питай, лиш роби те, що я кажу!

Арасі встав і почав прив'язувати шнурок до вказаного кореня.

— Не зав'язуй так міцно, лиш прикріпи! — командував Данко. — Так... Тепер іди он в той кут, обкрути себе вільним кінцем з руками впоперек і крутись так аж до другого кінця.

Арасі відразу покинув шнурок.

— Нема дурних, щоб самому себе зв'язувати! — бовкнув злісно і сів на попереднє місце.

— Ну, як хочеш, — відповів Данко. — Не зв'яжешся — не будеш спати.

Арасі сидів, насупившись, як сич, але довго не витримав. Встав і з тяжким зітханням почав себе обкручувати шнурком. Спочатку обперезався, а тоді, крутячись, пішов у другий кут.

— Прекрасно, Арасі! — ущіпливо посміхнувся Данко. — Крутишся, як балерина!.. Стоп! Зроби тепер один оборот назад, щоб звільнити трохи шнурка. Так. Тепер обернися спиною до мене, щоб я міг його зв'язати. Не тисне? Ні? Добре. Але того недосить, мій дорогий майже-морубішабо[36]. Я ще мушу взяти кусник шнурка, щоб зв'язати тобі ноги і руки... Добре, що ти надумався захопити зі собою шнурки!.. Правда, тобі напевне і в голову ніколи не прийшло, для чого вони послужать, але людина ніколи не може передбачити того, що їй судилося...

Так приговорюючи, Данко спритно і вправно зв'язував Арасі, немов сповивав сповивачем.

— Готово! — вигукнув нарешті. — Можеш тепер лягати.

Арасі, кленучи в душі Данка найгіршими прокльонами, мовчки підсунувся до купи сіна і звалився на нього, як колода. А Данко, радий нарешті, що унешкідливив свого ворога, кинув собі дещо під боки і з насолодою розтягнувся проти вогнища.

Ах, як це добре, отак лягти і підкласти вільні руки під голову!.. Як приємно водити очима в різні сторони замість того, щоб сторожко прилипати ними до ворога, на якого

взагалі бридко дивитися!.. І як приємно нарешті позбутися тягару напруження, з яким щохвилини можна сподіватися раптового наскоку на свою свободу й життя!.. І коли б не докори сумління, не тривога за батька й непевність становища, Данко був би навіть щасливий.

На всякий випадок поклав пістолю під рукою, а сам обернувся так, щоб бачити і свого полоненого і вхід до печери. Лежав, а думки його, вже більше не приковані до особи Арасі, знову повернулися до питання: як виплутатися з цієї прикрої халепи? Данко обдумував своє положення зі всіх сторін, але нічого путнього так і не придумав, бо втома підкралася непомітно і зліпила йому повіки міцним сном.

Спав він усього кілька хвилин, коли раптом виразний шемір у печері підкинув його і змусив сісти. Широко розкривши очі з переляку, Данко побачив у червоних відсвітах багаття дві кремезних чоловічих постаті, що стояли навпроти нього з пістолями в руках. Вони з цікавістю дивилися на Данка і, очевидно, зміркувавши, що від цього хлопця їм не загрожує ніяка небезпека, почали запихати зброю назад за пояси. Обидва були мокрі, обірвані, брудні й давно не голені. Обидва мали на головах ширококрисі повстяні капелюхи й довгі суконні пелерини: один синю, а другий — бронзову. Той, у синій пелерині, був височезний, незугарний, довгов'язий і рижий. Той, що був убраний в бронзову пелерину, мав темну шкіру мулята[37] і невисоку, але міцну будову спортсмена.

— Хто ви?! — нарешті крикнув Данко тремтячим з переляку голосом і вхопив пістолю.

— О-ба! — загудів низьким, хриплим басом мулят. — Яке дивне питання!..

— Пойзе! — підхопив негайно другий гість голосом, що цілком нагадував бряжчання розбитого відра, прив'язаного до воза. — Питання надзвичайно дивне.

— Чого ви хочете? — знову спитав Данко.

— О-ба! Ми багато дечого хочемо... — іронічно відповів мулят. — Але, насамперед, ми би хотіли щось з'їсти.

— Пойзе, — як луна повторив рижий здоровань, — ми би хотіли дуже щось з'їсти, ну і... випити, коли є. А тому не сиди, як турок, а вставай і готуй нам вечерю!..

Вражений Данко так розгубився, що тільки кліпнув очима і не міг зробити жадного руху. Але гості, видно, були не з тих, що дуже церемоняться. Вони поскидали капелюхи й мокрі пелерини, а тоді почали господарити, немов би прийшли до власної хати, не звертаючи більше на Данка уваги. Один з них став підкидати дрова до вогню, а другий поліз відразу до клунків і радісно здивувався:

— О-ба! — гукнув. — Та цей хлопець нас чекав!

— Пойзе, — підтвердив другий, перериваючи роздмухувати вогонь, — я ж тобі казав, що треба сюди завернути...

Данко почав опритомнювати від нової несподіванки і відчував, як у його грудях наростає злість до безличних гостей.

— Я вас питаю, хто ви? — спитав на цей раз уже цілком різко.

— О-ба — зареготав мулят, вертаючи до вогню з пляшкою горілки. — А ти ще з

пістолею? Сховай но її, бо й так убивати нас не будеш: ми ж тобі нічого злого не робимо.

— Пойзе, — згодився рижий. — Це було б дуже жорстоко — вбивати смирних і беззахисних людей, котрі тільки просять їсти й пити.

Данко в душі признав їм рацію й запхав собі пістолю за пояс. Дійсно, він не мав підстав убивати цих людей, котрі, правда, і виглядали і поводитись дуже підозріло, але, остаточно, ніякої кривди йому не роблять.

В цей момент Арасі, що лежав у темному кутку печери, поворушився і застогнав. Обидва зайти, немов їх хто штурхнув ззаду вістрями мечів, одночасно крутнулися і похапали за зброю.

— О-ба! — скрикнув мулят, підступаючи обережно до індіянину. — Та тут якийсь зв'язаний чоловік лежить!.. Треба його розв'язати.

— Пойзе! — обізвався негайно другий, ставши поруч свого товариша. — Мое серце не витримує виду зв'язаних людей.

— Не руште! Не смійте його розв'язувати!.. Я не дозволяю!.. — крикнув Данко.

І він кинувся, щоб перешкодити, гостям у їхніх намірах, але зараз же розтягнувся на кам'яній долівці, спритно перечеплений за ногу довгов'язим здорованем.

— Помалу, хлопче, помалу! — флегматично сказав він, поки другий розв'язував індіянину. — Чому така жорстокість супроти другої людини?..

— Бо ця людина — злодій і ошуканець! — запальчиво пояснив Данко.

Гості багатозначно переглянулися між собою.

— О-ба! — сказав перший. — Коли це правда, що ти говориш, то ми його покараємо!..

— Пойзе, — згодився відразу другий, — ми завжди караємо всіх злочинців...

За хвилину розв'язаний Арасі, потерши трохи рубці від шнурків, жваво заходився коло прийняття своїх визволителів. Насамперед, поналивав їм горілки, подав на перекуску хліба з ковбасою, а тоді підкинув більше дров до багаття і поприставляв чавунки.

— О-ба! — похвалив його мулят. — Та ти, як бачу, зовсім добрий хлопець!

— Пойзе, — видавив рижий, ковтаючи ковбасу. — Такі добрі хлопці не повинні валятися зв'язаними по кутках.

Данко вже нічого не говорив, а сидів, насупившись, на тій постелі, де недавно лежав Арасі, і з-під лоба слідкував за тим всім, що діялося. По всьому було видно, що індіанин заскакує ласки у цих підозрілих типів, аби мати в них своїх спільників проти Данка. Частував їх, припрошував і сам випивав для товариства. Гості повеселіли, перекидувались різними дотепами, при чому, починав завжди мулят, а рижий тільки погоджувався з ним і реготав своїм характерним, надтріснуто-розбитим сміхом. Передні горішні зуби у нього сильно стирчали наперед, а тому, замість "пойзе", у нього виходило "фойзе".

Сидячи оподалік, Данко мав можливість краще придивлятися до гостей. Поскидавши пелерини, вони лишилися в подертих сорочках, поверх яких мали куці й

вузенькі камізельки. На розхристаних грудях у мулята виднівся хрестик на ланцюжку, а в рижого теліпалася невеличка червона целюльоїдна дуля, що подекуди вважається талісманом щастя. Мулят був убраний в широкі шаравари, заправлені в халяви низьких чобіт, а його товариш мав на собі низькі, грубі черевики і вузькі штани, що ще більше підкреслювали всю незграбність його фігури.

Коли вже, здавалося, бездонні шлунки гостей поглинули мало що не половину всіх придбаних індіанином харчів, з'явилася на кінець міцна, пахуча кава.

— Ах, як це добре тепер випити гарячої кави! — з насолодою сказав мулят, голосно присьорбуючи з залізного горнятка.

— Фойзе, — притакнув рижий, — по добрій вечері кава ніколи не зашкодить...

— Ну, хлопці, — заговорив мулят, скручуючи цигарку, — тепер розкажіть нам, хто ви такі і що тут робите?

Арасі поглянув на Данка, але не відповів нічого.

— Ну, — повторив питання мулят, — говоріть, а ми послухаємо.

— Пойзе, — хитнув головою рижий, — ми більше любимо слухати, ніж оповідати...

— А ми якраз не маємо охоти тепер оповідати, — сміливо відпалив Данко, — але натомість хотіли б дізнатися від вас, що ви за люди і чого тут шукаєте?

— О-ба! — здивувався перший гість. — В такому випадку, ви хочете абсолютно забагато знати.

— Фойзе, це абсолютно забагато, коли гості ставлять такі питання господарям.

— Якщо тут і можуть бути господарі, — відтяв Данко, — то ті господарі — ми! Ви прийшли до нашого вогнища, а не ми до вашого! Ви їли наші харчі, а не ми ваші! І тому ми тут господарі!

Мулят зареготав, а рижий за ним.

— Ця печера була моїм житлом, коли тебе, зелепуха, може ще й на світі не було.

— Пойзе, і я можу це підтвердити. А ви вдерлися до чужого дому і називаєте себе господарями.

— Так? — насмішливо спитав Данко. — Може на тій підставі ви вважаєте своїм кожне дерево, під котрим вам доводилося сидіти? Може також вся та земля, по котрій вам доводилося ступати, є ваша? Я щось про такий закон ще не чув...

— О-ба! Який же ти мудрий!

— Пойзе! То він хоче знати, хто ми є, то він хоче доказати, що наша печера не наша. Занадто мудрий!..

— Зовсім не хочу знати тепер, хто ви є, — задержувато відповів Данко. — Бачу, що належите до тих, хто боїться чесно себе назвати. А, може, ви взагалі навіть імен не маєте? То я вас охрищу: Ти, — вказав він на мулята, — будеш називатися віднині Оба, а ти — звернувся до рижого, — Пойзе. Ліпших імен ви не варті.

Гості здивовано витріщилися один на одного, а потім почали реготати.

— Присягаю, — вигукнув мулят, — що цей хлопець нас дотепно охристив!

— Пойзе! Хоч за ту дотепність йому годилося б дати пару ляпанців.

— Ну, але до діла, хлопці, — споважнів Оба. — Ми мусимо довідатися, яка пригода з

вами сталася?

— Пойзе, і чому отой хлопець був зв'язаний?

Арасі вже збирався щось відповісти, але, помітивши остерігаючий Данковий жест, вдав глухого і заходився прибирати начиння.

— От що, панове, — заговорив поважно Данко, — давайте зробимо між собою умову: ми вас нічого не будемо питати, а ви не питайте нас. Яке нам діло до того, чого ви тут опинилися, а вам до того, яка пригода сталася з нами?

Гості порозуміваючо ще раз переглянулись між собою і хитнули на знак згоди головами.

— Гарзд. Ми тільки думали, що вам потрібна наша допомога, і тому питали.

— Пойзе, ми завжди всім помагаємо, коли потрібно. Але, коли ви не хочете нічого говорити, то може ми собі заграємо в карти? Чи не так, сеньоре[38] Оба?

— Чому ж би ні, сеньоре Пойзе? З великою навіть охотою!..

— Чи не вважає сеньор Оба, що це — дуже зручно мати такі шляхотні імена, які дав нам оцей упертий хлопець?

— Надзвичайно, сеньоре Пойзе! А тому в нагороду за гостинність і хрищення ми можемо попросити і цих обидвох молодих сеньорів до товариства. В банку сто крузейрів!.. Просимо ближче, — звернувся до Данка.

— Я не граю! — відрізав Данко.

— О-ба!.. Чому ж то так? Може, сеньор вважає нас за невідповідне товариство?

— Пойзе, може сеньорові навіть неприємно серед нас перебувати?

— Я взагалі ніколи в карти не грав, не граю і не буду грати!

— Шаную засаду, — з насмішливою шанобливістю схилив голову Оба.

— Пойзе! Засада є засада! А другий сеньор?

Арасі зам'явся:

— Я не маю при собі ні одного тустона[39], — відповів з удаваною скромністю.

— О-ба, це щось незрозуміле!.. Цей молодий сеньор недавно запевняв нас, що ти — злодій і ошуканець. А в злодія і ошуканця мусять бути гроші.

— Пойзе, який же то злодій і ошуканець, коли він тустона за душею не має?..

Арасі нічого не відповів, але кинув у бік Данка такий виразний погляд, що хитрі знайди відразу його зрозуміли.

— Ах, — сказав Оба, — то може твій товариш має?

— Пойзе, я переконаний, що має, і може тобі трохи позичити.

Данка огорнув страх.

— Відчепіться ви від мене і дайте мені спокій! — відповів нервово і роздратовано.

— Еге-ге, мій синочку!.. — заворкотів Оба. — Та ти щораз далі, то стаєш все більшим грубіяном!.. Ну, вибач, але я того не зношу у своїй присутності...

— Пойзе! Ми до тебе звертаємося чемно, а ти відповідаєш, як вуличник. Відразу видно, що тебе зле виховували...

— Годі! — рывкнув Оба і звівся на ноги. — Позичай гроші товаришеві, скоро!

— Пойзе, — випростувався і рижий на весь свій величезний зріст, — позичай по

доброму, бо відберемо силою!..

Данко більше не надумувався. Зірвався з місця, забився в самий кут печери і наставив пістолу:

— Не лізьте, бо постріляю без милосердя!.. — крикнув на цілі груди.

Та обидва пройдисвіти, видно, вже не вперше опинилися в такій ситуації і знали, що треба робити. Вони моментально розскочились у різні боки, потім кинулись вперед, і перше, ніж Данко опам'ятався, напали на нього з обох боків. Постріл бахнув десь у порожнечу, а Данко вже був у безжалісних, твердих руках і відчував на всьому своєму тілі удари міцних кулаків. Але хлопець не здавався. У нападі розпучливої злости кусав, дряпав, відбивався ногами, мов дикий кінь і кричав, скільки стало духу.

Але сили були занадто нерівні, і не минуло п'яти хвилин, як він в пошматованій сорочці, подряпаний, побитий, з обкривавленим лицем лежав зв'язаний на стовченому сіні. Арасі не втручався в боротьбу. Він стояв збоку і тільки з явним вдовolenням приглядався до того, що діялося.

Поки Пойзе прив'язував Данка до кореня вгорі стіни, Оба досвідченою рукою провів по його тілі, відразу знайшов прив'язаний портфель і витягнув його так проворно, як цирковий фокусник.

— О-ба! — скрикнув радісно, коли зазирнув до портфеля. — Та цей невихований грубіян даром так боронився!..

— Пойзе, — натягнув свою довгу шию до портфеля рижий, — і напевне ці гроші у когось вкрав.

— Спокійно, сеньори! — проголосив авторитетно Оба, відхиляючи портфель від цікавого погляду свого товариша. — Ми цими грішми зараз поділимося.

— Пойзе, — вдоволено потер руки довгов'язий, — розділимося на три рівні частини, а той малий грубіян не одержить нічого. Давайте, сеньоре Оба мою частку.

— Е?! — обернувся до нього Оба.

Щось в тому "е?!" було надзвичайне, бо Пойзе відразу ступив крок назад і ніяково почав переступати з ноги на ногу, дивлячись принижено на Обу.

Мулят ще зігнувся, підняв вибитий у Данка револьвер, оглянув його вдоволено з виглядом фахівця і запхнув собі в кишеню.

— Ну, от, — сказав нарешті тоном королівської великодушності, — тепер я вас обділю грішми. Тут — тобі, а тут — тобі...

Тицьнувши по кілька банкнотів у руки партнерів, він сховав портфель за пазуху. Обличчя Пойзе при тому виявило явне огірчення, обличчя Арасі — велике розчарування, але ні один, ні другий не відважилися протестувати і поховали гроші.

— Можемо тепер грати, — сказав важно Оба і сів коло вогнища. — Може дасте нам карти, сеньоре Пойзе?..

— Чому ні? — покійно зітхнув рижий і витягнув карти.

Через кілька хвилин всі троє, цілком забувши за зв'язаного Данка, поринули в гру. Ляпали карти, сипалися фахові вирази, перемішані з лайкою, розгоралися очі, і в хід пішла друга пляшка горілки, витягнена індіанином з глибини другого клунка.

Данко дивився на це все з безсилою люттю. Йому здавалося, що коли б він тепер не був зв'язаний і мав у руках зброю, то не дав би себе перемогти.

"І чому я їх не повбивав одразу? — докоряв сам собі. — Адже з першого погляду було видно, що це за пташки. І як це так по-дурному сталося, що я мав пістолю в руці, а вони взяли мене голими руками?! Не пробували навіть повитягати своєї зброї... Чи я вже й справді така дитина, такий "шмаркач", такий безпомічний, що на мене вони дивляться, як на паяца?"

І Данко корчився у своїх путах, як лялечка в коконі. Напружував усі мускули, пробуючи розв'язатися. Але даремно. Тільки зіпрів від тих зусиль, змучився ще більше і викликав сильну кровотечу з носа. Шнурки в'їдалися в тіло, мучила спрага, але хлопець стиснув зуби і терпів. Скоріше вмер би, ніж би попросив у тих негідників полегші, чи води.

Ще більших мук завдавало йому саме видовище гри. Данко ледве здушував крик, коли бачив, як тяжко татовою працею тепер грається троє ошуканців.

Найбільше щастило Арасі, а Оба майже кожного разу програвав і, пересипаючи лайки та прокльони своїм грубим, низьким сміхом, він щораз частіше витягав портфель та виймав з нього нові й нові банкноти.

Данко не міг більше витримати тієї огидної сцени. Він з великими зусиллями обернувся до стіни і почав, собі на потіху, видумувати різні чуда, при допомозі яких йому вдалося б звільнитися від шнурків, покарати злочинців, відібрати свої гроші і повернутися героєм до Санто Антоніо. Ці фантазії присипляли його, і хлопець навіть не зчувся, як заснув міцним сном. Інколи тільки вчувалося йому, що десь недалеко ко-титься по каміннях старе розбите відро, або що хтось водить грубим смичком по зап'ястю його рук. Від того руки пекли і грали басом: "гу-гу— гу"...

Переполох

Здається, за всю свою історію Санто Антоніо не переживало тривожніших днів. Навіть перше прибуття "залізного урубун" не викликало стільки розмов, чуток, пльоток, не зробило такої сенсації, як ці всі події, що почалися, властиво, з дрібниць.

Насамперед, малі вихованці монастиря, післані отцем Вісенте, вже по десять разів оббігли усі хати, питаючись, чи нема там часом Данка. Потім якісь хлопці оповіли, що бачили Арасі й Бенедіта, як вони несли щось до ріки. Потім Самір мусів признатися, що Арасі на доручення Данка накупив у нього багато всякої всячини. Потім знайшлися свідки Коарасіабиної біганини по містечку у пошуках Данка. Потім чорна Барбара оповіла жінкам, що "старий чарівник" приходив до її хати з явним наміром зробити щось Бенедітові й що Бенедіто прибіг від ріки дуже переляканий, але нічого не хотів сказати. Потім з Мато Гроссо прибули Адемар з сином і розказали, що бачили Данка в товаристві Арасі на викраденому у старого Антоніо човні і що вони обоє плили в Мато Гроссо. Потім прибули рибалки, які зустріли Коарасіабу у лівому рукаві ріки. Потім почалася громовиця, що могла бути великою загрозою і для Коарасіаби, і для Данка, і

для Арасі. А потім хтось догадався післати дітей до дому Соколів, а ті вернулися задихані й перелякані, та, перебиваючи одне одного, донесли, що подвір'я і дім порожні, в кухні виломане вікно і по підлозі валяються порозкидані всякі речі.

Це вже було таке поважне, що делеґадо[40] з цілим гуртом людей, до котрого приєднався навіть о. Вісенте, не зважаючи на безпросвітну зливу, негайно вибралися на місце злочину і переконалися, що донесення дівтори відповідають правді і що Соколів дійсно обікрадено.

Цей останній факт об'єднав водно всі попередні дрібнички і надав їм загадкового і зловіщого характеру.

Ніяких поважних свідків не було, ніхто нічого певного не знав, і делеґадо розгубився в догадках, бо подібного випадку за свого урядування не мав. Єдиною особою, котра, ймовірно, щось могла знати — був малий Бенедіто. Маріо — батько Бенедіта був, як і всі, коло хати делеґада, і його зараз же послали за сином.

Та як же схвилювався натовп, коли через півгодини прибіг збентежений Маріо і заявив, що Бенедіто, довідавшись, у якій справі його кличуть, страшенно перелякався, видерся з рук батька і дременув у ліс.

Вся родина муринів, в тому числі й малий Бенедіто, мали добру славу в Санто Антоніо. Ця сім'я, численна й бідна, жила з чесною праці роботящого Маріо, котрий, обробляючи своє й чуже поле, ніколи ще не виломав качана кукурудзи, не зірвав стрючка фасолі з чужої землі. Таким самим чесним, а до того ще й привітливим та послужливим для кожного, був і малий Бенедіто. А тому страх перед делеґадом і втеча до лісу, що кидали на нього страшне підозріння, викликали ще більші толкування і здивування серед сантоантонієвців.

Делеґадо почав діяти: вислав кількох людей на розшуки Бенедіта та двох вершників по Сокола. Хотів також вислати човни за Коарасіабою і Данком та Арасі, але не знайшов охочих. І справді, погода була така, що навіть Адемар з сином мусили залишитися на цьому березі й чекати відповіднішої пори на поворот додому.

Коротше кажучи, в Санто Антоніо був справжній переполох. Ніхто нічого не робив. Люди збиралися то в одній, то в другій хаті, а найбільше в Саміра, або в кравця при шімароні й обмірковували таємничі події. Поговоривши в одному місці та висловивши всі свої погляди й припущення, розходилися, щоб зібратися в іншому місці й почати все наново.

Коли смеркалося, почали вертатися з безплідних розшуків висланці за Бенедітом. Муринчука ніде не знайшли. Бідна Барбара голосила на ціле містечко, всоте оповідаючи про Коарасіабину візиту, біла себе в груди і запевняла, що її син ні в чому не винен.

В такому напруженні застала Санто Антоніо ніч. В ще більшому напруженні застав містечко несподівано ясний, соняшний ранок, і люди бігали до сусідів, до склепу Саміра, до монастиря або до делеґада, аби дізнатися, чи нема новин. Новини, звичайно, були: хтось уночі щось чув, хтось когось бачив, комусь приснився надзвичайний сон, а ще там хтось комусь сказав, що чув від когось, як йому оповідав

якийсь, що... і т. д. Сплетні, припущення і факти росли, як милянні баньки, як милянні баньки лопали і росли знову. Тепер уже ніхто не міг розібратися в тому, де є правда, а де — видумка.

Перед полуднем пригнав на заболоченому, задиханому коні Сокіл. Був блідий, аж зелений, і заболочений не менше свого коня.

— Ну, що? — спитав у першого гуртка людей, що стрінулися йому в містечку.

— Та... А сеу Іван уже знає все?

— Знаю. Ну, і що? Знайшли?

— Ні, не знайшли нікого.

Сокіл зіскочив з коня, кинув комусь поводи і побіг до хати делеґада.

Привітавшись і вислухавши ще раз все те, що він уже знав від посланців, роздратовано заговорив:

— Чому ж ви, пане делеґадо, замість того, щоб ловити Бенедіта, відразу ж не послали людей за Данком і Арасі?

— Що ви, сеу Іване?! Ви ж бачили, яка була погода? Ще й сьогодні ріка не вгамувалася. Це — небезпечно...

— Ага, — сердився Сокіл, — то для інших небезпечно. А для старого чоловіка, для Данка й Арасі — ні. Ці люди можуть собі гинути...

— На все Божа воля, сеу Іване, — розвів безпомічно руками делеґадо. — Пасієнсія!..[41]

— Що ви, делеґадо, зі своєю "пасієнсією"?!. Вже не дивуюся, коли мені таке прості робітники кажуть!.. Але ж ви, ви?! Та ви ж, до лиха, є якимсь делеґадом!..

Сокіл ненавидів слова "пасієнсія", і воно його завжди виводило з рівноваги. Обов'язковий і діяльний, він ніколи не міг зрозуміти, як до поважних справ можна ставитися з "пасієнсією". А бразилійці, назагал гарячі й непогамовані, проявляють на кожному кроці дійсно подиву гідну терпеливість у таких випадках, де європейець, чи американець вискочили б зі шкіри. "Пасієнсія" — це у певній мірі девіз бразилійського життя. Тому на якесь замовлення, чи на обіцянку полагодження якоїсь справи можна чекати місяцями і навіть не варто дивуватися, чи псувати собі нервів, бо на те є пасієнсія. Не варто також починати якоїсь роботи, коли її можна ще відложити, бо і на це є пасієнсія. Не слід брати близько до серця різних неприємностей, чи невдач, бо на те мусить бути також пасієнсія. Нарешті, коли обставини складаються так, що від обов'язку, або від прикрої роботи не можна ніяк викрутитися, то і тут не слід дуже упиратися, чи протестувати, але з тією ж пасієнсією покійно братися за діло.

Ото ж і тепер, почувши немиле слово, Сокіл скипів і вже готовий був наговорити всім присутнім дуже прикрих речей, але своєчасно вгамувався, махнув рукою — пропало. Пасієнсія!..

Від делеґада Сокіл пішов до монастиря.

Отець Вісенте був дуже пригноблений і збентежений, але старався Сокола розрадити:

— Слухайте мене, пане Іване, я не кажу вам того тільки для потіхи, але вірю в те,

що говорю... Я вже на підставі усіх свідчень обрахував час і можу вас запевнити, що хлопці дісталися до протилежного берега ще перед бурею. Тільки, — додав після павзи багатозначно, — якщо вони дійсно поїхали до Мато Гроссо...

— Але чого вони туди поїхали? — спитав Сокіл, не помітивши багатозначности останнього речення.

Священик зітхнув і спустив очі:

— В тому то й вся річ, що вони в Мато Гроссо, на мою думку, не мали чого робити...

— Отче, ви щось знаєте?..

— Ні, нічого певного не знаю... Але, коли говорити правду, то мене дуже бентежить ця крадіжка...

— Отче, прошу вас, — шорстко сказав Сокіл, — не пов'язуйте з крадіжкою мого сина!

— О, — поспішив пояснити отець Вісенте, — я не думаю, що Данко міг це зробити!.. Але є в мене одне припущення, і це мене дуже непокоїть... Передчасно про це говорити, бо в ньому є багато неясностей... Однак, я би вам порадив піти зараз додому і уважно обдивитися мешкання. Може впадете на якісь сліди?.. Ви ще не були вдома? .

— Ні.

— То, може, підемо?..

— Якщо маєте охоту, отче, — то я вам буду дуже вдячний.

— О, чому ж?.. Я піду.

В обличчі страшної смерти

Коли Данко прокинувся, на дворі стояв ясний день. В першій хвилині хлопець ніяк не міг собі усвідомити, де він і що з ним робиться. Та скоро пригадав собі все, і тіло його вкрилося холодним потом. Печера була порожня. Майже всі речі, за винятком різних безвартісних дрібниць, зчезли. А він лежав не тільки зв'язаний, але й прив'язаний і покинений напризволяще.

Довкола стояла тиша, а охололий попіл багаття свідчив про те, що його вже кілька годин ніхто не пильнує.

Не треба було багато думати, щоб належно оцінити всю страхітливість і безвихідність положення. Данкові вже навіть видалося, що в печері війнуло холодним подихом смерти, і він істерично закричав:

— Арасі!!! А-р-а-с-і!!!

Вже не думав над тим, що Арасі — його ворог, що саме завдяки цьому зрадливому індіянинуві він опинився в'язнем у цій глухій печері, бо тепер був би радий присутності будь-якої, навіть і ворожої, але живої людини.

— Арасі!!! — гукав. — А-р-а-с-і!!!

Але його крик, як сполоханий серед дня сич, бився крилами по печері, й лишав по собі довгий відгук, немов би провалювався у безодню. А тоді наступала така глибока, така моторозна тиша, яка може бути хіба в гробі.

Крикнувши ще кілька разів, Данко зміркував, що це було даремною працею: адже само собою зрозуміле, що ті всі ошуканці, заволодівши грішми і речами, цілковито не потребували Данка для свого товариства. Тим більше, що Данко ніяк не міг бути їхнім товаришем, лише завадою, ворогом. Тому вони пішли самі, а його лишили отут зв'язаного на поталу долі, вірніше, на певну смерть. Правда, виявилися б милосернішими, коли б попросту застрелили його у сні, а не засуджували на повільне конання від голоду й спраги, але, видно, вони не завдали собі труда подумати над цим.

Голоду, щоправда, Данко не відчував, та спрагу мав жахливу. Окрім того, тіло домагалось вже іншого положення, шнурки різали і палили вогнем. Набитих на лиці й тілі синяків він не міг бачити, але відчував у тих місцях неприємну задеревілість.

— Пити!.. — вистогнав Данко, облизуючи сухим язиком пошерхлі уста. — Пити!..

Пити? Хто ж йому дасть пити? Адже поблизу нема нікого. Нікого!.. Навіть зрадливого Арасі.

Данко не витримав і голосно заридав. Однак, зараз же силою волі спинив ридання і стиснув зуби:

"Гов, Данку Сокіл! — подумав. — Чи ти ж Аліса? Що тобі допоможуть сльози в такій ситуації? Нічого не допоможуть! Не можна попадати в зневіру, бо зневіра — лихий товариш у трудних моментах, як казав тато. Адже є Бог на небі, а в мене є ще сила. З Божою поміччю, може, якимось не пропаду. Тільки треба розв'язатися. Головне — розв'язатися!..

Поволі попробував звестися, на скільки це дозволяла довжина шнурка, зачепленого за грубий корінь, і так звис у півсидячому положенні. Ні, це було ще гірше. Натягнені шнурки давили і позбавляли всякої можливості будь-якого руху. Данко знову ліг і попробував намацати у себе за спиною бодай один якийсь гудз[42]. Даремно. Лежачи на спині, він добре відчував місце, де були зв'язані шнурки, але досягнути їх не міг, хоч напружувався з усіх сил, аж руки у нього подеревіли.

Змучений цими зусиллями. Данко вирішив трохи відпочити і тим часом придумати щось нове. Може вдасться висмикнути бодай одну руку?.. Він і вчора вже пробував це, але безуспішно. Та, може, сьогодні вдасться?

Відпочивши, хлопець взявся шарпати то одну, то другу руку. За право визволитися готовий був пожертвувати не тільки шкірою, але й м'язами від зап'ястя до кінчиків пальців і нігтями. Тому не вважав на біль і тягнув руки, скільки було сили. Та що з того? Руки понабрякали, і їх було ще тяжче висмикнути з зашморгів, як учора.

Помучившись так з півгодини, Данко переконався, що й цей спосіб ні до чого не доведе, тільки, хіба, змучить його ще більше.

І хлопець знову ліг нерухомо.

На дворі розгорався блискучий, ясний день. Зі свого кутка Данко не бачив навіть щілини у зовнішній світ, але ясність продиралася через глибокий вхід і лагідно розливалася по печері. Іноді вскакував свіжий повів пустотливого вітру, приносячи зі собою уривки пташиного крику, часом доносився особливо енергійний сплеск якоїсь неспокійної хвилі, але від того похмурий сумерк глухої печери видавався ще

страшнішим. Все виглядало зовсім інакше, як вчора, коли на дворі ревіла негода, а в печері теплилися свічки і яскраво горіло велике багаття...

Спрага чим далі, то мучила сильніше. Чим далі, то все владніше домагалось втомлене, сплутане шнурками тіло свободи й іншого положення. І до хлопця знову почала підкрадатися розпука.

— Що робити?.. Боже, ну що мені робити?! — вистогнав Данко, стараючись здушити приступ нових сліз, які починали знову підступати до горла. — Хоч би від того злочасного кореня відв'язатися, і тоді можна викотитися якимось надвір, до річки, а там — припасти устами до води і пити, пити!..

Ах, як Данкові хотілося пити!..

І він чомусь почав перераховувати все те, що можна пити: вода, чай, кава, молоко, шімарон, сік маракужі[43], лімонада, пиво... Пригадував собі ті всі речі на смак, і жадібно облизував сухі уста. Вставали перед його уявою то щойно витягнене з криниці відро з холодною водою, то горнятка з кавою або чаєм, то такий знайомий монастирський дзбанок зі соком маракужі, пляшки з напоями за вітринами штучних ледівничок у склепах... Ці образи просто гіпнотизували Данка отуманювали його свідомість, і він нарешті не то почав маячити, не то задрімав.

І раптом голосне й нахабне "дз-з-з!" — вернуло його до притомности. В печеру влетіла велика муха і, описавши кілька швидких кол, з розмаху сіла просто хлопцеві на обличчя, замазане засохлою кров'ю. Данко крутнув головою — і муха почала знову голосно бзичати по печері, поки не примостилася на стіні, якраз у нього над головою. Посидівши кілька секунд, ще раз скочила йому на обличчя.

— Бодай ти здохла! — люто крикнув Данко і здунув муху геть. — Ще тільки тебе бракувало!..

Муха зірвалася і з нахабно-веселим та незносно-протівним бзичанням стала знову гасати по печері. Ніби дровичалася з безпомічним хлопцем.

Слідкуючи за нею злим поглядом, Данко раптом подумав, що ця муха, напевне є варіжейра[44], і від того йому стало млосно. Оця зеленкувата, велика муха має звичку сідати на рани і відкладати там живих хробачків, які за кілька годин вжираються в тіло. Тварини звичайно від того гинуть, бо хробачки, яких муха відкладає за один раз до двох або трьох сотень, скоро ростуть і розповзаються по всьому організмі, добираючись до печінки, нирок, мозку. За два-три місяці, коли їм приходить пора перейти ще одну стадію розвитку, вони вилазять з тварини, падають на землю і зариваються в неї на кілька тижнів. А потім вилазять на світ уже розвиненими мухами. Тільки ж тіло їхньої жертви стає подібним до поточеного шашлями дерева, і тварина гине.

Рідше трапляються випадки, коли варіжейра вхитриться відкласти хробачків на тілі людини. Але буває і таке. Данко навіть добре пам'ятає одного кабокля з Санто Антоніо, який два роки тому назад загинув від тих паразитів. Лігши п'яним спати десь посеред дороги, той кабокль не помітив; що варіжейра влізла йому в вухо. Тільки на другий день відчув дивний біль у вусі. Краплі, які дав падре Вісенте, не допомогли, а через кілька днів почалися такі жахливі болі голови, що нещасний чоловік божеволів. І ніхто не міг

догадатися, де причина хвороби. Більшість схилилася до того, що він, лежачи на землі, простудив голову і дістав у вусі боляка. Так думав і падре Вісенте. Тільки коли відгодовані хробаки почали вилазити у нього з носа, з вух, з очей і навіть просто з лисини, таємниця захоруння виявилася. Але лікувати вже не було кого...

Пригадавши собі того п'яницю, Данко затрявся усім тілом і почав безцілево пручатися, як божевільний. А муха, ніби розуміючи, безборонність своєї жертви, гасала, як несамовита, довкола, гуділа і все ціляла сісти на закривавлене лице. На її голосне бзичання, в печеру влетіла друга муха, а згодом ще одна, і ще, і ще... Довкола загуділо, як у вулику, створюючи таке враження, ніби десяток невмілих рук водило безладно по струнах контрабасу.

На Данка напав справжній шал. Та й чи можна було не шаліти від свідомості свого безсилля проти дурної мухи?.. Он літає їх кілька відгодованих і прудких. Але що їхня сила проти сили такого кремезного хлопчини, як Данко? Сотню їх міг би розтоптати за одним махом і навіть не помітити, коли б тільки не був зв'язаний, коли б був вільний.

Вільний!.. Ех!..

Данко аж тепер оцінив вартість свободи. Адже ще вчора, маючи свободу рухів, — виграв таку тяжку боротьбу з Арасі. Арасі був старший, Арасі був сильніший фізично, Арасі мав при собі зброю. А чим скінчилося? Скінчилося тим, що зброя опинилася в руках Данка, що Арасі робив усе те, що йому наказав Данко, що, врешті-решт, Арасі зв'язаний і унешкідливлений лежав у кутку печери. Чому? Тому, що ще вчора Данко мав свободу. А сьогодні? Сьогодні над ним, позбавленим свободи, можуть безкарно знущатися навіть мухи!.. Ось-ось обкладуть його своїми живими яйцями, і Данко за два-три дні перетвориться у мішок, повний хробаків...

Бррр!

Данко закричав диким голосом, стараючись заглушити і налякати своїм криком нахабних напасників. Але що з того? Ще відгомін крику не стих, як його покрило наново огидне бзичання.

"О, Білий Тупане[45], рятуй!" — пригадалася йому чомусь молитва Коарасіаби на водоспадах, а за тим виринула перед очима і постать старого морубішаби.

І вмить Данко забув і про спрагу і про трьох негідників, що лишили його тут, а натомість викликав у своїй уяві образ Коарасіаби, шукаючи в ньому поради і моральної підпори.

"Що зробив би Коарасіаба на моєму місці? — поставив собі питання. — Чи й він би кричав і дригався, як оце я? Ні, він би не розгубився, а зберіг би цілковитий спокій, без якого нічого не можна придумати... Геть!" — крикнув на одну з мух, що мостилася у нього на чолі, і потрусив головою.

"Отже, я також мушу думати спокійно й логічно, — продовжував свої міркування. — Мене тепер найбільше дратують мухи. Але, коли б навіть мух не було, то я не можу лишатися тут. Я мушу якось дістатися хоч би на берег. Там є вода, і там можна побачити часом людей: адже плавають люди по ріці. А для того, щоб дістатися на берег, я повинен насамперед відчепитися від того кореня. І в цьому є перше моє

завдання. З того треба починати"...

Глянув на корінь, через який був пересилений шнурок, прив'язаний одним кінцем десь на плечах, а другим — коло п'ят. Так, взявши за цей шнурок, Данко можна було повісити, як лук, на сучку дерева, або на вбитому в стіні кілку. Та, коли б Данко був дійсно просто повішений, то відчепитися ще не було б так важко. Найгірше було те, що Оба і Пойзе, пересилили шнурок за грубий лікоть кореня, котрий вилазив і влазив назад поміж тріщинами каміння.

"Ну, і як я відчеплюся? — гарячково думав Данко, щораз крутячи головою від надокучливих мух. — Кореня не вирву, бо він загрубий, шнурка не розв'яжу і не розірву. Хіба... перетру!.."

Ця несподівана ідея дала йому сили. Справді!.. Скільки то було випадків, коли на гойданках перетиралися шнурки?! А цей шнурок досить навіть тонкий, а корінь шорсткий. Шнурок довго не витримає. Окрім того, коли буде натягати шнурок то плечима, то ногами, себто, буде рухатися, то й мухи не відважаться чіплятися так нахабно.

І Данко, підігнувши, на скільки можна було, коліна і відсунувшись якомога далі від стіни, сильно натягнув шнур. А тоді з розмаху так випростував ноги, що його кинуло назад і навіть вдарило плечима об каміння.

— Добре! — похвалив сам себе Данко.

Знову скорчився, відсунувся, натягнув шнурок, а тоді з усіх сил знову випростувався. Потім ще раз, ще раз, ще раз... По кількох спробах відчув, що шнурок таки добре треться, але одночасно відчув, що ті заходи відбирають у нього багато сили.

Здивовані мухи раптом присмирніли, посідали на виступах стін і з великим зацікавленням дивилися на незрозумілі для них маніпуляції.

Однак, через яких десять хвилин Данко був змушений перестати. Тіло його обливалося рясним потом, а спрага розгорілася з такою силою, що бідний хлопець за склянку води готовий зараз був заплатити всіма тими грішми, які вчора мав, коли б і зараз мав їх при собі і коли б знайшовся хтось, хто ту склянку води йому продав би. Лежав, тяжко дихаючи, і все облизував сухі уста.

А зрадливі мухи позривалися негайно зі своїх місць, задзичали і закружляли над ним у веселому танці.

— Далі! — почувши бзичання, гукнув сам собі Данко. — Далі! Аби тільки відірватися від того проклятого кореня, аби тільки викотитися з печери. А там — хоч і з головою у воду Парани, але мухам не дамся!..

І він запрацював знову, роблячи над собою надлюдські зусилля: згинався і розгинався, то відкочуючись, то підкочуючись назад до стіни. Серце від напруги готове було кожної хвилини розірватися і гупало молотом, очі все частіше застигали іскриста темрява, а піт стікав струмочками по тілі і дошкульно щемів на стертій шнурками шкірі. На хлопця напав якийсь шал, і він уже робив усе часто механічно, навіть не думаючи над тим, що і для чого робить.

І от якось так зовсім несподівано шнурок раптом з глухим тріском увірвався, а

Данко відкотився аж до середини печери і зарився чобітьми у попел вогнища. Кілька разів він ще пробував зігнути і розігнути, поки не усвідомив, що цього вже не треба робити і що він уже осягнув те, чого бажав. Його напала така божевільна радість, що він закричав на ціле горло. Сміявся спазматично, а одночасно відчував, що з очей у нього ллються сльози, яких він не може стримати, так само, як не може стримати й сміху.

"Що це? — подумав. — У мене істерика?! Фе, як це огидно!.. Треба зараз же перестати, неодмінно перестати!"

Так постановляв, а при тому реготав далі й ридав усе сильніше.

"До ріки! Негайно до ріки!.. Впаду у воду, нап'юся — і це мине. Холодний купіль відразу перерве істерику"... — збираючи всю силу волі й рештки свідомости, постановив Данко.

З тією постановою підкотився до виходу з печери. Сліпуче соняшне світло вдарило йому в обличчя, а рівночасно Данко побачив щось таке, від чого його істерика моментально урвалася і новий жах вступив у серце: на самому краєчку глибокого входу вигрівався проти сонця великий тарахкавець-каскавел[46]. Данко так скоро, як лиш міг, відкотився від виходу аж під стіну і припав лицем до кам'яної долівки. Але тоді під самим вухом почув підозрілий шелест. Обернув мерщій голову і просто перед своїми очима зауважив висунені зі щілини волохаті, з маленькими кігтиками на кінцях лапи чорного тарантула, очевидно, того самого, якого вони вчора з Арасі так і не знайшли.

І відразу в голові хлопця загуділи тисячі нахабних варіжейр, замиготіли, високо стрибаючи, чорні тарантули, зашипіли, вигинаючись, різних пород і розмірів гадюки, мелькнуло обличчя Коарасіаби, матері, батька, Арасі й двох вчорашніх зайд, а тоді все почало розпливатися в чорному атраменті[47].

— Господи, не опусти мене! — мигнула остання думка в мозку.

Ще почувися йому напружені кроки когось, хто ніби спинався до печери, а за тим все щезло і перестало існувати...

Ще одна новина

Надія на те, що в мешканні знайдуться якісь пояснення до таємничого зникнення Данка, завела. Зрештою, Сокіл був занадто прибитий пропажею сина, щоб бавитись в Пінкертон[48] і досліджувати всякі подробиці й вивчати різні сліди, залишені в домі. Йдучи сюди, він надіявся на одне: знайти лист, або записку від Данка з поясненнями причин своєї відсутности. Коли ж того не знайшов — не схотів навіть перевіряти, що саме вкрадено. Зате отець Вісенте пильно придивлявся до всього, заглядав у всі кутки і нарешті спитав:

— Пане Іване, чи ви залишили вдома якісь гроші?

Сокіл зітхнув і махнув рукою.

— Ат, не в голові мені тепер гроші.

— Ні, пане Іване, — делікатно, але уперто настоював священик, — ви таки

подивіться, що у вас пропало. Це може мати дуже велике значення...

Ледве перемагаючи себе, Сокіл передивився розбиті валізки і знову зітхнув.

— Пропали всі гроші, пістоль, тепла білизна й моя та Данкова одежа про будень... Але мені справді зараз тяжко пригадати, що ще було у тих валізках... Ходім, отче, треба щось робити?

— Що ж ви думаєте робити,

— Зараз же почну підбирати людей, щоб пуститися в розшуки.

— Навряд, чи знайдете охочих. Подивіться — знову починається дощ.

Коли вийшли за браму, отець Вісенте здивовано зупинився і нашорошив вуха...

— Чи я помиляюся, пане Іване, чи дійсно щось чути? — спитав. — Послухайте...

— А, — неуважно відповів Сокіл, — дійсно літак. Погано буде сьогодні приземлюватися...

— Пане Іване, але ж сьогодні не повинно бути літака!..

— Ах, справді, літак повинен бути щойно завтра, — думаючи чим іншим, сказав землемір. — Це якийсь перелітає, або заблудив...

Але літак ні не заблудив, ні не думав перелітати. Він почав уперто кружляти над Санто Антоніо, просячи допомоги приземлитися.

— Дивно, дивно, — занепокоївся священник. — Може він щось везе цікавого для нас?..

Сокола ці слова відразу оживили.

— Ходім, отче, скоренько на летовище!.. Може й справді?..

Для містечка не було первиною в тумані або дощливі дні розкладати на летовищі вогнища, щоб допомогти літаку при посадці. Тому, коли Сокіл зі священником прибули на місце, там уже метушилися люди, що під командою військових і делеґада розклали сигнальні вогнища. Всі були здивовані несподіваним повітряним гостем і мали переконання, що його візита зв'язана з місцевими подіями. Сокіл також поділяв ці перехонання і згорав від нетерплячки, очікуючи приземлення "залізного урубу"[\[49\]](#).

Ще більше підтвердило припущення санто-антонієвців, коли з приземленого літака почали висідати люди в одностроях поліції. Першим до них підбіг Сокіл:

— Ви, напевне, у справі мого сина? — спитав украй схвильованим голосом.

— Вашого сина? — здивовано змірив його очима поліцист з відзнаками поручника.

— Як називаєтесь?

— Іван Сокіл.

— А що з вашим сином сталося?

— Мій син вчора пропав з дому.

— Так?.. Скільки років вашому синові?

— Чотирнадцять.

— Ім'я?

— Богдан Сокіл.

— Гм... Ви — чужинець? — догадався по вимові поручник.

— Так, я українець.

— Чим займаєтесь?

— Я працюю землеміром у фірмі Гроссбах.

— Гм... — ще раз муркнув поручник. — А хто тут є делегадо?

— Я, — виступив наперед делегадо і скинув капелюха.

— Ну, пане делегадо, ведіть нас кудись, бо під дощем не будемо говорити. А ви, пане, — звернувся до Сокола, — ходіть з нами, хоч мушу вам відразу сказати, що про вашого сина ми нічого не знали.

Люди посунулись за прибулими і оточили дім, де замкнулися поліціанти з делегадом, урядовцями Посту Опіки, священником і Соколом.

— Якась нова халепа! — міркували санто-антонієвці.

Дійсно, була нова халепа. Відділ поліції, що прибув літаком, був висланий в погоню за двома визначними кримінальними злочинцями, зареєстрованими у кримінальній поліції під кличками: "Семипалий" і "Рижа Корва"[\[50\]](#). Ці два небезпечних вбивники і аферисти, засуджені на довічне ув'язнення, втекли під час бунту арештантів з найбільшої в'язниці в Сан Павло. Їхні сліди веди по суші аж до ріки Паранапанема і тут губилися. Але всі зібрані дані вказували на те, що втікачі продовжували далі свою втечу човном: по Паранапанемі, а потім по Парані, очевидно, з метою дістатися за кордони Уругваю, або Аргентини. За всіма обрахунками поліції Рижа Корва і Семипалий мусіли тепер знаходитися в околицях Санто Антоніо, або Сете Кедас. І тут їх шукали.

— Це — дуже небезпечні люди, — пояснював поручник, — тому повідомлено всі прикордонні стежі і змобілізована не тільки поліція Сан Павло, але й Парани і Мато Гроссо. Уряд визначив по десять тисяч крузейрів за кожного з них для тих, хто допоможе їх піймати. І ми числимо на допомогу місцевих мешканців. Скажіть вашим людям, що тут справа не лиш у зарібкові, а й в тому, що доки Рижа Корва і Семипалий є на волі, ніякий мирний обиватель не матиме певности ні за своє майно, ні за своє життя.

Вияснивши мету свого прибуття та поробивши всякі розпорядження, поручник зайнявся справою Сокола. Знову пішли до порожньої хати, обдивилися все, а потім перейшли до перепитування свідків, які фактично нічого не знали. Однак, позбиравши всі відомості й факти, поручник прийшов до такого висновку: Арасі, знаючи, що Сокіл має великі гроші, скористався з його відсутности і підмовив Данка обікрасти батька та втекти з дому.

Сокіл з обуренням відкинув це припущення:

— Ви не знаєте мого сина, пане поручнику!.. Данко не може бути злодієм!..

— Те-те-те!.. — з добродушно-співчутливою посмішкою правив своє поручник. — Кожному батькові здається, що він свого сина знає якнайкраще, але практика говорить що іншого. Скільки то вже я випадків мав у своїх руках, коли діти в дуже порядних і заможних родинах ставали злодіями!.. І всі батьки спочатку говорили так, як оце ви тепер: "Мій син не міг того зробити!"

— Я не знаю інших людей та їхніх дітей, — гарячився, мало не плакав з досади Сокіл, — але мій син дійсно не може бути злодієм!..

— Заспокойтеся, пане Іване. Це дійсно дуже прикра справа, але ми її незабаром вяснимо. Я зараз же зв'яжуся через радіо з усіма станицями й відділами поліції, щоб вони одночасно шукали і тих трьох втікачів.

Присутній при тій розмові отець Вісенте вмішався в суперечку:

— Вибачте, пане поручнику, але я в даному випадку приєднуюся до пана Івана. І не тільки тому, що як священик знаю хлопця з найкращої сторони, але й з інших причин. По-перше, виламане вікно свідчить, що злодій мусів силою вдиратися до мешкання, в той час, коли Данко Сокіл мав ключі і не потребував того робити. По-друге, з того, як порозкидувані були речі, видно, що злодій спішився і не знав де що лежить. Нарешті, коли б Данко був причетний до злочину, то напевне не залишив би ні фотографічного апарату, ні золотого годинника у шухляді свого столу, бо ці речі мають велику вартість. Тому я переконаний, що злодій вламався до мешкання без відома Данка. .

— Але ви, отче, годитеся з тим, що всі підозріння падають на молодого індіянина, котрий зробив у склепі купно на велику суму грошей?

— Так воно виглядає...

— Ну, от бачите! А пізніше, як твердять свідки, син пана Сокола їде на вкраденому човні у товаристві того самого індіянина на другий беріг ріки, і між ними панує найкраща згода. Це про що свідчить?

Священик зітхнув, не знаючи, що відповісти.

Сокола разила до глибини душі та професійна холонокровність, з якою досвідчений поліцист говорив про Данка, і він, ледве стримуючись від гніву, кивнув на отця Вісенте, попрощався і вийшов з Посту Опіки. Довкола ґанку, поспускавши голови, стояли і переминалися з ноги на ногу кабоклі, а делеґадо був червоний від невдоволення.

— Та ви ж зрозумійте, що заробити десять тисяч крузейрів ще нікому з вас не вдалося за один раз і не вдасться до кінця життя. Користайте з нагоди!

— Заробити — чому ні? — обіззався хтось. — Але в таку погоду ніхто човном не поїде. Треба перечекати...

— О, о! — сердився делеґато. — Поки ви чекатимете доброї погоди, то злочинці втечуть за кордон.

— Ну, що ж, — розводили руками кабоклі, — втечуть, то втечуть — туди їм і дорога! Пасієнсія.

Сокіл хвилинку подивився на натовп і рішучо ступив крок наперед.

— От що, хлопці, — сказав цілком спокійно. — Ти, Маріо, ти, Сілівіо, і ти, Павліно, — ви зараз поїдете зі мною шукати Данка. Кінця дощів не будемо чекати. Ідіть збирайтеся і приходьте до монастиря. Я вас там чекатиму.

— Га, — знову розвели руками кабоклі, — як збиратися, то збиратися — пасієнсія. Справді, не можна чекати кінця дощів. Поможемо сеу Іванові...

І три названі чоловіки вийшли з юрби та попростували до своїх домів, щоб приготуватися до дороги. А решта лишилася на місці й далі переконувала делеґада, що пускатися тепер на води Парани — видима загибель.

Сокіл під тиском священників з великою бідою якось проковтнув обід, але зайнятися приготуванням до подорожі він не міг. Тому всі клопоти перебрав на себе діяльний падре Вісенте. Насамперед, він подбав, щоб Сокіл добре одягнувся, взяв на себе непромокальний плащ та взувся у міцні високі чоботи. Потім уважно зайнявся укомплектуванням подорожньої аптечки, передбачаючи всі можливі випадки. Покінчивши з тим, закликав трьох майбутніх супутників Сокола, розподілив поміж ними харчі і накінець видав різні вказівки і повчання. Тоді поблагословив усіх і приобіцяв, що молитиметься за успішність їхньої подорожі. Побожні кабоклі були тим дуже підбадьорені, бо шанували свого пароха[51] і вірили у силу його молитви.

Перед самим відходом отець Вісенте ще затримав Сокола:

— Пане Іване, ви, властиво, куди думаєте їхати?

— Я ще сам не знаю, отче...

— Гм... Звичайно, у хлопців була одна дорога, а вам до вибору є сто. Але я особисто вам не радив би їхати до Мато Гроссо...

— Не їхати до Мато Гроссо? — здивувався трохи Сокіл. — А куди?

— Я би вам радив їхати до Гваїри.

— Чому, отче?

— З різних причин... По-перше, через усю Парану до другого берега ви при тій погоді ледве, чи доберетеся. По-друге, коли хлопці дійсно переїхали до Мато Гроссо, то їх там на першому населеному пункті затримають. Поручник уже зв'язався через радіо з тим берегом... По-третє, слід думати, що хлопці не сказали правди Полонові. І коли Данко показав на Мато Гроссо, то тільки для того, щоб змити слід. А куди могли їхати ще? Найправдоподібніше — до Гваїри. Ну, і нарешті, останню причину, яка схиляє мене до переконання, що хлопці поїхали на острів, я залишу покищо при собі... Не знаю, чи моя рада добра, бо і я можу помилятися, але я вам раджу їхати Гваїри. А ви — як вважаєте...

— Дякую, отче парох, — простягнув руку Сокіл. — Я напевне зроблю так, як ви радите. Допобачення!

— Благослови вас Боже на все добре!..

Рятунок

Данко отямився від того, що відчув коло уст щось холодне зі специфічним запахом. Перше, ніж вспів ковтнути, захлиснувся і закашлявся, а тоді відкрив очі. І знову йому довелося напружити пам'ять, щоб зрозуміти все довкола і пригадати власника отого чудного обличчя, що турботливо схилилося над ним. І для цього він наново мусів заплющити очі. А той чужий і рівночасно знайомий чоловік підносив йому голову і намагався його чимсь напоїти. Пробуджена спрага відізвалася з повного силою, і Данко, все ще в півсвідомості, жадібно припав до вінець якогось начиння і випорожнив його душком. Тоді знову відкрив очі.

— Фойзе! — врадувано викривилось чудне обличчя з жовтими стирчастими зубами.

— Коли хтось п'є воду з горілкою, то це є певною ознакою того, що він ще не вмер...

Данко відразу схопився й сів.

— Пойзе? — спитав у крайньому здивованні. — Ти?!

— Фойзе, я! — вишкірився радісно обірванець. — Маю звичку приходити до тих, кого треба розв'язати, привести до пам'яті, напоїти...

— і обікрасти, — закінчив їдко Данко.

— Фойзе, часом і обікрасти, — згодився рижий і покотив по печері своїм бляшаним, деренчачим сміхом. — Але, — сказав споважнівши, — коли хтось хоче повернути тілові його приходну бадьорість і бажає, щоб йому зробити масаж — мусить насамперед роздягнутися. Спеціалісти запевняють, що поверх сорочки і штанів робити масаж — дуже незручно.

Данко зрозумів зміст цих дивно висловлених слів аж тоді, коли Пойзе почав його роздягати.

— Ти хочеш мене розтирати? — спитав підозріло.

— Пойзе, всі лікарі кажуть, що масаж — дуже корисна річ для тих, хто цілу ніч лежав зв'язаним і має глибокі рубці від шнурків на тілі...

Так говорячи, Пойзе вже роздягнув хлопця і, поплювавши в руки, почав його розтирати. Данко хотів запротестувати проти такої підмінки товщу, необхідного при масажах, але зараз же скорився перед доконаним фактом. Лежав непорушно, відчуючи правдиву насолоду від дотику м'ясистих і сильних рук, які робили своє діло з великою вправою.

— Пойзе, — сказав по кількох хвилинах рижий, витираючи руки об штани, — але коли вибирати приємність від масажу, або приємність спасіння від двох небезпечних ворогів, то я волію останнє...

— Що ти сказав? — підвівся Данко.

— Я сказав, що наші вороги напевне тепер не насолоджуються масажамй, але біжать сюди, щоб нас піймати.

— Вороги?! Себто, Оба й Арасі?

— Пойзе, маю на увазі власне тих двох ландронів[52], від яких ми, як порядні люди, мусимо мерщій утікати.

— А де ж вони?

— О, мій молодий, шляхетний сеньоре!.. Я не можу тобі сказати напевне, де є вони, зате вони напевне знають, де є ми, і це мене дуже турбує...

Данко схопився на ноги.

— Ти вважаєш, що вони прибіжать сюди? О, то це дуже добре!.. В такому випадку ми не будемо тікати!.. Ти маєш пістоль... О, та це ж — пістоль мого батька!.. Але нічого, хай буде при тобі: ти, напевне стріляєш ліпше від мене... Отже, ми не будемо тікати. Ми будемо чекати їх тут. Бо, бачиш... я мушу відібрати свої гроші!..

— Ги-ги-ги! — зареготав Пойзе і вдоволено вдарив себе по поясі. — Я би хотів бачити такого чоловіка, котрий би міг відібрати гроші від того, хто зі мною цілу ніч грав у карти...

— Що?! — радісно скрикнув Данко. — Ти відіграв мої гроші?

— Пойзе, і власне тому я би не бажав зустрічатися з людьми, котрі схотять продовжувати іншу гру і котрі не мають тустона в кишені...

— О, Пойзе!.. — розчулено сказав Данко і зараз же спитав: — І ти мені звернеш ті гроші?

— Пойзе, я завжди звертаю гроші власникові, коли тільки мене перед цим, звичайно, не вб'ють і не пограбують обіграні партнери...

— То тікаймо, Пойзе, тікаймо!.. — заспішив Данко і почав нервово одягатися.

— Пойзе, я завжди є за тим, щоб утікати, ніж проливати кров, особливо, коли прийняти під увагу, що противники мають вдвоє більше зброї і вдесятеро більше муніції...

Поки рижий договорив це речення, Данко стояв уже убраний і готовий до подорожі. Пойзе також вдягнув свою пелерину, підтягнув пасок, поправив пістоль, а тоді обережно висунувся надвір. Розглянувшись уважно в різні сторони, зробив Данкові знак іти за собою і поліз угору на скелю. Данко зробив кілька кроків і здригнувся: на густому корчі лежало тіло каскавела з розтрощеною головою.

Видряпавшись на верх знаменитої Ітакватії, опинилися на величезній рівнині, зрідка порослій карлуватими корчами. Пойзе змірив рівнину оком напростець, щось подумав, оглянувся назад і взяв ліворуч, де понад кам'яним плаєм ріс рівний луком густий ліс.

Соняшний паркий ранок давно вже змінився похмурим, мрячливим днем, а низькі хмари заповідали, що незабаром почне падати дощ.

Коли вже увійшли під прикриття лісу, Пойзе сягнув до кишені своєї пелерини і витягнув звідти невеличку суху ковбаску та шматок хліба, обліплений облізлою з пелерини вовною і кришками тютюну, та простягнув їх Данкові.

— Чи шляхетний сеньор, — спитав цілком поважно, — зволить їсти отак просто на ходу, чи, може, зачекає, поки ми десь тут не знайдемо стола під білою серветкою?

— Дякую, — засміявся Данко, приймаючи їду. — А ти?

— О, що до мене, то я змалечку так вихований, що можу вдоволяти голод тільки одночасно зі спрагою, і то при гарно накритому столі. Однак, коли нема стола і нема чим задовольнити голоду, то для мене вистачає задовольнити саму спрагу...

З тими словами він сягнув у другу кишеню, витягнув пляшку, де ще було трохи горілки, і з гольготанням випорожнив її до решти.

— Куди ж ми йдемо? — спитав Данко з апетитом кусаючи хліб і ковбасу.

— Пойзе, — відповів рижий викидаючи геть порожню пляшку, — людина здебільша мусить знати, куди вона йде, хоч ніколи не знає, куди прийде. І коли мій приятель Зенобію ще не звівся кудись в інше місце, то я думаю, що ми саме прийдемо до нього...

— А хто ж він, той Зенобію?

— Коли людина має фазенду кави[53], то називається фазендейром. А коли вона стратить весь маєток і втече в ліс, де немає людей, то стає кайпірою[54].

— То той Зенобію тепер живе десь тут у лісі?

— Пойзе, живе тут у лісі, якщо, звичайно, він взагалі ще досі живий і не забрався звідси деінде.

Данко ледве встигав за довгоногим своїм супутником, посміхався з його чудної мови і їв свій убогий сніданок.

— А як же ти втік від тамтих двох? — спитав, проковтнувши останній шматок.

— Пхе! Від вартового втекти — це штука, а вартовому втекти — зовсім не штука.

— То ти був вартовий?

— Пойзе. Коли б тобі дали пістоль у руки, наказали дивитися на всі боки і заборонили спати, то і ти б був вартовим.

— А кого ж ти сторожив? Обу й Арасі?

— Пойзе, коли двоє таких п'яних маландрів лягає спати, а при тому бояться, щоб їх не накрила поліція, то мусять когось третього поставити на сторожі, ні?

— Ну, а потім?.. Чому ж ти від них утік?

— Кожна людина, котра має амбіцію й гроші найліпше робить, коли тікає від зверхника, що не шанує ні чужих поглядів, ні чужого права власності.

— І тоді ти прийшов до мене в печеру?

— Пойзе, кожна порядна людина, маючи до вибору, або сторожити п'яного Семипалого, або рятувати шляхетного, невинного хлопця, — вибирає останнє.

— Семипалого?! . — здивувався Данко і став пригадувати. — Семипалій... Семипалій... То, може, Оба є той самий криміналіст, про котрого рік тому назад писали всі часописи?

— Пойзе, коли людина має на обидвох руках тільки сім пальців, то мусить називатися Семипалим, а коли про неї багато пишуть у часописах, то вона мусить бути дуже небезпечним криміналістом.

— Дивись! — дивувався Данко. — А я і не помітив, що у нього бракує пальців.

— Пойзе, підчас несподіваного нападу ніхто не має часу рахувати бандитових пальців.

— Зате я тепер можу обрахувати: тих бандитських пальців було СІМНАДЦЯТЬ, сеньоре Пойзе! — з відтвертою ворожістю сказав Данко.

Рижий відповів не зараз. Дибав, не оглядаючись вперед, потім зітхнув і сказав з гіркотою:

— Пойзе, рахують і роблять відбитки тільки з тих пальців, які чинять злочин. Але ніхто ніколи не рахує і не відтискає тих пальців, які роблять добро...

Данкові стало прикро, і коли б він ще вчора почув такі слова, то напевне став би перепрошувати. Але навчений уже гіркими досвідами, він, хоч і був трохи зворушений поступком і словами рижого, вголос сказав:

— Я буду, Пойзе, говорити так, як ти говооиш: коли людина рятує когось від смерти, то це добре. Але було б ще ліпше, коли б та людина не була винна в тому що хтось від її вчинків мало не загинув... І, до речі, коли ми вже зійшли на цю тему: чи не міг би ти мені заоаз віддати моїх грошей?

Поставивши це питання, Данко сам занепокоївся, бо йому прийшла до голови

думка, що Пойзе його обдувив і тих грошей не має, або, коли має справді, то не схоче віддавати. Однак, помилився. Пойзе підняв свою пелерину, видобув з-за пояса туго набитий портфель і подав його Данкові. Потім хвилинку подумав, витягнув пістоль і віддав її також.

— Дякую, — на цей раз зі щирим зворушенням сказав хлопець. — Коли ти погодишся піти зі мною до Санто Антонію, то мій тато за це тебе щедро винагородить, Пойзе. Будеш бачити!..

— Пойзе, — хитнув головою рижий і подивився на Данка якимись посоловілими очима, — якщо твій тато захоче мені віддячитися, то нехай тільки pomoже мені захиститися від ворогів, від яких я не маю життя. Ти возьмеш мене з собою до Санто Антонію?

— Але ж цілком певне, Пойзе! — розчулено пообіцяв Данко. — Возьму! І тато мій зробить все можливе, щоб тобі допомогти.

Так сказав Данко, а в той час подумав: "Напевне цього рижого дивака вплутала у свої тенети злочинна банда, і тепер він хоче якось від неї відкараскатись. Якщо так, то тато зможе йому допомогти, а навіть дасть якусь роботу".

Заспокоєний хлопець тепер уже з повним довір'ям йшов за своїм проводарем і розпитував про подробиці минулої ночі. Пойзе сам нічого не оповідав. Він належав до тих дивних людей, котрі позбавлені дару оповідання, але зате охоче відповідав на всі поставлені Данком питання, і з них хлопець довідався про все, що його цікавило. Виходило, що грали в карти цілу ніч до самого ранку. Спочатку щастило Арасі. Він вигравав і вигравав майже за кожним разом, а Семипалий програвав. Пізніше щастя несподівано відвернулося, і він програв усе до останнього тустона. Тоді Оба і Пойзе стали грати удовх. Арасі дуже просив позичити йому кілька крузейрів, щоб він міг відігратися, але, звичайно, ніякої позички не дістав. Семипалому дуже не щастило, і під кінець, коли вже почало розвиднятися, не тільки всі гроші відібрані у Данка, але й ті, що Семипалий мав з собою перед приходом до печери, опинилися в кишені Пойзе. Таким чином гра скінчилася сама собою, і всі трое, п'яні від випитої горілки і безсонної ночі, пішли в ліс. Печера була знана поліції, як пристановище різних волоцюг, і залишатися в ній було небезпечно. Пройшовши кілька кілометрів у глиб лісу, знайшли вигідне місце і вирішили отаборитися для відпочинку. І тут Семипалому прийшла до голови думка заграти ще раз всім трьом. Пойзе мав дати до банку сто крузейрів, Оба дав Данковий пістоль, а індіанин... ну, індіанин не мав нічого і тільки пообіцяв на випадок програшу оповісти, чому вони з Данком опинилися в печері Ітакватії.

— Що? — кинувся Данко. — І оповів?

— Пойзе, мусів оповісти, коли програв...

— Ну, і що ж він оповів?

— Е, коли чоловік п'яний, як темна ніч, він мало розуміє, що йому оповідає другий п'яний... Якісь бальони, фогети, борг, гроші за хату, Мато Гроссо...

Данко з великим зусиллям вгамував своє хвилювання і сказав байдужо:

— Він страшний брехун, той Арасі. А ще, коли вип'є горілки, то починає оповідати

такі нісенітниці, що аж дивно слухати.

Рижий і далі йшов наперед, а тому Данко не бачив виразу його обличчя і тієї напруженої уваги, з якою той прислухався до інтонації голосу хлопця. Вловивши велике занепокоєння у питаннях, що стосувалися Арасі, зайда вдоволено всміхнувся, але відповів також цілком байдужим голосом:

— Пойзе, всі п'яні говорять нісенітниці, а правді не ймуть віри...

Його останні слова злилися з шумом рясного дощу, який висів довго в нерішучості над землею, а тепер прорвався цілими потоками. Мандрівники зупинилися, шукаючи якогось захисту. Але довкола був тільки ліс і відкрита рівнина праворуч.

— Пойзе, — сказав рижий, — я ще не чув такого дива, аби від того, що хтось стоїть, а не йде, він змокнув менше під дощем. Зате знаю напевне, що чим скоріше людина прийде до якогось житла — тим скоріше обсушиться і обігріється.

— А у нас кажуть, — посміхнувся Данко, — що спритна людина повинна уміти ходити поміж дощем так, щоб і в найбільшу зливу вийти сухою.

— Ги-ги-ги! — задеренчав рижий. — Людина, що вміє таку штуку зробити, може оминати у своєму житті багато прикрих хвилин...

Рушили далі. Дорога була дуже тяжка. Її перетинали десятки більших і менших потоків, що текли з кам'яної поверхні Ітакватії вниз, у ліс, перегороджували широкі мочарі[55], або переплітали ціпкі, повзучі рослини, які тяглися з лісу на рівнину. Ноги сковзались по мокрих каміннях і коріннях дерев, а різного роду реп'яхи чіплялися і набивалися в одіжку. Тепер же, коли почався дощ, дорога стала ще гіршою, бо вітер, немов наполоханий велитенський птах, з розмаху тріпав мокрими крилами, сліпив очі, забивав дух.

Данко почав уже втомлюватися, але не скаржився і не просив відпочинку. Він тільки дивувався, як можна при такій негоді пізнавати дорогу, а врешті, зародився у нього сумнів, чи Пойзе й справді знає, куди йде.

— Пойзе, — спитав, — а ти добре знаєш дорогу?

— Ха! — відповів рижий. — Як можна знати те, чого нема? Але зате кожен мусить знати місцевість, де народився і виріс.

— То ти походиш з цієї місцевости?

— Пойзе, шляхотна душа може походити з будь-якої місцевости...

На цьому розмова перервалася, бо дощ не давав говорити. Данко дедалі, то стомлювався все більше. Він щораз частіше тратив свого проводиря з очей і мусів потім підбігати, щоб не відстати зовсім. А цибатий Пойзе, немов би йшов по асфальтовому шосе при гарній погоді, простував далі рівномірним кроком, навіть не оглядаючись на Данка.

Минуло так зо дві години, і хлопцеві врешті почало здаватися, що ні дощеві, ні тяжкій дорозі не буде кінця. Він цілком вибився з сил і гукнув:

— Пойзе, зупинися бодай на хвилину, нехай я трохи віддишуся!..

Рижий зупинився, почекав, поки Данко підбіг до нього, і тоді сказав:

— Це — дуже погано, коли молодий хлопець стратить силу вже недалеко від місця,

куди має прийти.

— То нам уже недалеко?

— Пойзе, кожна дорога має свій кінець.

— Ну, все одно, дай мені трохи відпочити.

Данкові, по правді сказавши, дуже заважав пістоль. Він його спочатку тримав за поясом, потім переложив у кишеню, а тепер був би радий його взагалі позбутися, і тільки натяк на недалекий кінець мандрівки стримали його від того, щоб не викинути зброї десь в корчі.

— Слухай, — пригадав він раптом, — а де ж твій власний пістоль?

— Пойзе, — зітхнув обірванець, — коли на двох людей, одним з яких є Семипалий, випаде три пістолі, то Семипалий з них завжди забирає собі два.

— То він відібрав у тебе твого пістоля?

— Пойзе, мусів відібрати, коли я не давав добровільно.

— А навіщо ж ти віддав?

— Мудрий завжди мусить поступитися дурному, щоб не вийшло бійки.

Відпочили ще хвилинку і пішли далі.

Дощ несподівано почав ущухати, стрепіхата[56] хмара піднялася вище в небо, і довкола стало розвиднятися. І хоч все промовляло за тим, що незабаром знову буде злива, але на душі стало якось відрадніше.

Ще трохи-трохи — і Пойзе круто звернув ліворуч на добре помітну стежку, що бігла просто в ліс, поринаючи в густі корчі. Побачивши цю стежку, Данко відчув приплив нових сил і бадьоро поліз за своїм провідником по каменистому ґрунті вгору.

Через яких, може, півгодини прийшли нарешті до оселі, обгородженої загостреними вгорі і щільно вкопаними один попри одному в землю грубими стовпами. За цим масивним частоколом не видно було нічого, крім комина, з якого стелився густий дим.

Ставши перед такою ж масивною брамою, Пойзе заложив два пальці в рот і свиснув так оглушливо, що луна з ляскотом покотилася по вершках дерев і обізвалася десь далеко в лісі. На цей виклик насамперед люто озвалися собаки, потім десь заскрипіли двері і нарешті почувся грубий голос:

— Хто там?

— Пойзе, — невдоволено замуркотів рижий, — Зенобію ніколи не відзначався добрим вихованням і не знає того, що навіть президент держави не дозволить собі з порога свого дому легітимувати[57] гостей, котрі стоять за брамою...

І він заплескав у долоні.

— Хто там? — ще раз перепитав грубий голос, але вже ближче до брами.

— Замість того, щоб кричати і надривати собі голос, ліпше відкрити браму і подивитися на власні очі. Небезпеки нема, — відповів рижий.

— Що за чорт! — вилаявся голос за брамою. — Я питаю, хто там?

— Чи шляхотний сеньор Зенобію повірить на слово, що тут Жакоб, чи звелить, може, мені побігти додому і принести свою візитівку, яку я перед виходом залишив на

фортеп'яні? — цілком поважно спитав Пойзе.

— Що?! Рижа Корва?! Ге-ге! — пролунало за брамою. — Ану, діти, беріть зброю!..

Хоч Пойзе недавно впевняв, що Зенобіо — його приятель, але по всьому було видно, що зустріч зовсім не носитиме приятельського характеру. І справді, за частоколом почувся тупіт кількох пар ніг, тяжкий скрип засуву, а потім у злегка відкрити браму просунулися цівки рушниць.

— Еге, — продовжував той самий грубий голос, — та вас тут аж двоє!..

— Пойзе, — згодився рижий, — коли бачиш перед собою дві голови і чотири ноги, то завжди слід думати, що маєш справу з двома людьми...

Брама, однак, поволі відхилилася, і подорожні, переступивши її, опинилися відразу під прицілом трьох рушниць. Тримали ті рушниці старий Зенобіо та двоє його молодих синів — усі досить брудні та неохайно вбрані, але кремезні і, видно, спритні люди. Біля ніг господарів стояло два величезні вівчурі й сердито махали грубими хвостами, готові кожної хвилини кинутися на незнайомих.

— Люди, котрі стріляють у телеграф, — сказав Пойзе, — ніколи не зможуть одержати приємної для себе телеграми.

— А ти блазню! — форкнув, стримуючи сміх, Зенобіо. — Ти ще й досі не навчився говорити по-людськи?! Кажі, чого прийшов?

— Пойзе, коли Семипалий тепер сидить у печері Ітакватії, то я мусів прийти, щоб вам це сказати.

— Що?! В печері?! — впало відразу з трьох уст три запитання.

— Пойзе, Семипалий у печері, — підтвердив рижий.

— То він знову втік? — спитав Зенобіо.

— Пойзе, вже місяць тому, як втік.

— І ти також?

— Я — що ж... — вишкірився Пойзе, ні трохи не спешений. — Коли людина кілька місяців докладає всіх своїх зусиль, щоб перед нею відкрилася брама у світ, то хіба тільки для того, щоб через ту браму вийти.

— Ну, звичайно... — іронічно згодився Зенобіо. — А ти ж точно знаєш, що Семипалий у печері?

— Пойзе, поки ми будемо тут розпитувати один одного про здоров'я і життя, то його може й не стати...

— Тату, — кинувся молодший хлопець, — я вже йду сідлати коней!..

— Ти лишишся вдома, — заперечив старший син. — Я піду сідлати коней!..

— Нізащо в світі! — запальчиво запротестував молодший. — Правда, тату, що я поїду?

— Добре, — згодився батько, — ти поїдеш. Біжи сідлай... А ти чий? — спитав Зенобіо Данка.

Хлопець ще не надумався, що має відповісти, як Пойзе кивнув на старого, відвів його набік і щось зашептав йому у вухо. Зенобіо слухав, покинував головою і дивився пильно на Данка. А Данко тепер собі пригадав, що вже нераз бачив Зенобія в Санто

Антонію, і навіть добре пам'ятав, як підчас останньої фести старий змагався з кількома багачами над купном[58] простої куї[59] так довго, поки, не набивши страшної ціни, таки тієї куї не придбав. Це був міцний ще дідуган з пишними вусами, короткою, стрепіхатою і майже білою від сивини бородою, тяжким червоним носом і проникливими блакитними очима. Його обидва сини у віці приблизно 18-ти і 16-ти років вдалися зовсім неподібні до батька: були обоє чорняві, смагляві, мали темні очі і виглядали, як типові кабоклі.

Чекаючи, поки Зенобію скінчить вислуховувати шепоти Пойзе, Данко оглядав оселю. Вона представляла собою великий двір, обгороджений частоколом, посередині якого стояла одна величезна будівля під спільним накриттям з пальмового листя. Під цим накриттям містилася стайня для коней, хліви для худоби і житло господарів. В середині двір був перегороджений плетеним тином, і в задній частині ходили кури, качки та свині. А в передній частині, що виходила до брами, були досить недбало оброблені грядки, ріс виноград, кілька дерев какі[60], помаранчів і навіть одна висока груша, під якою знаходилася криниця. На всьому лежав відбиток недбальства і крайнього примітивізму.

Данко водив очима в різні сторони, але стояв нерухомо, бо старший син Зенобія і далі не зводив з нього рушниці, а вівчурі, здавалося, аж згорали від нетерплячки, чекаючи дозволу кинутися на незнайому людину і роздерти її на шматки.

— Лиши, Жульо! — махнув нарешті рукою Зенобію. — Заведи хлопця в хату і дай йому їсти.

Жульо відразу спустив рушницю і приязно посміхнувся.

— Ходи! — покликав Данка. — Неро, Рекіс, до буди! Це — свій!..

Вівчурі слухняно і з очевидним невдоволенням попустили носи і поплентались геть.

Через пару хвилин переодягнений Данко і голий до половини Пойзе сиділи перед теплою піччю і уминали за обидві щоки м'ясо і риж[61], приправлений смачною юшкою з чорної фасолі, а господарі поспішно готувалися до незвичайного полювання.

— Набоїв більше, діти, набоїв! — командував Зенобію. — Не знати, коли ми повернемось. Я вже на цей раз того злодюгу з рук живим не випущу, хоч би й місяць мав за ним ганяти!..

Приготування не тривало довго, і незабаром все було готове.

— Ну, Жульо, — сказав на відході Зенобію, — ти ж дивись, щоб тут усе було гаразд. А ти, хлоче, — звернувся до Данка, — можеш почувати себе у нас безпечним, як у себе вдома. Найкраще зробиш, коли почекаєш нашого повороту. Я тебе вже сам відвезу до Санто Антонію. А з тим рижим босяком тримайся здалека, бо він — дуже хитра і небезпечна бестія, хоч і вдає з себе дурня. Ну, чав!..[62]

— Чав!

— Щасти Боже!..

— Успішної подорожі!..

Відповіли хором Жульо, Данко і Пойзе, котрому, однак, слова Зенобія так не

сподобалися, що він мало не вдавився їдою.

Жульо вийшов за батьком надвір, де вже Нене нарочито грубим і грізним голосом покрикував на нетерпеливих коней, які били під собою землю й нервово їржали.

— Пойзе, — зітхнув гірко рижий, — коли поліція попсує людині репутацію, зареєструвавши її під якоюсь дурною кличкою, то тоді кожен може безкарно кинути в ту людину каменем...

Тупотіння коней і скрип брами дали знати, що вершники від'їхали, а за тим вернувся до хати й Жульо.

— Фу, — сказав, стрясаючи з себе рясні каплі, — знову починається дощ. Вам засвітити, чи лягатимете спати? Віконницю треба зачинити.

— О, — обізвався рижий, — коли втомлений і промоклий чоловік лягає спати в теплій хаті, то йому зовсім не кінечне світити свічку до сну.

— Ну, то як хочете... Світїть, або ні, спїть, або говорїть, а я піду, бо ще маю деяку роботу в дворі.

І він вийшов знову.

— Слухай, Пойзе, — спитав Данко, — а чого це той Зенобіо такий лихий на Семипалого?

— Пойзе, трудно не бути лихим на людину, котра видурить у тебе великі гроші і продасть тобі чуже вантажне авто...

— Як же можна продати чуже авто?

— А от поїдь з тими грїшми, що їх маєш при собі, до Сан Павло, то побачиш, що там знайдуться відразу люди, які тобі не тільки чуже авто, а навіть "Едіфісіо Мартінеллі"[\[63\]](#) продадуть...

— То Семипалий обшахрував Зенобія?

— Пойзе, обшахрував. І поки Зенобіо шукав його в Сан Павло, дома тим часом померла його жінка, а на каву впала брока[\[64\]](#), так що Зенобіо виїхав з дому багачем, а повернувся старцем.

— Ну і далі?

— Пойзе, далі було, як все буває в таких випадках: коли не хочеш, щоб з тебе люди сміялися — тікай туди, де тебе ніхто не бачить і не знає...

Данко задумався.

— А все ж таки, — сказав по хвилинній мовчанці, — не розумію, навіщо ти видав Зенобієві Семипалого?..

— Пойзе, на мою думку, краще хай Семипалий буде зайнятий втечею від Зенобія, як переслідуванням мене й тебе.

— Може й твоя правда, — зітхнув Данко, а сам подумав: — "Кажуть, що злодії ніколи один одного не зраджують. А цей зрадив. Отже, він або дуже підлий, або... не злодій. Хто його зна?.."

Отяжілий від їди і розморений теплом, що пашіло з печі, хлопець захотів спати.

— Ну, Пойзе, — сказав, — мабуть лягаймо й справді відпочивати. Я дві ночі майже не спав і тепер дуже втомлений.

— Пойзе, втома — то така зрадлива річ, що нападає чоловіка тоді, коли йому якраз не треба спати... .

— Що ти сказав? — здивувався Данко. — Чому ж нам тепер не треба спати?

— Бо найчастіше по солодкому сні наступає гірке пробудження...

— Ти боїшся, що сюди може наскочити Семипалий?

— Інколи десятипалі бувають страшніше Семипалих...

— Ей, чоловіче, в мене вже аж голова болить від твоїх загадок! Коли хочеш — говори толком, а коли не хочеш — то ліпше мовчи, бо я таки лягаю спати.

— Пойзе, сліпому шкода світити свічку, а глухому говорити ясніше. Коли ти сам не бачиш, де ми тепер опинилися, то я ліпше мовчатиму...

— Чи ти не натякаєш на Зенобія? Але ж ти сам мене недавно запевняв, що Зенобіо — твій приятель.

— Бездомній людині кожен може бути приятелем, хто дасть ложку теплої страви і пустить під свій дах. А Зенобіо часто перетримує у своїй хаті бездомних...

— Ну, ти собі можеш говорити, що хочеш, але я маю переконання, що Зенобіо — чесна людина, і нам від нього небезпека не загрожує.

— Я також переконаний, що мені від нього небезпека не загрожує, бо не маю при собі грошей...

— Кажі ясніше! — почав нетерпеливитися Данко.

— Пойзе, я кажу ясно: ще не було випадку, щоб Зенобіо пограбував якогось нещасного, котрий не має тустона за душею...

— Виходить, що мене може пограбувати?

— Виходить, що кожен, хто має при собі гроші, не може вірити першому стрічному...

— Ну й ну! — розсердився Данко. — Добру ж ти думку маєш про своїх приятелів!

— Моя думка все одна: найбільше має приятелів людина, котра сипле грішми; найбільше ворогів має людина, котра, маючи гроші, хоче їх зберегти в цілості...

— Добре, добре, — невдоволено підвівся Данко з місця. — Можеш собі мати думку, яку хочеш, але я таки лягаю спати.

Дійсно, був таким втомленим і сонним, що збайдужів до всього. Ледве дотягнувся до примітивно збитого ліжка, міцніше прив'язав гроші на поясі, скинув чоботи і вліз під укривало. Не мав ні сили, ні охоти роздумувати над багатозначними натяками Пойзе, хоч і прийняв їх підсвідомо до уваги. Не зважав він і на те, що по його тілі відразу розбіглися сотні жадібних бліх, яких у цій господі ніхто ніколи не турбував, і жадібно повпивалися в шкіру. Ще не вспів обігріти твердої, вогкої від бруду подушки, як очі його склепив блаженний сон.

І не бачив, і не чув Данко, що Пойзе щось уперто думав, підходив до нього нечутними кошачими кроками, вертався назад до печі, кудовчив свою рижу чуприну і щось шептав. Нарешті, видно, піймав потрібну для себе думку, бо витягнув свою довгу шию і вишкірив у беззвучному сміху стирчачі зуби.

Потім метнувся по хаті, знайшов невеличку ганчірку, вкинув у неї ложку фасолі,

ложку рижу з баняків, відколупнув кришку глини біля порогу, вигріб з-під печі кілька згаслих вуглин і, загорнувши це все в ганчірку та дбайливо зав'язавши, потихеньку підсунув її під подушку сплячого Данка. Був дуже радий зі своєї витівки і весь час вишкірював зуби.

Коли скінчив свої дивні справи, нечутно відкрив двері й намірився йти до шопи, де щось завзято майстрував Жульо.

Пробудження

Солодко спиться перед дощем, а ще особливо людям, котрі мають за собою безсонні ночі. Правда, не кожний зможе спати просто на землі під деревом в той час, коли розгортається сліпучий соняшний ранок, а довкола кричать на всі голоси птахи. Але Арасі й Оба, чи то пак, Семипалий, звикли до різних обставин і тепер то похропували, то посвистували носами, не помічаючи того, що їхній вартовий давно утік, а між небом і землею вклинається густа, кострубата хмара з білими берегами. Сонце, як і завжди перед дощливим днем, "схопилося" дуже рано і відразу почало немилосердно припікати. Від важкої парноти, що аж гнітила в повітрі, на обличчях сплячих героїв виступив рясний піт і сорочки поприлипали до тіла. А вони й далі спали глибоким, нездоровим сном, поклавши голови на тверді клунки.

Грізна хмара тим часом розросталася й розросталася, поки не вдарила волохатими грудьми на сонце, від чого все раптом довкола зафарбувалося у зловіщу каламутно-фіялкову фарбу і, насторожившись, заніміло. І раптом згори, ніби хто ненароком сипнув горохом, покотилися важкі краплі дощу, лунко задудніли на пружних зелених долонях листя, бризнули в сонні обличчя і зараз же спинилися. Арасі щось пробурмотів і обернувся на другий бік, але Оба відразу схопився на ноги й оглянувся довкола.

Бувалий волоцюга, все життя якого протікало серед загроз і небезпек, ніколи не трапив притомности. І п'яний, і сонний, він все був напоготові, як той заяць, та не забував, хто він і де знаходиться. Так і на цей раз, схопившись на ноги, він тільки зиркнув туди й сюди і відразу зрозумів усе.

— Вставай! — крикнув і безцеремонно штовхнув під бік ногою Арасі. — Вставай! Бач, доспалися...

— Що, що, що? — підхопився Арасі, протираючи очі.

— Не бачиш, що?! Той рижий босяк утік разом з грішми!

— Та ну?! — здивувався Арасі.

— От тобі й "ну"! — сплюнув Оба і з досади аж сів на землю.

Сердито пошкрябав голову, пошкрябав свої волохаті груди, сплюнув ще раз і поліз до клунків. Знайшов одну порожню склянку, подивився на неї, як на свого ворога, і з розмаху жбурнув об стовбур дерева, так що тільки посипалися скалки. Знайшов другу пляшку, але й та була порожня, а тому пішла вслід за першою. Розлючений Оба вже збирався залясти, та, раптом щось пригадавши, звернувся до Арасі:

— Слухай, ти мавпо! Що це ти вчора... Ні, не вчора, а сьогодні вже ранком плів про

якісь скарби?

Від несподіванки Арасі здригнувся і поспішив відвернутися.

— Які скарби? — вдав здивованого. — Не пам'ятаю... То тобі щось по-п'яному приверзлося...

Оба, як кіт, підскочив до Арасі і вхопив його за груди.

— Ти!.. Ти!.. — засичав йому в обличчя, витріщивши свої страшні чорні очі. — Кому ти брешеш?!

— Я... Я... Не знаю... Я вже забув... — пролепетав Арасі.

— Як забув, то я тобі пригадаю! — лютував Оба. — Спочатку ти програвся до останнього гроша. Пам'ятаєш?.. Потім програв я. Пам'ятаєш?.. Потім, коли ми вже прийшли сюди, я схотів ще раз заграти з рижим: я давав пістоль, а рижий мав дати до банку сто крузейрів. Пам'ятаєш? — і Семипалий за кожним "пам'ятаєш?" так тряс індіанином, що у того мало не відривалася голова. — Ну, а ти тоді сказав, що ми б віддали всі гроші за те, аби довідатися, чому ти з тим смаркачем опинився в печері Ітакватії. І ми прийняли від тебе до банку у вигляді закладу ту таємницю. Пам'ятаєш? І рижий виграв знову, так що я мусів йому віддати пістоль, хоч натомість забрав у нього другий... А ти мусів оповісти свою таємницю про... про... Чекай, як то було?.. Дід твій, чи хто там, мав десь закопані скарби... Про ці скарби він розказав Данкові, а ти підслухав... Так?.. Ну, кажи, так, чи ні?..

— Так... — змушений був признатися Арасі.

— Отже, бачиш, нічого мені по-п'яному не приверзлося... Ну, і де ж ті скарби?

— Того я не знаю, слово честі! — вже з безсумнівною щирістю сказав Арасі... — Десь мають бути на Г'ваїрі, але точно не знаю, в якому місці... То тільки Данко знає.

Оба випустив з рук тремтячого індіанина і знову сів.

— Так, — сказав, — тепер пригадую: ти тому взяв Данка, що сам не знав, де знаходиться скарб... Але той зубатий щенок не тільки не видав таємниці, але навіть відібрав у тебе зброю і примусив самого себе зв'язати... Ха-ха-ха!.. Що за потішний хлопець!..

І Оба щиро розреготався.

— Але що ж це ми сидимо?! — урвавши свій сміх схопився він на ноги. — Та ж той рижий хитрун дав нам з'їсти арару[65]!.. Нема сумніву, що він побіг назад до печери, аби піймати Данка у свої руки... О, прокляття!!! І як я міг забути, що цей довгов'язий злодій скоріше втопиться в горілці, як оп'яніє! Скоріше!.. Скоріше збирайся!..

— Куди збиратися й чого? — неохоче бовкнув Арасі. — Дивись, вже навіть його слідів не видно. Він давно пішов...

Оба став навпроти індіанина, випростував свою кремезну постать і повчаюче викарбував:

— От що, ваша високосте, мавп'ячий принце, я мушу вам від самого початку вияснити ваші обов'язки. Вони насамперед зводяться до того, що ви не смієте думати своєю головою і не маєте права критикувати моїх розпоряджень. І коли я беру на свою шию такого дурня, як ти, то зовсім не для того, щоб вислуховувати його міркування, а

для того, щоб він робив те, що вважаю за потрібне. Своїх наказів я ніколи не повторю двічі і привик, щоб мене розуміли, з півслова. Отже, всі речі мусять бути спаковані за хвилину, і ми підемо туди, куди я скажу!

Індієнин відчув, що в товаристві цього страшного чоловіка тратить те, що цінив найбільше у своєму житті — свободу, і його огорнула розпучлива злість.

— Не буду складати речей! — крикнув істерично. — Не піду з тобою! Відчепись!

Та ще не скінчив цих слів, як уже лежав розпростертий на землі, збитий з ніг блискавичним, тяжким ударом.

— О-ба! — з іронічною усмішкою спокійно сказав мулят, закладаючи назад руки в кишені. — Ви, ваша високосте, здається, зімліли від власної сміливості?.. Підійметеся на ноги самі, чи, може, волієте, щоб я вас підвів?.. Не забувайте, що нам спішно, час минає!.. І не доводьте мене до злоти, бо тоді щойно з вами буде дуже погано...

Він не жартував, і Арасі зрозумів, що нанесений тепер удар дійсно не був виявом злоти, а порівнянно невинним "повчанням". Зрозумів також, що Оба у хвилину справжньої злоти мусів бути жахливим, бо навіть довгоногий Пойзе гнувся перед своїм товаришем, як билина перед вітром. Тому Арасі не чекав, щоб його "підводили". Він проворно зірвався з землі й кинувся пакувати речі, тільки скося поглядаючи на Семипалого. А той, відступивши крок набік, побожно скинув капелюха і почав шептати молитви. Індіянина це так здивувало, що він покинув навіть свою роботу і витріщився на мулята.

— Чого дивишся? — спитав Оба, перехрестившись востаннє. — Дивно тобі? Ех, ти, нехристе. Таким грішникам, як ми з тобою, Бог найбільше потрібний. Бо від людей ми милосердя не побачимо, хіба від Господа Бога. От рижий, замість хреста, чи святого медаліка, дулю носить на шиї. І тому я йому ніколи не вірив, ніколи!..

Так говорячи зовсім добродушним тоном, Семипалий помагав індіянинові робити імпрізовані наплечники. Вийшли вони досить великі, але не надто тяжкі, бо харчів мало що залишилося, а пляшок з горілкою не стало взагалі. Спочатку Оба хотів залишити пачку з фогетами, та потім передумав:

— Візьми її до свого мішка. Може якраз і придасться?..

Під зверхнім спокоєм Семипалого відчувалася велика нервозність, і Арасі, щоб знову не бути битим, так спішився, що в нього аж руки тремтіли.

За кілька хвилин все було готове, і обидва мандрівники скорим кроком рушили у поворотну дорогу до печери Ітакватії. Зігнуті під великими наплечниками, накритими зверху в Оби — пелериною, а в Арасі — Гумовим Данковим плащем, виглядали, як бузьки, що в пошуках, поживи дибають по болоті. Окрім ноші на плечах, обидва несли в душі тяжку злобу. Семипалий кляв на кожному кроці свого зрадливого ривкого товариша, а індієнин, хоч і нічого не говорив, кляв у думках і рижого, і чорного, і Данка, і діда і навіть себе самого. Він бачив ясно, що вся його затія пішла на марне, що він, вкравши гроші і ставши злодієм, з тих грошей користи не має; що скарби вислизнуть з його рук і пропадуть; що Консуела стала тепер для нього зовсім недосяжною і що, нарешті, він сам тепер опинився в тяжкому і небезпечному

становищі слуги в жорстокого і твердого пройдисвіта, стративши всі привабливі можливості вільного життя, яке йому давало убоге Санто Антоніо. Найгірше ж було те, що тепер для нього, як то кажуть, світ зійшовся клином: він не бачив ніякого майбутнього. Ще коли б дістав ті скарби, або, принаймні, мав Данкові гроші — тоді міг би утекти до Парагваю, чи Болівії, чи взагалі куди — небудь, і там би вже дав собі раду. Але що буде робити без засобів до існування, без ніякого фаху, без документів?.. От волочитиметься з цим чорним вагабундою[66], поки їх не піймає поліція, або поки той старший Оба його попросту десь не заб'є. А втікати від нього Арасі також тепер неміг, бо відчував свою цілковиту безпомічність у самотійному житті.

На небо ніби хтось безперервно насував нові й нові велитенські сірі кожухи, таке воно стало тяжке. А індіанинові здавалося, що то не небо, а його серце задихається під навалою безпросвітних, гнітучих думок. Він так поринув у них, що опам'ятався аж тоді, коли шарнув буйний, холодний дощ.

— О, свинство! — вилаявся Семипалий. — Тепер щойно почнеться!..

І дійсно, "тепер щойно почалося"!.. Вже й перед тим іти було тяжко, дарма, що наші герої йшли не пралісом, у повному розумінні того слова, а місцевістю, де ліс мішався з чагарником, голими камінними галявинами та в безладді нагромадженими уламками великих скель. Але тепер, коли почався густий дощ, подорожні почули себе, немов зав'язані в мішку. Що-кілька кроків, вони натикалися то на стовбури дерев, то на колючі загорожі корчів, то на велитенські, мов копиця сіна, кам'яні шапки, об які мало не розбивали носів. Ті перешкоди чим далі, то ставали частіші, ліс робився густішим і непроходнішим, поки нарешті мандрівники не зрозуміли, що збилися з дороги.

— О, прокляття! — закричав у безсилій злості Оба. — Ту печеру напевне чорти ковнули!.. Ходи сюди і стань тут під виступом цієї скелі. Далі не підемо, поки не перестане дощ. В тій проклятій мряці перше, ніж отямишся, можна опинитися під пекельною брамою...

Арасі послухав і став побіч Семипалого під нависаючу скелю, котра, правда, не була дуже вигідним притулком, але все ж захищала трохи від немилосерної зливи.

— Ох-хо-хо! — зітхнув Оба. — Заплатить же мені той рижий зрадник за все і за цей дощ також!.. Хай но тільки я піймаю його у свої руки. Дай но там закурити...

— А як не піймаєш, то тоді що? — спитав Арасі, подаючи торбинку з тютюном.

— Я? Не впіймаю?! Ого! Ти мене ще не знаєш!.. Зрештою, його зовсім не так трудно піймати.

— В цьому лісі? Не трудно?

— Ет, дурний!.. Він в цьому лісі й так не буде сидіти. Він зараз же подасться на Гваїру. От тільки, коли б його випередити!..

— На це треба мати човен.

— Човен є.

— Де?

— О-ба! Та ти стаєш надто цікавим! Напевне від Данка навчився, е?

— Та, ні... Я просто так...

— Ну, ну, нічого... Добре, що цікавишся. Може й з тебе толк буде... То, бачиш, ми пливли з тим рижим зрадником на човні. Потім, коли почався дощ, ми човен сховали й до печери пішли пішки.

— Ну, то тепер той Пойзе, чи як там його, цей човен візьме.

— Можливо. Але, як ти думаєш, Данко схоче їхати з рижим до Гваїри?

— Ой, напевне, ні.

— Власне, я також так думаю... Він може взяти Данка хіба зв'язаним... Ха-ха-ха! Слово чести, той Данко прекрасний хлопець!.. Кажеш, хотів тебе втопити?.. Ну, то він і рижого напевне втопить, коли не буде зв'язаним... Отже, рижий мусить чекати принаймні доброї погоди, бо при цих дощах сам не дасть ради з рікою, особливо, коли йому заважатиме у плавбі Данко. Але ми удвох можемо навіть і в таку погоду ріку переплисти. Дістанемося на Гваїру і засядемо на них обох. Хіба би... Ат, що там! Дивися, дощ перестає. Скоро можна буде йти.

Справді, дощ стихав, і Оба, вже навіть не чекаючи, поки він перестане зовсім, скомандував:

— Ходім!

Вийшли з-під свого захисту і рушили далі.

— О-ба! Але ж то з мене дурень! — скрикнув Семипалий. — Дивись, та он же й печера!

— Де?

— Та он, за тими деревами, не бачиш?

Дійсно, за високими верховіттями дерев рябіла скеля Ітакватії.

Посувалися далі з великою обережністю, але й з подвійною швидкістю. Оба все маневрував так, щоб не спустити з ока скелі, в якій здалека чорніла ледве помітна розколина входу до печери.

В міру наближення до цілі Семипалий ставав все нервозніший і похмурніший. Він щохвилини шипів на Арасі то за те, що той відстає, то за те, що занадто висувається з-під прикриття зелені, а то й просто без всякої причини. Індієнин, у котрого під впливом попередніх спокійних розмов уже стерлося трохи почуття ворожості до свого нового зверхника, тепер починав йрго ненавидіти ще з більшою силою. Оба відчитував ту ненависть в очах Арасі, у виразі його обличчя і злостився ще більше.

Останніх сто метрів, що відділяли їх від підніжжя скелі, повзли по землі, як ящірки, і нарешті залягли під густими зарослями. Оба шепотом видавав накази:

— Слухай, ти, Арасі!.. Пам'ятай, що Данка треба взяти живцем. Його не можна ні вбивати, ні ранили. Але того рижого собаку не жаліти, а найліпше застрелити.

— З чого буду стріляти? З пальця? — буркнув сердито Арасі.

— Я маю зброю — і того досить. Стріляю так, що куль даремно не трачу. Рижий також не з тих, що погано ціляють. Тому вважай, щоб твоя дурна голова не вдарилася часом об кулю, бо це мусить бути страшно неприємно...

До самої печери було ще зі сто метрів, і вхід, не дивлячись на мрячливий день, виднівся, як на долоні. Тільки ж підступити до нього непомітно було неможливо, бо

корчі росли тут рідко, а між уламками скель, лишалося багато вільного простору.

Лежали, затаївши віддих, може, яких чверть години, але не побачили і не почули нічого.

— Прокляття! — вилаявся нишком Семипалій. — Виглядає так, що печера порожня!

— Певно! — з погано укритою радістю погодився Арасі. — Я ж тобі казав, що нема чого йти. Вони вже давно повтікали.

— Думаєш?

— Не лише думаю, а переконаний у тому.

— Ну, як переконаний, то — марш наперед!

— Що?!

— Йди до печери і подивися!

— Або ж я дурний?! Там, може... Ох!.. — скрикнув, почувши, що його щось кольнуло боляче в бік.

— Ваша високосте, — забуркотів йому у вухо Оба, злегка натискаючи на кинджал, — або ви зараз підете до печери, або за хвилину ваша шляхетна душа стукатиме у браму до святого Петра.

Арасі спробував відсунутися вбік, але рука Семипалого, немов гумова, розтягалася й розтягалася, і кинджал лишався так само близько.

— Добре, я піду, — тоном переможеного вистогнав Арасі, — але здійми з мене ту ношу.

— Ні, ваша високосте, ви підете з цією ношею, бо, як що до чого, то потім не буде часу її натягати. Уявіть собі на хвилинку, що ви — вояк і перебуваєте на маневрах... Зрештою, боятися нема чого, бо печера й справді, здається, порожня.

Індіянин обдарував свого тирана поглядом, повним ненависти, стиснув зуби і поплазував наперед.

— Сеньоре! — донісся до нього ззаду насмішливий голос Семипалого. — Але прошу не забувати, що я тримаю тепер в обох руках наготовлені пістолі. І коли б ви надумались мене зрадити, то це був би останній ваш підлий вчинок на нашій грішній землі... Вперед!..

Арасі закусив від злоти уста і поповз далі. Хоч недавно переконував Семипалого, що печера порожня, тепер ліз дуже обережно, ховаючись за кожний камінь, за кожний куш, припадаючи в кожну яму, що стрічалася на дорозі. Він тремтів зі страху, бо йому здавалося, що ось-ось ззаду, або з печери сухо трісне постріл і пришиє його навіки до землі. Всоте проклинав ту хвилину, в яку підманив Данка на подорож, а ще більше ту, в яку, опанований газардом[67] гри, зрадився тим двом пройдисвітам з таємницею скарбів. Та тепер вже вороття не було, і єдине, що йому залишалося — це виконувати накази Оби і клясти в душі.

Ледве проповз третину небезпечної дороги, як почув позаду остережливий оклик Семипалого:

— Арасі, стій! Не рухайся!..

Оклик, на нещастя, застав індіянина саме на відкритому місці, і він припав до землі, навіть не подивившись, звідки грозить небезпека. Полежав нерухомо кілька секунд, а тоді підвів обережно голову і зі страхом подивився на печеру. Там не було нічого помітно. Сковзнув поглядом далі і побачив те, чого шукав: з самого вершка скелі, ховаючись за каміння, визирало дві голови, а за ними, десь трохи далі, виднілося два осідланих кінських хребти. Видно було, що вершники підкрадалися до печери, а коні тим часом підпасалися.

Положення Арасі було дуже не вигідне, бо невідомі люди могли його побачити кожної хвилини, коли тільки глянуть у цей бік. Зрозумів це також і Семипалий, а тому поспішно забубонів:

— Постарайся якось непомітно прослизнути в кущі... Але біжи не до мене, а ліворуч... Не спішися... Вичекай зручного моменту... Та не рухайся, чорте!..

Але Арасі вже помітили зі скелі.

— Стій!.. Стій!.. — залунало згори.

Та індіянин, звичайно, не збирався виконувати того наказу і не мав часу думати над тим, хто й для чого його затримує. Він зірвався на ноги і, зробивши кілька величезних стрибків, упав у гущавину корчів. На горі майже одночасно впало два постріли, і дві кулі дзенькнули десь близько об камінь.

— Го-го-го! — крикнув грубим голосом один з переслідувачів. — Піймався пташок!..

— Оба! — розпучливо писнув Арасі притишеним голосом. — Оба, де ти?

Але Оба не обзивався і взагалі нічим не зраджував місця свого сховку. Арасі безпорадно заметушився на місці, потім визирнув з корчів і побачив, що двоє невідомих вже сиділи верхи на конях і спускалися по стрімкому схилі. Коні глухо черкали кованими копитами по каміннях, спотикалися і робили великі зусилля, щоб не скотитися з крутої гори.

— Оба! — крикнув на цей раз зовсім голосно індіянин. — Де ти?

Але не встиг ще скінчити питання, як з густого чагарника у яких двадцятьох кроках від нього тріснув постріл, і один з вершників разом з конем сторч головою покотився вниз.

Арасі кинувся в те місце, звідки впав постріл, але його зараз же зупинив притишений, свистячий від злоби, голос:

— Ідіоте! Куди лізеш?! Тікай в другий бік!.. Не наближайся до мене, бо застрелю!..

Як не дивно, але, здається, ноги скоріше зрозуміли цю погрозу, як голова, бо, поки до свідомости індіянина дійшов її зміст, він уже рвався напролом через густі хащі. Поруч нього, то з-заду, то спереду, дзичали сердито кулі й збивали у своєму леті листя.

А Семипалий лежав далі нерухомо і думав, кого з переслідувачів першого взяти на мушку: молодого, що борсався, стараючись визволитись з-під коня, чи старого, котрий стріляв за індіянином? Він не знав цих людей, але був переконаний, що вони полюють саме за ним, бо ж його голова вартувала тепер десять тисяч крузейрів.

"Напевне рижого вже пімали, — міркував собі, — а він видав і мене... Ну, вже когочого, а мисливців, котрі за гроші полюють на людей, я не щаджу!" — і він націлився на

молодого хлопця.

Та в цей момент, коли мав впасти смертоносний постріл, Семипалий почув стурбований голос:

— Ти забився? Тебе ранило? — питав Зенобію, нахилиючись до сина.

Рука Семипалого відразу опустилася, бо він пізнав старого: "Ах, це той самий, котрому я тоді так спритно продав вантажне авто зі склепу "Форд"!.. Ха!.. Він, бідака, має всі підстави бути на мене лихим, і гріх би було його кривдити ще раз... Як-не-як, а за його гроші я пару місяців жив розкішно..."

І він уже не думав більше стріляти, лиш з цікавістю приглядався і прислухався до сцени, яка відбувалася у нього перед очима.

Нене, лютий і сконфужений, визволившись з-під коня, штовхав його чоботом в шию і примушував звестися на ноги.

— Тебе не ранило? — ще раз перепитав батько. .

— Ні! — крикнув Нене. — Але я тепер скоріше згину, як подарую тому волоцюзі!..

Кінь звівся на ноги і жалібно заіржав.

— Ет-та, поркарія![\[68\]](#) — вилаявся Зенобію. — Та твій Кастро поранений!..

— Де?

— А ось у ногу!..

— О, ти проклятий ладроне![\[69\]](#) — зі сльозами в очах погрозив кулаками Нене в сторону, куди втік Арасі. — Кастріньо, мій бідний, добрий Кастріньо!.. Дуже тебе болить?

І враз покинувши коня, Нене рвонувся і погнав навздогінці за індіанином.

— Нене!.. Нене, чекай!.. — хотів його зупинити батько.

Та Нене навіть не оглядався.

Зенобію тоді скоренько зломив зелену гилячку, встромив її за сідло Кастро і, вдаривши злегка обох коней нагаєм, виразно наказав:

— Додому, хлопці, додому!..

"Хлопці", як видно, чудово розуміли мову господаря, бо зараз же обернулися, розвіяли хвости і чвалом побігли назад, шурхаючи боками об корчі. А Зенобію подався по слідах сина.

"Доброго сина має той старий, — подумав заздрісно Семипалий і відчув якесь незвичне для себе зворушення. — От, коли б мені такого, то може й життя моє було б цілком інакше?.. Ну, хай вони собі на здоровля женуться за тим малп'ячим королевичем, а мені слід би було подивитися, чи наш човен ще на місці, чи ні?"

Небезпечний чарівник

Пойзе висунувся за двері саме в той момент, коли за брамою роздався тупіт кінських копит і почулося іржання. Від того він якось відразу охляв і посоловів.

"Невже вони так скоро справились?" — спитав сам себе.

Але, на його велике здивовання, за брамою не чулося ні свисту, ні плескання,

якими звичайно дають про себе знати люди.

"Що це за новина знову?" — поставив собі друге питання Пойзе і, причинивши двері, став визирати крізь щілину.

До брами вже простував Жульо і щось здивовано бурмотів. Ледве коні переступили відкриті ворота, як молодий господар, глянувши на них, вилаявся:

— Ет-та, поркарія!..

— Що сталося, Жульо? — спитав Пойзе, виходячи з хати. .

— А от, дивись, Неневий Кастро поранений.

— Пойзе, хто полює за Семипалим, мусить бути до всього приготований, — кивнув він головою, а в душі посміхнувся.

— Але, нічого, — заспокоєно сказав Жульо, оглянувши ногу пораненого коня. — Рана нестрашна, виходиться. Ходи, Кастріньо, я тобі зараз перев'яжу ногу, ходи... — і Жульо, взявши обидвох коней за повід, повів їх до стайні.

Пойзе подався за ним, говорячи ніби сам до себе:

— Пойзе, коли коні прибігають додому раненими, то слід думати, що і вершники можуть мати рани...

— Ні, — обернувся до нього Жульо, — тато та Нене не ранені і не потребують допомоги.

— Гм, — здивувався рижий, — коли ваші коні уміють ще й говорити — то вони, безперечно, найрозумніші коні в цілому світі...

— Ти, Жакобе, великий дурень. Де ж ти чув коли, щоб коні вміли говорити?.. За них мені говорить оця гіллячка, бачиш? Це — наш умовний знак... Ходи лиш, поможи мені ліпше перев'язати Кастро.

— Пойзе, я завжди люблю помагати, коли перев'язують ранених коней, якщо маю час.

— А що ж то, ти не маєш часу?

— Пойзе, я дуже спішуся.

— А то куди?

— Та вже ліпше куди-небудь, аби далі від чарівників...

— Слухай, ти! — грізно нахмурих брови Жульо. — Вважай, що говориш, бо я і дурневі довго терпіти не буду. Про яких це ти чарівників говориш?

Пойзе таємничо поклав палець на уста, а другою рукою вказав на хату.

Жульо тільки здивовано потиснув плечами і заходився коло коня сам. Рижий потупцював коло нього, переминаючись на своїх довжелезних ногах, і тоді зашепотів йому на вухо:

— Коли від нього навіть Семипалий втік, то, мусиш зрозуміти, що це є дуже небезпечний пташок...

— Ат, плетеш нісенітниці!.. Коли й правда, що Семипалий від нього втік, то це знак, що Семипалий є нечистим духом. А в Данка, коли він переодягався, я сам бачив хрестика на шії.

Так говорив Жульо і в той самий час перев'язував коневі ногу. По всьому було

видно, що про коней в цій господі дбають більше, як про людей, бо ні хата, ні подвір'я не могли похвалитися тією охайністю і порядком, що стайня. Тут не тільки було вичищено і підстелено, але на грубій перекладині під покрівлею стояли у найбільшому порядку всякі слоїчки, пляшки і навіть сувої бандажів, що складали "кінську аптеку".

Пойзе дивився на Жульову роботу і зовсім не спішив відходити, хоч перед тим заявляв, що не має часу.

— Ха! — сказав у відповідь на останнє Жульове речення. — Є хрестики і "хрестики". Різні бувають хрестики...

— Слухай, ти, Рижа Корво, — розсердився Жульо. — ти, як маєш забиратися, то забирайся і не говори при мені грішних речей!.. Ми тебе в гості не просили і не будемо також плакати, коли ти звідси підеш. Ходи, я відкрию тобі браму.

— Пойзе, я завжди любив тільки відкриті брами... Але, слухай, Жульо, ти бачив, як пси дивилися на того хлопця?

Кажуть, що крапля по краплі камінь точить. Отже, не дивно, що і в Жуля зародився якийсь сумнів.

— Гм... — сказав. — Дійсно, тепер пригадую, що пси якимось дивно на нього дивилися.

— А бачиш, бачиш!.. Слухай, — схвильовано зашептав далі Пойзе, — я тобі щось скажу, але присягни, що ти мене не видаси... Я його дуже боюся, дуже!..

— Ну, що? — спитав уже заінтригований Жульо.

— А присягнеш, що не зрадиш мене?

— Присягаю!..

— Отже, слухай, — ще таємничіше зашепотів Пойзе. — Він має щось прив'язане на поясі... Семипалий схотів подивитися, що воно таке. Але, тільки торкнувся того згортка — як йому відразу скорчило руку...

— Та що ти?!

— Пойзе, присягаю! І... і... От тепер... Ми полягали обидвоє, і я вдав, що вже сплю... А він узяв з баняків трохи рижу, трохи фасолі, вуглину з печі і колупнув грудку землі коло порога... Загорнув у ганчірку і поклав під подушку... Щось шептав, шептав, а очі у нього світилися, як у kota: зелені-зелені і страшні.

Жуля починало трясти.

— А що ж то він робив? — спитав схвильовано.

— Я не знаю... Але мені казав один старий ворожбит, що так робиться, аби викурити господарів з хати, наслати на них хвороби і смерть.

— Во ім'я Отця і Сина!.. — перехрестився цілком переляканий Жульо. — Борони нас, Боже, від такого нещастя!..

— Пойзе, я так само кажу.

— І що ж тепер робити?

— Я тебе навчу... Я трохи розуміюся на тих справах... Мене отой самий ворожбит навчив... О, то був дуже мудрий чоловік!..

— Може пустити на нього собак?

— Сохрани тебе Боже! — залякався щиро Пойзе. — Він таке зробить, що собака

скрутиться і здохне на місці, або сказиться і тебе самого покусає.

— Та, ну?!

— Моє слово честі!.. Ні, ти собак запри і не випускай взагалі... Його можна забити тільки свяченою кулею. Маєш свячені кулі?

— Та звідки? Не маю свячених. Маю звичайні.

— О, то їх треба посвятити. .

— Як?

— А так: розложити кулі і проказати над ними одинадцять разів "Отче Наш" і дев'ять разів "Богородице Діво".

— А то не гріх? Священики постійно кажуть, що гріх вірити в чари, а чарувати святою молитвою — ще більший гріх.

— Ат, що там ті священики знають!.. До них ніколи нечиста сила не має доступу, то вони в неї і не вірять. Зрештою, ти не будеш чарувати, а просто будеш святити кулі. Це вже не гріх.

— І тоді вже можна стріляти?

— Пойзе, можна, але не так скоро. Такого чарівника не можна вбивати ні в себе в хаті, ні на подвір'ї, бо тоді що п'ятниці збиратимуться на його тризну всі нечисті духи.

— Хай Бог милує!..

— Пойзе, і я так кажу... Його треба застрелити в лісі. Але, знаєш, як? Не просто. Куль має бути три. Отже, випустиш його за браму, а потім вийди сам, перехрестися і скажи: "Святий Юрію, понеси мою кулю в серце боговідступника!" Обернись спиною і стрель позад себе. Почисли до двадцять один. Тоді знову скажи те саме і знову стрель позад себе. Потім почисли до двадцять і пусти третю кулю.

— То я ж не попаду в нього так.

— Попадеш, святий Юрій подбає. Коли почувеш крик — значить попав. Ой, Господи, що ж це я так затримався!.. Вже йду, вже тікаю!..

— Не йди, Жакобе! — гаряче став прохати Жульо. — Я тепер боюся лишатися сам... Ось ходи, почнемо вже святити кулі.

— Ні, ні! — заперечив Пойзе. — Я тільки попсую тобі все... Ти коли сповідався?

— Та тепер, недавно, може з місяць тому.

— Ну от, бачиш... А я не сповідався й у Великий Піст. Не можу!.. Ага, бачиш, от найголовніше й забув! Куль не можна святити, поки чарівник спить.

— Не можна?!

— Ні, ні, не можна! Тоді все піде намарне.

— Ну, а як він не буде спати, то тим часом, поки я молитви відмовлятиму, втече.

— Не бійся, від свяченої кулі ніяк не втече. Ну, вже пускай мене, я піду.

З тяжким зітханням Жульо випускав свого гостя, а сам тремтів, як у пропасниці.

— Жакобе, — сказав, уже відкривши браму, — а може... це все неправда?..

— Не знаю, Жульо, не знаю... Ти найліпше переконайся сам: хай він покаже тобі, що має під подушкою і хай спалить той згорток, що його має на поясі. Коли під подушкою нема нічого і коли він згодиться кинути той згорток у вогонь — значить

небезпеки нема... І ще скажи йому, що знаєш про його таємницю на Гваїрі.

— Яку таємницю?

— А от нехай тобі розкаже, коли має чисту совість... Ну, чав, і хай тебе Бог боронить від усього злого...

— Дякую, Жакобе... Щасливої дороги!..

На землю спускався вечір, і постать Пойзе скоро розчинилася в каламутному присмерку. Коли б Жульо пішов за ним і послухав, що він бурмоче, то почув би таке:

— Пойзе, кожний порядний християнин повинен знати, що ніяких чарів нема, а хто мішає до чарів молитву — робить великий гріх. І хто висміє такого дурня, як той Жульо — зробить богоугодне діло. Ги-ги-ги!..

Але Жульо не ходив за Жакобом і нічого того не чув. Він розгубився від страху і не знав, що починати: чи замикати собак, чи будити страшного гостя, чи взагалі тікати звідси геть? Це ж бо перший раз у своєму життю він зустрівся з чарівником. Правда, чув уже про них безліч різних оповідань, але ніколи не бачив на власні очі.

Взагалі, коли б цього парубка з лісу спитати, що він знає зі світу, не зв'язаного з лісом і оселею, то він би міг хіба сказати, що знає тільки про різні дива. Бо вістки рідко коли доходили до цієї закинутої в лісі господи, але коли вже й доходили, то все були якісь надзвичайні. З тих вісток Жульо знав, що в Бразилії неодмінно з'являються по кілька разів на рік різні чудотворці, які масово уздоровляють сліпих, глухих і спараліжованих; що десь об'являються могили, на яких відбуваються різні таємничі події; що в якійсь місцевості вже роками карається якийсь грішник, провалившись за зневаження хреста по пояс у землю і неспроможний з неї вилізти. Ну, а фантазми[70] і чари були такими звичайними речами, що вже нікого не дивували. І Жульо у все те свято вірив. І чому ж не мав вірити він, неграмотний хлопець з лісу, коли кожний пересічний бразилієць в це вірить?.. Вірять, хоч Церква веде уперту боротьбу проти тих забобонів, що часто-густо набувають характеру масової психози.

І тепер, коли Жульо залишився сам, йому все довкола почало видаватися підозрілим і зловіщим. Навіть сама сцена прибуття двох несподіваних гостей представлялася в якомусь особливому світлі. Жульо тепер дуже дивувався, що відразу не помітив багатьох різних дрібниць:

Чому той чужий хлопець з дивним іменем так пильно роззирався по господі, коли Жульо стояв напроти нього з рушницею? Чому собаки дивилися на нього так неприязно, наїжували шерсть і крутили хвостами? Чому він був таким мовчазним?

Ні, Жульо тепер щораз, то глибше переконувався, що Жакоб мав рацію. Жульо не знав тієї простої істини, що, хто вдягне червоні окуляри, бачитиме цілий світ червоним, а тому і не розумів, що всі ті страхи є лише витвором його власної уяви. І він почав діяти.

Насамперед, як йому радив Жакоб, пішов позамикав собак. Потім, хрестячись і молячись, почав обережно наближатися до хатніх дверей. Відкрив їх і зараз же кинувся засвічувати свічки. Одну поставив на столі, а другу взяв у руку і підійшов навшпиньках до Данка. Хотів уже його збудити, але передумав і перше розложив на столі три кулі.

Данко спав міцно, дихав рівно і зовсім не помічав того, що робить господар. Тому зірвався злякано, коли Жульо штовхнув його під бік і крикнув:

— Ти, ану вставай!..

— Що?! Чого ти хочеш?.. — спитав здивовано, зі страхом у голосі.

— Хочу подивитися, що ти там маєш під подушкою?

Данко пригадав, що під подушкою лежить пістоль, і тому навалився на неї цілим тілом:

— Того, що в мене під подушкою, я тобі не дам! — крикнув.

"Значить, таки правда!" — подумав Жульо і злякався ще більше, як Данко.

— А що то ти маєш за поясом, га? — спитав знову, однак не дуже зближаючись до Данка. — Ану, покажи!..

Данко покинув подушку і вхопився за пояс:

— Пойзе! — закричав. — Пойзе, ходи, сюди!..

Жульо зрозумів це так, що Данко кличе нечисту силу. На це він не був приготований і не знав, як новому лихові запобігти. На всякий випадок тупнув ногою і крикнув:

— Не клич, не клич, бо це тобі не допоможе! ВІН сюди не доступить, бо он, дивись, на стіні хрест висить.

Данко кліпнув очима і повів рукою по очах, стараючись це все зрозуміти і прийти до рівноваги. Зібрав усю силу волі і спитав, яко мога спокійніше:

— Скажи мені, Жульо, чого ти хочеш?

Жульо відчув, що гість подається, і в душі подякував Богові.

— Чого я хочу? — перепитав. — Хочу, щоб ти мені показав те, що маєш під подушкою.

— Ну, маю пістоль, — відповів Данко.

— А ще що?

— Більше, здається, нічого.

— Ану, покажи!

Данко підніс подушку..

— А це що? — здивувався щиро, беручи в руки вузлик з брудної ганчірки.

Здивовання його було таке очевидне, що Жульо навіть трохи розгубився. Однак, не дав того по собі пізнати.

— Що? — перепитав. — Чари. Не знаєш?

— Чари?! — дивувався Данко. — І навіщо ж вони тобі?

Жульо стояв, мов дурний:

— Мені?.. Мені вони непотрібні. А ти ліпше скажи, звідки вони там взялися?

Данка почало це врешті смішити.

— Знаєш, Жульо, ти бавишся в погані жарти. Коли ти знав про ці, як кажеш, "чари" раніше від мене, то мусиш також знати і те, звідки вони там взялися. І, зрештою, не соромно тобі, такому великому парубкові, вірити в якісь чари, як баба? Ану, я зараз подивлюся, що в тій ганчірці є?

У розв'язаному вузлику знайшли кілька зерен рижу, фасолі, вуглину і грудочку глини, — все, як казав рижий.

Данко почав сміятися, а Жульові було трохи соромно.

— Хто тобі сказав, що це чари? — спитав, пересміявшись Данко.

— Це все одно...

— Ну, але все таки цікаво, хто?.. І... де це подівся Пойзе?

— Хто?

— Та По... — і Данко зареготав ще голосніше. — Ну, той довгов'язий, як його?

— Жакоб?

— Ага, Жакоб. Де він?

— Ти мене не випитуй, — знову нахмурих брови Жульо, — а скажи ліпше, що то ти маєш за поясом?

— А яке ж тобі діло до того? — відразу наїжився Данко.

— А таке, що я хочу, щоб ти то спалив!

— Та ти здурів, Жульо?!

— Ні, не здурів, але кажу тобі, що, коли ти того не кинеш у вогонь, то з тобою буде погано!.. — пригрозив Жульо, відчуваючи, що підозріння знову росте в його душі з великою силою.

— Але навіщо тобі, щоб я це спалив? — дивувався Данко.

— Бо так...

— Ну, вибач мені, але я ніколи не слухаю дурних розпоряджень!

— Ага, так?.. — дедалі більше хвилювався Жульо. — То тоді, може скажеш, що то в тебе за секрети на острові Гваїра?

Данко зблід.

— Звідки ти знаєш про мої секрети на Гваїрі?

— Я все знаю, все! — крикнув Жульо несамовито. — І ти звідси вже живим не вийдеш!

Данко зірвався на ноги і приготувався до оборони, але, на його велике здивування, Жульо, замість того, щоб нападати, підбіг до стола і почав спішно шептати:

— Отче наш, іже еси...

Данкові стало моторошно.

"Божевільний! — подумав про Жуля. — Цілком певне, божевільний! Щось ворожить над кулями... І рушниця приготована лежить... Матінко Небесна, рятуй мене від нової напасти!.."

Схопив пістоль, підняв з землі чоботи, на ходу позривав зі шнурка свою одягу, що висіла над піччю і вилетів з хати.

"Собаки!.. — мигнула думка. — Господи, хоч би ж собаки не почули!.."

Але собак не було чути. Змотуючи на ходу всі речі, аби не погубити чого, Данко підбіг до брами. Не відчиняв її, але переліз, як кіт, і кинувся бігти стежкою, що ледве виднілася у темноті. Ледве пробіг яких сто кроків, як побачив перед собою якусь постать і зупинився.

— Пойзе, — обізвалася постать, — хто не слухає доброї поради, то потім мусить утікати без штанів...

— Пойзе, ти?! — втішився безмірно Данко і мало не кинувся рижому на шию. — Ох, Господи, що я тепер мав там у тій хаті!.. Що той хлопець, божевільний?

— Пойзе, зовсім божевільний. Хотів мене застрелити.

— І мене також... Тепер чогось молиться над якимись кулями...

— Так? О, то поганий знак: значить зараз пуститься в погоню.

— Ну, він нас не знайде в цій темноті так легко... Почекай, хай но я взуюся і вберуся.

Рижий нічого не казав, поки Данко одягався і взувався, але, коли вже скінчив, сказав:

— Пойзе, але я думаю, що, коли той божевільний випустить на нас своїх псів, то переодягнення мало допоможе.

— Ой, справді! Я й забув!.. Тікаймо ж, тікаймо!..

І обидвоє, що було духу, побігли стежкою вниз.

Через кілька хвилин від оселі донісся постріл.

— Пойзе, — сказав рижий, не зменшаючи бігу, — він вже вийшов за браму...

— Сили, Жакобе, сили! — шептав хлопець.

Гнали, як вітер, мало не викручуючи ніг на нерівній дорозі.

Незабаром почули й другий постріл, і погнали ще скоріше. Врешті впав третій постріл.

— Данку, — раптом спинився Пойзе, — закричи!

— Що ти?! Навіщо?

— Хай подумає, що тебе підстрелив, тоді вернеться і не буде за нами бігти.

— Думаєш?

— Певно. Кричи, щосили!

— О-о-о-й! — зойкнув Данко так голосно, що аж сам перелякався.

— Пойзе, кожний розумний тепер повірив би, що ти вже мертвий, — сказав рижий.

— Але божевільного трудно переконати. Біжім далі!..

Стежка, якою сьогодні спиналися цілих півгодини, тепер лишилася позад них за п'ять хвилин, і вони вже бігли відкритою скелею Ітакваї. Незабаром перебігли і її та опинилися над крутим берегом ріки.

— Що тепер, Пойзе? Що тепер? — нетерпеливо перепитував Данко.

— Пойзе, тепер одна рада: сідати на човен і плисти. Собаки по воді не побіжать.

— Але де ж візьмемо човна?

— Та у них, у цих розбишак, мусить бути човен. Бачиш, стежка йде аж сюди. Тут десь мусить бути глибока і вигідна заточка, а там на березі — човен.

Пішли трохи стежкою проти течії ріки і незабаром справді побачили в тому місці, де починалася Ітакватія, глибоку і вигідну заточку, а на березі — човен.

— Пойзе, — почухав потилицю рижий, — красти — не входить у мої звички, але інколи чоловік, якщо не хоче згинуть від кулі божевільного, або від його божевільних

псів, мусить вкрасти човен. Ходи!..

— Жакобе, а ми ж не потопимось?.. Дивись, яка темінь, і ріка неспокійна...

— Пойзе, то все залежить, як дивитися на справи: або миліша неспокійна ріка у темну ніч, або миліші пащеки навіжених собак.

— Я волю неспокійну ріку і темну ніч!

— Пойзе, я також...

Зашипіло днище по мокрій землі, сколихнулося ще більше нервово сьогодні плесо глибокої затоки, хлюпнули стиха весла — і човен відплив від берега...

Новий удар

Коли човен пристав до берега, четверо чоловіків полегшено зітхнули і, оглядаючись на бурхливу смугу ріки, яку щойно перебороли з неймовірними труднощами, побожно перехрестилися. Правда, і тут не було дуже безпечно, але все ж тієї небезпеки не можна було порівняти з тим, що вони оце тепер пережили.

Сокіл послухав поради священника і вирішив починати розшуки з острова Г'ваїри. Вискочивши першим з човна на берег, він скомандував:

— Ділимось надвоє: я йду з Сілвіом, а ти, Марію, підеш з Павліном. Ми подамося в лівий бік, а ви йтимете цією стороною. Будьте уважні. На випадок чого, умовний знак — три постріли вгору. У відповідь, що знак почули — один постріл. Човна не залишати далеко позад себе. Перешукаєте метрів зі сто — верніться і підженіть човен за собою. Так будемо йти на південь, поки або не знайдемо їх, або не дійдемо до кінця острова. Зрозуміло?.. Ну, тоді — з Богом!

Сказавши правду, в успіхи розшуків ніхто не вірив. Кабоклі не вірили в них від самого початку, а тепер стратив віру й Сокіл. Опинившись в гущавині Г'ваїри, він зрозумів, що шукати тут двох людей — все одно, що шукати два макових зеренця, закинутих у густу траву. До того ще й та густа, холодно-їдка мряка, що зміцнювалася рясним дощем, дошкульний вітер і чавкання розмоклої землі під ногами ніби підтверджували всю безнадійність замірів і вселяли в серця цілковиту зневіру.

Однак, нещасливий батько, сціпивши зуби, силував себе йти все вперед і вперед та пильно роззирався довкола. Недалеко дибав Сілвіо і очевидно для того, щоб підбадьорити Сокола і себе самого щось без перерви говорив. Але що саме — Сокіл навіть не старався зрозуміти.

Сумно і непривітно було зараз на Г'ваїрі. Дерев, як і люди, шулились від холоду, пригноблено поспускавши додолу обтяжене, мокре гілля. Все живе поховалося від негоди, позабивалося у нори, в дупла і ще, Бог-зна, в які криївки. Здавалося, що острів вимер. Тільки наші промоклі й померзлі шукачі не припиняли своєї роботи і нишпорили терпеливо у вогких хащах. Години минали за годинами, короткий зимовий день хилився до вечора, але умовних пострілів не було чути.

Сілвіо з великим трудом умовив Сокола випити трохи горілки та ковтнути трохи хліба, щоб мати сили для дальших шукань. Але ні міцна горілка, ні хліб не зробили

ніякого впливу на зломлений нещастям організм землеміра. Він і далі був немов оціпенілий, і від погоди, і від горя і від почуття отієї безнадійности, яка огортала його чим раз більше.

— Патроне[71], — нарешті обізвався Сіlvіо, — незабаром стемніє. Що маємо робити: чи вертати додому, чи пошукати якогось вигіднішого місця і розложити вогнище? Однаково вночі нічого не зробимо.

— Ще час, — відповів Сокіл. — Шукаймо далі, поки ще можна.

Сіlvіо покійно зітхнув і не заперечував нічого.

І от раптом, так цілком неочікувано до них донісся трикратний постріл.

— Сіlvіо, чуєш?!

— Патроне, чуєте?!

Спитали одночасно один одного і, не чекаючи відповіді, одночасно пальнули вгору зі своїх рушниць, а тоді кинулись чимдуж бігцем на гасло.

Нещасний батько був такий схвильований, що зовсім не розбирав дороги, не зважав ні на які перешкоди і рвався, мов звір, навпростець.

Через кілька хвилин знову впало три постріли, вже значно ближче, і ще більше розпалили нетерплячку Сокола. Бідний Сіlvіо ледве встигав за ним і весь час покрикував, благаючи Сокола бути уважнішим і не зробити собі якогось каліцтва. Але Сокіл не слухав його і мчав наосліп так скоро, на скільки лиш дозволяли всі невігоди місцевості.

— Боже, Боже!.. — думав зі страшною турботою. — Чи ж Данко живий ще, чи, може, знайшли тільки його труп?.. А, як живий, то чи здоровий?.. Чи не сталося з ним якого страшного нещастя?.. Коли він пустився в дорогу з Арасі, та ще й з такими великими грішми — то все могло бути... Господи Святий!.. Та коли б я лише знав, що через ті гроші має мене спіткати таке нещастя, то я б їх ліпше спалив!

І Сокіл далі дерся вперед, спотикався на коріння, обдряпував обличчя й руки на колючки, нераз шубовстав у воду вище колін, але не помічав того зовсім.

Потрійний постріл впав знову, вже цілком близько, і Сокіл ще більше заспішив.

Висока гущавина нарешті скінчилася, і Сокіл з Сіlvіом опинилися над берегом ріки. Ліворуч від себе побачили неясні контури двох людських постатей, що вже зливалися з присмерковою мрякою. Сокіл пустився до них бігом, а Сіlvіо, цілком вибившись із сил, лишився далеко позаду.

На віддалі кільканадцяти кроків Сокіл щойно розпізнав Павліня і Марію, які стояли над нерухомим тілом, розпростертим під густим деревом.

— Данку! — крикнув несамовито Сокіл. — Данку!..

І став, як вкопаний: перед ним лежав Коарасіаба.

— Це старий індіанець, патроне, — поспішили з поясненнями кабоклі. — Він ще живий, тільки непритомний.

— Ну, слава Богу! — зітхнув Сокіл не то з розчаруванням, не то з радістю. — Бодай одного знайшли. Зараз ми його приведемо до нам'яти...

Перше всього, він уважно оглянув хворого. За вийнятком ноги, у Коарасіаби ніяких

інших пошкоджень не було видно. Зате нога виглядала жахливо: посиніла й розпухла, нагадувала собою роздуту тлінням ногу потопельника, що вже кілька днів перебув у воді.

— Слава Богу! — ще раз сказав Сокіл. — Випадок такий, що я знаю, як тут можна подати першу допомогу.

Дійсно, за кілька років, проведених на роботі в пралісах, Сокіл навчився багато дечого з медицини. Бо ж людина, котра має на своїй відповідальності до двох десятків робітників, мусить знати, як поступати на випадок якого нещастя в пралісі, на цілковитому відлюдді. І Сокіл пильно вчився у падре Вісенте, читав популярну медичну літературу, що, взяте разом з досить багатою практикою, робило з нього, коли не лікаря, то, у всякому випадкові, доброго фельдшера.

— Перш усього, — говорив сам до себе Сокіл, розв'язуючи шкіряну торбу з медикаментами, — дамо для серця ін'єкцію [\[72\]](#) камфори, а проти зараження крові — дібіотіл.

Стерильний впорскувач і голки лежали в герметичному упакуванні. І Сокіл негайно взявся за діло.

Три кабоклі стояли мовчки довкола і з благоговінням дивилися на свого патрона, та стиха обмінювалися своїми зауваженнями.

Після другого застрику Коарасіаба схлипнув і помалу відкрив каламутні, притьмарені несвідомістю очі. А Сокіл уже наказав подати води і почав відраховувати до склянки якісь краплі.

— Пий! — сказав по-індіанськи, прикладаючи склянку до уст Коарасіаби. — Пий!

Той жадібно припав устами і випорожнив все одним духом.

— Ще!.. — попросив, тяжко дихаючи, але зараз же озирнувся цілком притомними очима довкола і крикнув: — Не хочу!.. Геть, геть від мене, нікчемні пси!..

Від тієї несподіванки всі здивовано і розгублено презирнулися між собою, а Коарасіаба обернувся лицем до землі, вгородив у неї свої зашкарублі пальці, конвульсійно корчив здорову ногу і кричав з дидою ненавистю в голосі:

— Забирайтеся звідси!.. Лишіть мене!.. Ви всі — підлі ошуканці й злодії!.. Геть!.. Геть!.. Г-е-е-ть!!!

— От маеш! — розвели руками кабоклі. — Ти роби дикунові добро, а він тебе ще й лає за те.

— Ви не дуже поймайте до серця те, що говорить хворий чоловік, — сказав Сокіл. — Він напевне має гарячку. Ліпше приженіть сюди човен, беріть старого зі собою і вертайтеся до Санто Антонію. Він не може лишатися тут. Йому потрібна поміч. Ну, не гайтеся, бо ніч уже наступає.

Почувши це, Коарасіаба закидався ще більше і попав у ще гірший шал:

— Не хочу!.. Не поїду!.. Повбиваю, як гадюк!.. О, ви, прокляті білі ботокуди!.. Брехуни, зрадники, гірші від псів!..

Хоч ці погрози старої і хворої людини зовсім не лякали чвірки міцних і здорових чоловіків, однак, було очевидним, що взяти Коарасіабу силою, всадити на човен і везти

бурхливою рікою — справа безнадійна.

— Та як його взяти? — висловив у голос загальну думку Маріо. — Як почне брикатися в човні — потопить нас усіх.

— Чекайте, — знайшов вихід Сокіл. — Зараз ми дамо з ним раду...

І знову поліз до аптечки. Відкрив ще одну ампулку і наповнив впорскувач.

— Тримайте його! — наказав. — Зараз ми його заспокоїмо...

— Сеу Іване, — несміливо обіззався Сілвіо.— Спитайте його про Данка. Може він щось знає?..

Згадка про Данка, як рівно ж вид наготовленого шприца, довели Коарасіабу до стану цілковитого божевілля. Він кричав, рвався, лаявся, кидався всім тілом, так що з великою бідом його вдалося втримати для нової ін'єкції. Коли вже Сокіл витягнув голку, а помічники пустили старого великана, він поспробував навіть підвестися на ноги, але зараз же, болісно зойкнувши, помалу опустився знову на землю.

— Патроне, — знову обіззався Сілвіо, — спитайте...

І не скінчив, бо Сокіл перебив його.

— Коарасіабо, — спитав з тим спокоєм, за яким обіззалися крицеві нотки, — скажи мені, де є Данко?

Небагато знайшлося б осіб, котрі б дозволили собі зігнорувати питання, вимовлене таким тоном, і до тих небагатьох належав власне старий, гордий морубішаба. Він вже не кидався, бо ін'єкція робила своє діло, але дивився викликаюче й ворожо в очі Сокола і мовчав.

— Коарасіабо, — повторив Сокіл, — я тебе питаю, куди поділися Данко й Арасі?

Індієнин і далі не відповідав, а Сокіл спішився, знаючи, що старий за кілька хвилин засне. І тому, взявши гріха на душу, пустився на провокацію, як на єдиний спосіб, що міг розв'язати Коарасіабі язик.

— Ага, тепер ти мовчиш, бо бракує тобі сміливосте сказати правду?! Я вірив тобі, як найчеснішій людині, а ти разом зі своїм внуком обікрав мене, а на додаток ще й погубив мені сина!..

Очі Коарасіаби широко відкрилися.

— Я?! Обікрав тебе?! Погубив сина?! — спитав, з трудом поборюючи сонність. — Ні, ні, то твій син злодій... Такий самий, як Арасі. Я їх обох уб'ю!.. Неодмінно уб'ю!..

Кров ударила Соколові в голову, і в очах стало червоно. Дивно, але він вірив Коарасіабі більше, як кому іншому, бо знав, що старий ніколи не говорить неправди. А Коарасіаба, виходить, говорить те саме, що й той поручник, з яким Сокіл так завзято сперечевся. Соколові видалося, що у нього розірвалося серце, і туди влізла холодна чорна гадина.

— Коарасіаба, друже, — заговорив зламаним, благаючим голосом, у котрому вже більше не було криці, — я тебе прошу сказати мені всю правду!.. Коли Данко дійсно... Коли він справді... Коли мій Данко... О, Боже, дай мені сили!.. Коли дійсно правда те, що ти говориш, то я мушу його знайти!.. Я його... Я з ним... О, Коарасіабо, скажи мені правду!..

Але Коарасіабу вже почав огортати сон. Очі його заплюшилися, і на обличчі відбився вираз глибокого спокою.

— Коарасіабо!.. Коарасіабо!.. — почав шарпати його за плечі Сокіл. — Одну лише хвилиночку, Коарасіабо!.. Скажи мені тільки, що ти знаєш про Данка?..

— Данко... — замимрив старий, з трудом відкриваючи очі. — Данко мене зрадив... Він злодій, той білий хлопець, такий самий, як Арасі... Однакові... Коли б не Сасі — я б їх піймав на місці і повбивав би... А все через Сасі...

Коарасіаба не скінчив. Заплющив очі, з насолодою зітхнув і став цілком нерухомим. Сокіл зірвався на ноги.

— Беріть його тепер! — вигукнув у відчаї. — Везіть до падре Вісенте. Їдьте всі!..

Кабоклі, що спостерігали цю всю сцену зі сльозами в очах, опам'яталися.

— Всі?! А патрон?..

— Я лишаюся.

— Але ж, патроне...

— Ніяких "але"! — увірвав Сокіл таким тоном, що всім стало трохи страшно. — Зараз же вертайтеся додому без жадних заперечень!

— Бом[73], як вертатися, то вертатися — пасієнсія[74]! — покійно зітхнули разом усі три чоловіки і заходилися коло сплячого Коарасіаби.

А Сокіл, як стояв, мерщій подався геть, спі— шачись укритися від співчутливих поглядів, що палили його вогнем.

— Патроне! — гукав йому вслід Сілвіо. — Ви забули рушницю!.. Патроне, візьміть зі собою харчі!.. Патроне!.. Сеу Іван! , . Коли по вас приїхати?..

Але Сокіл навіть не обернувся і скоро пірнув у гущавину.

— Данко злодій!.. Данко злодій!.. — стогнав крізь затиснені зуби. — Чи ж це можливо?! Чи ж би саме мій син мав сплямити честь роду Соколів?! О, Боже милий, дай мені сили, бо я цього не перенесу!..

Сокіл божеволів. Йому видавалося, що його ганьбу відчуває все довкола.

— Злодій!.. — чавкала під ногами земля і хапала його за чоботи.

— Злодій!.. — злісно шелестіли дерева і били його по обличчі мокрими гілляками.

— Злодій!.. — зневажливо свистів йому в обличчя злобний вітер.

— Злодій! Злодій!..

Гнаний стидом батько продирався все далі й далі, несвідомо забиваючись в глибину острова. А ганьба гнала за ним по п'ятах, хапала за плечі, вдавлювала в землю.

Нарешті відчув, що далі не може йти. Тяжка дорога, а ще тяжчі моральні терпіння вичерпали його цілком. Він зупинився, щоб перевести віддих, і тут аж помітив, що на землю спустилася ніч.

— Куди ж тепер піду?.. — спитав сам себе вголос. — І... чого піду?..

Не знайшовши відповіді на цих два питання, впав безсило на землю і заплакав. Серце його рвалося від болю, від сорому і від почуття самотності.

Довго бився він так, тулячи обличчя до вогкої землі, аж поки і сліз не стало.

— От і кінець! — сказав уголос. — Стратив рідню, стратив Батьківщину, стратив

дружину, а тепер стратив сина і честь... Нічого у мене тепер нема, нічого!.. Залишився сам-самотний, як у пустелі... О, Боже, лишився Ти Єдиний!.. Порадь же тепер мені, підтримай!.. Я — хробак біля Твоїх стіп, незрима порошок, але терпіння мої великі!.. Господи, не опусти мене!..

Він стояв на колінах, піднявши лице вгору, до захмареного, темного неба. Рясний дощ сік його в обличчя, мочив простоволосу голову, стікав холодними струмочками за комір. А Сокіл стояв і молився. Ще ні разу в житті не приносив гарячішої молитви, не потребував так підтримки і опертя, як тепер. Він не нарікав, не скаржився, не домагався ніякого чуда — просто молився.

І, видно, що молитва була вислухана, видно, що Всевишній знав, чого потребує оцей змучений, виснажений чоловік, і дав йому те потрібне — дав спокій. Сокіл майже фізично відчув, що на нього сходить якесь тепло, що нестерпний біль серця минає, а натомість приходить втома.

Вмостився зручніше, обпер спину на стовбур грубого дерева, віддав себе під Покров Пречистої Диви і відразу заснув.

Спав дуже мало, бо дощ його збудив і підняв на ноги. Від дерева він не відходив, але й захисту під ним великого не мав. Намокла корона старого велетня не в силах була стримати більше вогкості, і краплі пробивалися крізь листя та стікали струмочками по облизлому пні до коріння. Та Сокіл розумів, що під деревом все ж трохи краще, як під голим небом, і терпеливо ходив туди й сюди, аби хоч трохи розігрітися. Коли втомлювався занадто ходженням, знову сідав, потім знову вставав і ходив, як вартовий.

Години тяглися неймовірно довго, а ніч, здавалося, не збиралася кінчатися. Від безперервного курення було гірко в роті, в грудях дряпало, язик задеревів. Кілька разів Сокіл уже було поривався йти геть, щоб змінити безцільне кружляння довкола стовбура на якийсь інший рух, та перемагав себе і залишився на місці. І вже десь зовсім над ранком, коли дощ перестав, ще раз сів під деревом і заснув.

Приснився йому дивний сон. Ніби він сидить, як сидів, під деревом і побачив дружину. Вона стояла вся в білому, як у савані, в якому бачив її останній раз під час морського похорону, дивилася на нього такими живими, такими ласкавими очима, повними неземного світла, і щось тихенько говорила, ледве ворущачи устами. Сокіл боявся, щоб не сполохати так дорогого йому видіння. При тому усвідомлював собі, що це тільки сон, що дружина померла і що він сидить тепер під деревом на острові Гваїра. А білий привид стояв непорушно і говорив.

— Що?.. Що кажеш, Марійко?.. — не витерпів нарешті Сокіл. — Я не чую...

Голос привида став виразнішим, набравши чудової мелодійності.

— Не бійся, Івасю, я тепер з Данком.

— А де ж він?

— Тут, недалеко... Він невинен... Ти прийдеш запізно, але нічого, я буду з ним.

Сокіл схопився і кинувся до привида, але, замість дружини, побачив зблизька високий куц, рясно вкритий біло-фіялковим цвітом...

Тремтячи всім тілом від глибокого зворушення, Сокіл придавив рукою груди, щоб угамувати трохи тяжкі удари серця, і недовіжливо розглянувся довкола.

Стояв тяжкий, дощливий ранок. Зажурена природа не мала охоти прокидатися назустріч такому непривітному дневі й дрімала далі в густому туманному оповивалі. Ні шелест, ні голос, ні ніякий інший звук не порушував похмурої тиші, а густі хащі й небо виглядали точнісінько так само тепер, на світанку, як учора смерком.

Було неприємно й сумно.

На фальшивому сліді

Необізнаній людині видається, що гнатися за кимсь по густому лісі — справа безвслідна. Але насправді так воно не є. Чим густіший ліс, тим помітніший для досвідченого ока слід залишає по собі утікач. Прим'ята трава, відтиски ніг на вогкій землі, пообшморгуване листя корчів, зігнені галузки чагарника — все це зраджує не тільки напрямок, але й багато дечого іншого про переслідуваного. А в бразилійському пралісі, де можна просуватися вперед лише при допомозі факона[75], або фойси[76], якими прорубується дорогу, положення переслідувача є навіть набагато вигідніше, як положення втікача, бо переслідувач іде вже проложеною дорогою і не затримується.

Тому, пускаючись в погоню, Зенобію і Нене були переконані, що раніше, чи пізніше Семипалого зловлять. Звичайно, ні один, ні другий не підозрівали, що Семипалий лишився далеко позад ними, а вони біжать за ким-іншим, оскільки рижий хитрун, випадково, чи умисно, ані слова не згадав про Арасі. То ж звідки могли знати, що женуться по фальшивому сліді?

— Слухай, Нене, — пошепки сказав Зенобію, коли тільки наздігнав сина, — ти не рвися так дуже. Тут місцевість є вигідніша для засідки, як для переслідування. Може нам якраз вдасться загнати його глибше в ліс, то там буде безпечніше. Розумієш?..

Нене на знак згоди кивнув головою і за прикладом батька почав посуватися обачніше, пригинаючись до землі. Зопалу він не звернув уваги на те, що при падінні з коня вдарився в кістку над п'ятою, і не помітив болю. Але тепер вдарена кістка давала себе відчувати так сильно, що хлопець почав кульгати, а від болю тіло його скоро вкрилося рясним потом. Ішов позаду батька, то ж Зенобію нічого того не бачив.

Йшли дуже тихо й обережно. Перше, ніж зробити крок, старий пильно приглядався до залишеного сліду, і лише коли бачив, що слід біг далі, робив синові знак підступити наперед.

Скоро, однак, переконався, що така надмірна обережність є зайвою. Все вказувало на те, що втікач зовсім не пробував засідати, не вибирав зручнішої дороги, але гнав, куди очі бачили, і звертав з прямої лінії тільки в таких випадках, коли натикався на непрохідну перешкоду.

— Е-е-е, — по якомусь часі голосніше обізвався Зенобію, — та я бачу, що той Семипалий тільки в місті такий спритний і мудрий, а в лісі — то він зовсім дурний. О-о, бачиш? Замість того, щоб повернути в той бік, де більше скель, він попер у саму

гущавину.

— Дійсно, — докинув і свого Нене, — та я б на його місці вже сто разів міг би засісти, а він тікає, як заєць. Пушшя[77], але ж то страхопуд!..

— Так воно виходить, — сказав Зенобію, гордий в душі з сина. — Ану ж тепер спробуємо, чи він краще втікає, чи ми краще доганяємо? Сили, сину, сили!

І Зенобію сміливіше попростував уперед.

За той час Арасі їх набагато випередив. З самого початку він взяв напрямок на північний захід і тримався його весь час. Його чуйне вухо при найбільшому напруженню вже не вловлювало ніяких підозрілих звуків, і він думав, що вже відчепився від погоні. Ішов тепер берегом невеликого потоку, що тік дном досить глибокого яру по крутому схилі. Коли Арасі трохи опам'ятався від страху і переконався, що його переслідувачі лишилися десь далеко позаду, почав спокійніше думати і зрозумів, що наробив багато дурниць. Всі секрети лісового життя, які він знав, у потрібний момент від переляку вискочили йому з голови і загнали його туди, куди йому не було ніякого сенсу йти. Йому треба було бігти не на північний захід, а на південний захід, і там повернути на схід, щоб знову вийти до берега Парани. Але звертати тепер він не міг, бо лівий берег струмка був дуже стрімкий, а до того ще й густо поріс ожиною, що поплелася по старих корчах жалкої кропиви. Отже, щоб перейти на лівий берег, мусів шукати зручнішого місця.

Чагарник часто забігав аж у води потоку, подекуди берег перетворювався в грузький мочар, але все ж іти потоком було легше, як лісом. І наш індієнин ліз все далі вгору.

Нарешті висока скеля перегородила йому дорогу. Потік, яким ішов, стрибав з цієї скелі на яких сім, чи вісім метрів униз, до ніг Арасі, і творив гарний серпанковий водоспадець. Подумавши хвилинку, Арасі вирішив піти праворуч, вилізти на цю скелю по більш лагідному схилу і там спробувати перейти потік на другий бік. Поки перевів цей намір в життя, добре зіпрів і задихався, але нарешті став над водоспадом і розглянувся довкола. Струмочок тут розлився ширше і ділив скелю на дві неподібних між собою частини: з-заду за Арасі до самого потоку насувався ліс, а попереду тягнулася зовсім відкрита камінна лисина. Арасі вже хотів переходити потік, але щось обізвалося в ньому і примусило підвести обличчя вгору. Глянув — і в той самий момент з горла його вирвався голосний, переляканий крик: просто над його головою звисла з дерева величезна жібоя[78] і дивилася на нього своїми страшними гадючими очима. Індієнин заціпенів з переляку і відступав поволі назад у води струмка. Невідомо, чим би скінчилася ця зустріч, коли б раптом знизу не гримнуло два постріли і кулі, вдарившись об скелю трохи нижче, не вернули Арасі притомности. Він зиркнув униз і побачив своїх невідомих ворогів, що знову цілили, на нього з рушниць. Новий страх вступив у серце індієнина і надав йому сил та швидкості. Рванувся з місця і погнав далі. Вітер свистів у вухах, кулі фітькали довкола, як розлючені оси, і цокали, вдаряючись об скелястий ґрунт, то спереду, то з-заду нього. А він летів, немов вихор, петляв, підстрибував, поки не опинився під прикриттям густого лісу.

Постріли стихли, але Арасі не зупинився і біг все далі вглиб, поміж великанські дерева. На цей раз, однак був уже уважнішим і старався робити так, щоб не лишати по собі надто помітного сліду.

Тим часом розгублений Зенобіо тер собі чоло і роздумував:

— Що за знак? — Той Семипалий тікає й тікає... Тепер міг нас зовсім легко взяти на мушку, але не зробив ні одного пострілу... Хіба би... Гм... Ну, певно!.. Він не має набоїв!.. Дам собі голову відрізати, що не має набоїв!.. Го-го-го!.. Ну, як так, то погані його справи... Вперед, сину, вперед сміливо!..

— М-м-м-!.. — раптом застогнав Нене крізь зуби.

— Що з тобою?! — злякано обернувся батько. — Чого стогнеш?

— Проклятий Семипалий!.. — вимовив Нене зі сльозами в очах. — Не я буду, коли ти тепер втечеш!..

Але, замість бігти переводити свою погрозу в дію, хлопець сів на землю і сховав обличчя в колінах.

— Що сталося?! — кричав над ним батько. — Ти ранений?

— Ні... Тільки та нога... Ох!..

— Що?.. Яка нога?..

— Вдарився...

— Де?.. Коли?..

— Та тоді, як упав...

— Ет-та, поркарія!.. — з крайньою досадою скрикнув Зенобіо. — Не можеш іти?.. То що ж тепер?.. Вертатися додому?

— Що?! . Додому?! — відразу схопився Нене. — Ні, я додому не вернуся, поки Семипалий живий! Я йому віддячу і за Кастро і за себе!.. Ходім, тату, ходім!.. Мене вже не болить так дуже...

Старому було жаль сина, обличчя якого аж зблідло від болю, і він би вже навіть погодився вернутися додому, але знав, що упертий Нене не послухає його.

— Ну, то ходи, — сказав. — Але помалу, помалу... Головне — щоб не випустити його до ріки, на відкрите місце... Я тобі казав, що в лісі він дурний. А ще, коли не має набоїв, то від нас він не вислизне. Ми його руками візьмемо.

Та Нене, помимо всіх своїх героїчних зусиль і помочі батька, ледве-ледве посувався, і тому вони скоро згубили слід своєї жертви.

— Нічого, сину, — говорив підбадьорююче батько. — Ось, як смеркне, розташуємось на нічліг, прикладемо до ноги листа кактусу, і до завтра — як рукою здійме... А він уночі також не тікатиме. Десь залізе на дерево і сидітиме... Жульо напевне догадається і завтра випустить нам на допомогу собак. Тоді — йому кінець!..

Йшли тепер навгад, тільки більше-менше догадуючись, куди міг податися втікач. Нарешті, натрапили на чистеньку галявину, яку з одного боку охороняла висока скеля, і Зенобіо зупинився.

— Отут і сядьмо, сину. Вогню, на всякий випадок, розкладати не будемо. Пересидимо якимось до ранку так... Покажи но твою ногу...

Нене мало не зімлів від болю, коли батько стягав йому чобіт. Але затиснув зуби і мовчав.

— Барбарідаде! — аж за голову вхопився Зенобію, коли побачив спухлу ногу. — І як же ти міг іти?!

Нене не відповів. Як він ішов — так ішов. Це був його секрет.

Зенобію зараз же взявся роздирати грубі листя кактусу, яких успів назбирати по дорозі, і прикладати обережно до розпухлої ноги. Потім зняв з шиї вовняний шалик і туго обвинув ним цілу ступню.

— Нічого, — сказав упевнено, — зараз буде легше.

Дійсно, хлопцеві відразу полегшало. Він навіть повеселів і, сидячи, дещо помагав батькові, коли той взявся з гнучких гілляк і бананового листя майструвати якийсь захист від дощу на ніч. Той захист не вийшов, щоправда, дуже вигідним, але і Зенобію, і Нене, як справжні мешканці лісу, до особливих вигод не були зовсім призвичаєні. От аби можна було так-сяк сховати голову й плечі та уникнути бодай половини того купелю, що його приносив дощ — і вже добре.

Так улаштувавшись, повечеряли тим, що мали зі собою, і Нене відразу заснув, а Зенобію лишився на сторожі.

А що ж робив у той час Арасі?

Він ішов обережно, розглядаючись у різні боки, поки було можна. На його щастя, в холодні, дощливі дні лісні обивателі є ліниви й неохочі до полювання, а гадюки взагалі знаходяться в стані півсну. Однак, голод виганяє з печер і берлог голодних хижаків на полювання навіть і в найгіршу погоду. Особливо ж вночі часто можна наткнутися на грашаїня[79], пуму, жакватіріку[80], а найгірше — на онсу[81]. Ця не боїться людини зовсім, і зустріч з нею є дуже небезпечна. Найкращим виходом було — вилізти на дерево. Правда, і там можна зустріти пуму, або гадюку. Та пуми рідко коли важаться напасти на людину, а гадюки в холодні ночі сплять.

І, поки ще стемніло, Арасі вибрав собі відповідне дерево, на якому не видно було нічого підозрілого, та подерся на нього. Вмостившись добре на грубій гияляці, стягнув наплечника, аби трохи підкріпитися. Коли розв'язав мішок, пригадав собі Обу і в думках подякував йому за те, що не дозволив йому там, перед печерою, залишити цієї ноші. У мішку знайшов дуже потрібні речі: були там ще деякі харчі, вогка білизна, що її вони поскидали з Данком у печері, вовняний светер, шнурок, казанок і навіть великий факон. Ним Арасі особливо втішився і аж тепер пригадав собі, що власноручно вкинув його в мішок, коли пакував речі, лиш тоді від поспіху й страху перед Обою сам того не помітив. Була ще також пачка з фоґетами.

"І це добре, — подумав Арасі. — На випадок чого — полахатиму звірів. Ні, таки добре зробив Оба, що не дозволив мені скинути мішка!.."

Причепив факон до пояса, одягнув теплий светер, підмостив ліпше сидіння на гілляці, повісив побіч пачку з фоґетами, розтягнув над нею і над своїми плечима гумовий плащ і взявся вечеряти. Давився сирою фарофою[82] і жилавим сирим шярком[83], але і це йому видавалося досить смачним. Потім ще зліз, набрав з поблизь-

кої річечки води у казанок і щойно тоді, влізши знову на дерево, прив'язався до стовбура шнурком, щоб у сні не впасти, і поспробував заснути.

Але спати він не спав, лише мучився. Дошкуляв йому холод, тіло терпло від незвичного положення, а розіп'ятий плащ погано хоронив перед дощем, що на капав цілу ніч. Кожний звук будив його з дрімоти, шелести внизу та ричання звірів холодом зупиняли серце. Ніч видавалася безконечною, і тільки коли десь понад густим верхів'ям дерев вплив у небо затемнений хмарами окраєць пізнього місяця, він таки заснув.

Стежки зходяться

Як для Данка, що мав при собі великі гроші, так і для Жакоба, що втік з в'язниці, було небезпечно зустрітися з людьми, а тим більше входити під незнайому стріху. Але обоє вони знаходилися вже на тій межі, коли людині стає байдуже до того, що з нею станеться. Пережили жахливу ніч, половину якої витратили на боротьбу з грізною рікою, другу половину ночі й половину дня тинялися по безлюдній Гваїрі, голодні, виснажені, мокрі, закостелілі від холоду. Тому, коли несподівано побачили халупину, що стояла на високому горбочку, без роздумувань потягли до неї свої змучені ноги.

Втішилися дуже, що на їхній виклик ніхто не обізвався, а ще більше втішилися, коли зайшли і побачили її зсередини. По всьому було видно, що власник цього житла був господарним і перебував на острові довго. Тому й не диво, що урядився навіть в деяким комфортом: з камінців та глини збудував собі піч, мав про запас сухі дрова, для спання грубо настелив сухої трави і звірячих шкур, а замість шафи прибав широку полицку, на якій у строгому порядку стояли менші й більші бляшанки та найнеобхідніше кухонне начиння. Були навіть двері, щоправда трохи криві й погано припасовані, але все ж двері. Стіни, виплетені з таквари[84] й обмазані глиною та груба стріха дуже добре хоронила від вітру й дощу, і коли подорожні опинилися під їхнім захистом, відчували велику втіху.

Як слід було догадуватися, потрапили вони до житла фахового мисливця на крокодилів, шкіра яких тепер має великий попит. Чи поїхав він з якимись орудками, чи просто втік на берег перед небезпечною погодою — невідомо. Тільки ж все вказувало на те, що хатина кілька днів стоїть порожньою.

В такі дні кожний бездомний мандрівник тужить за вогнем. Бо вогонь гріє, вогонь допомагає зробити теплу страву, вогонь охороняє від дикого звір'я, вогонь веселить душу і вселяє в серця надію. Вогонь, чи то посеред поля, чи то посеред лісу стає мандрівникові тимчасовим домом.

Велика річ для мандрівника — вогонь!

Отож, перше, що зробили Данко і Пойзе — запалили вогонь. Пхалися один перед другим, щоб погріти руки, щоб вдихнути теплого, змішаного з димом повітря, щоб, нарешті, тільки полюбуватися самим видом вогнених язичків, що весело застрибали на сухих дровах.

Та Пойзе не вдоволявся самим теплом. Він метнувся до полички, почав відкривати одну бляшанку за другою і радісно дивувався:

— Риж!.. Фасоля!.. Свічки!.. Цукор!.. Сіль!.. Смалець!.. Кава!.. Шярко!.. Ги-ги-ги!.. Коли двоє людей мають стільки всякого добра, а ще й вогонь до того, то будуть дурні, коли голодуватимуть... '

І він зараз же заходився коло приготування страви: побіг по воду, попроставляв до вогню чавунні казанки, нарізав шярко і щось при тому все говорив і говорив, видно, страшенно вдоволений своїм заняттям.

Через яку годину обидвоє уминали ледве обварене в'ялене м'ясо, густо засипане рижом і попивали ту їду солодкою чорною кавою.

Вогонь весело потріскував, мокра одежа й взуття сушилися коло теплої печі, і від чаду, пари та тютюнового диму, змішаних разом, в хатині ставало душно.

— Пойзе, — сказав Жакоб, облизуючи ложку і з жалем заглядаючи до спорожнілого казанка, — краще трохи, як взагалі нічого. Але ще краще, коли людина, пообідавши, з'їсть потім і вечерю...

Вирікши таку слушну думку, він забрав казанки і знову пішов по воду. Вернувшись, насипав до одного чорної фасолі, до другого знову нарізав шярко і пообгортав їх дбайливо жаром.

— Пойзе, — бурмотів при тій роботі, — найкраще, коли страва вариться тоді, як чоловік спить і не нудиться від чекання. А коли люди мокли цілу ніч і цілий ранок до самого обіду, то й сон їм ніяк не зашкодить...

— Маєш рацію, Жакобе, — відповів Данко. — Але навіть коли б мені зараз сон і мав зашкодити, то я все одно не витримав би. У мене очі злипаються і все тіло, як дерев'яне. Ах, яка та ніч була страшна!..

— Пойзе, коли людина цілу ніч тільки те й робить, що топиться то в ріці, то під дощем, то їй мусить бути дуже страшно...

Знайшовши цілковиту згідність у поглядах на минулу ніч, наші герої більше не говорили, а порозтягались поруч на м'якій постелі, сяк-так поприкривалися шкурами і зараз же поснули, як убиті.

Спали вони довго і попрокидались від лункого бубоніння дощу, який ллявся так сильно, що навіть груба стріха їхнього пристановища почала протікати. На дворі вже темніло. Вогнище погасло і в халупі стало холодно.

Пойзе довго потягався, позіхав, кудовчив свою рижу чуприну, поки нарешті встав, засвітив свічку і заходився розкладати новий вогонь.

Данко встав і собі, переглянув свою одежу і побачив, що вона майже суха. То ж одягнувся, взувся і сів знову на постелі. Сидів, мовчки дивився на свого незвичайного товариша, і якийсь неспокій закрадався у його душу. Хлопець старався зрозуміти цей неспокій, старався вияснити собі, звідки в нього зароджується гостре недовір'я до цього рижого дивака? Адже Пойзе спас його від певної смерті в печері, спас його від Оби й Арасі, спас його від божевільного Жуля, вернув йому не тільки гроші, але й зброю, дбайливо прикривав його своєю широкою пелериною, коли вони сиділи вночі

над берегом а потім блукали по острові, поки не знайшли оцієї хатини. Та вже й тут Жакоб робить усе так, ніби він є слугою Данка. Отже, здається, в щирості цього чоловіка не можна було сумніватися. І, поки вони разом тікали, пливли рікою, блукали по Гваїрі, Данко дійсно не сумнівався, не мав попросту часу над тим думати. Та от тепер, коли завдяки цій людині вирвався кілька разів із смертельної небезпеки і опинився у затишному сховищі, ситий і обігрітий, у нього зароджується недовір'я. Чому? І, зрештою, що Пойзе міг зробити гіршого, як не забити його, пограбувати і втекти. Але, в такому випадку, навіщо він прийшов у печеру? Навіщо віддав йому гроші? Чому остерігав його перед родиною Зенобія? Для чого чекав Данка, коли Жульо мав намір їх обох постріляти?

Цього всього хлопець не міг зрозуміти.

— Який жахливий дощ! — сказав нарешті Данко так, аби щось сказати.

— Пойзе, дощ є жахливий...

— І що ми будемо робити тепер?

— В такий дощ ніхто нічого не може робити, — відповів Пойзе і поліз до полицки по риж.

Вогонь знову палахкотів, у казанках забулькотіло. Блідий язичок свічки коливався і стелив по хатині тремтливі тіні.

Думки Данка пішли іншим руслом. Думав про батька, і серце його болісно стискалося. Що там тепер той бідний тато переживає? Що робить тепер? Що думає про Данка? Ах, Боже, а Данко вже так стужився за ним, ніби не бачив його довгі роки!..

За батьком в уяві Данка виринули інші обличчя: падре Вісенте, Коарасіаба, Аліса... І всі вони, як і все те, що лучило його з Санто Антоніо, видалися йому такими близькими, такими рідними і одночасно такими далекими, як щось давно-давно минуле.

Думкам Данка вторував монотонний шум дощу, який лляв і лляв безугаву.

На землю налягала густа ніч. В халупі повисла похмура мовчанка, яка, чим довше тяглася, тим більше набирала таємничого змісту і тим тяжче було її увірвати. Пойзе сидів перед піччю, глибоко задумавшись, і в червонавих відблисках вогню здавався ще рижішим, як був насправді. Данко довго придивлявся до нього, і серце його почало знову бити на сполох.

"Він щось замишляє! — подумав з глибоким переконанням. — Він щось криє від мене, і всі його вчинки — це якась хитро обдуманна гра. Але чого він хоче, чого?.. Може спитати його?.. Ні, краще нічого не питати і не давати по собі пізнати, що я йому не вірю. Будемо водити один одного за ніс..."

— Пойзе, — зрушився з місця Жакоб, — коли вечеря є готова — не треба її відкладати на сніданок... Ходи, Данку, будемо їсти.

— Чудово, Пойзе! Будемо їсти, — сказав Данко таким ненатурально піднесеним голосом, що Жакоб здивовано і підозріло глянув на нього.

Посідали вечеряти, але Данкові їда не йшла в душу. Шярко на цей раз чомусь відгонило неприємним запахом, неперебрана фасоля тріщала на зубах. Зате Жакоб

ковтав і ковтав, аж дивно було, де це в ньому все зміщається...

— Що ж ти, хлопче? — спитав Пойзе. — їж. Така нагода рідко коли трапляється.

— Дякую, я вже наївся, — відповів хлопець, відложив ложку і вийшов на двір.

Довкола капотіло і шуміло, а крізь шум доносилося рокотання роздратованої ріки. Зривався вітер, і слід було чекати, що він або розжене хмари, або принесе дощеву бурю.

Постоявши хвилину, Данко вернувся назад, сів знову на постелі й задумався. А Пойзе, поприбирав рештки вечері, заварив каву і подав Данкові. Сам скрутив цигарку, вмостився навпроти печі і напереміну то затягався димом, то попивав каву, дивлячись зосереджено у вогонь.

Знову повисла в халупі тяжка мовчанка, знову відчувалося наближення чогось страшного, зловісного...

І те страшне, зловісне раптом почало надходити звідкись знадвору: спочатку десь далеко почулося шипіння, що поволі переходило в рев, а потім усе задудніло, затріщало, аж здавалося, здригнулася земля. Ніби по острові хтось перекотив тяжким валом, запряженим чвіркою осатанілих коней, що гнали наперед зі страшною силою.

Жакоб і Данко інстинктивно пригнулися і посхиляли голови, а вал прокотився над ними, зірвавши частину стріхи.

— Господи, що ж це таке?! — перелякано скрикнув Данко.

Пойзе не вспів нічого відповісти, бо зараз же буря наскочила другим валом, а враз із тим з розмаху відчинилися двері і на порозі став... Оба.

Коли б хатину перекинуло долівкою догори, то це б не зробило більшого враження. Данко й Пойзе просто покаменіли, дивлячись на несподіваного гостя, що стояв перед ними, тримаючи в обох руках наготовлені до стрілу пістолі, і грізно світив очима.

Але й гість був також вражений не менше від них обох, хоч і не такий переляканий. Постоявши кілька секунд, показав в усмішці свої прекрасні білі зуби, поховав пістолі за пояс і бовкнув:

— О-ба! Яке миле товариство!.. Як бачу, то ви зовсім добре улаштувалися...

Жакоб зігнувся, знітився і став наполовину нижчий.

— Пойзе, — відповів солодким голосом, — кожний улаштовується, як може...

— Маєте щось їсти? — владно спитав Оба.

— Пойзе, маємо. Я ніби знав, що має хтось прийти і зварив більше, бо...

— Давай! — увірвав його Семипалий і сів проти печі, де недавно сидів Пойзе.

Данко не міг обізватися ні словом. Його так потрясла нова зустріч з Семипалим, що він попросту онімів. Тепер уже нема надії, що вирветься від них, що врятує гроші. Зрештою, чи тільки гроші?.. Може навіть і життя...

І він похмуро дивився то на одного волоцюгу, то на другого, а тим часом всіма силами старався придумати якийсь шлях до спасіння. Дивився, порівнював їх і бачив між ними величезну різницю. Оба поводився впевнено і спокійно. Рухи його, як рівно ж владний голос, зраджували людину, що вміла панувати і наказувати. Натомість Пойзе тремтів, гнувся, usługуюючи товаришеві, і все старався заглянути йому в очі. Коли ж

зустрічався поглядом з Данком, то дивився так благально, ніби просив пробачення і зрозуміння.

Семипалий вдавав, що не звертає зовсім уваги на присутніх і є весь зайнятий казанками з їдою. Однак Данко добре бачив, як його очі, прикриті густими віями, сторожко слідкували за кожним рухом Пойзе, водночас не випускаючи з поля зору й Данка. На правій руці у нього бракувало мизинця, на лівій — мизинця й середнього, але він так спритно орудував рештою, ніби бракуючих пальців йому зовсім не було треба.

— Можеш уже це забрати, — обізвався Семипалий до Жакоба, відсуваючи рештки їди. — Давай каву!

Випив мовчки подану каву, перехрестився, закурив і тоді звернувся до Данка:

— Ну, хлопче, як же це ти?.. Дуже сприятелювався з цим рижим заволокою, е?

Данко подивився на нього сміливо і відповів:

— Властиво, тобі яке до того діло, чи сприятелювався, чи ні?

— О-ба! — зареготав Семипалий. — А ти ще й досі брикаєшся?! Я думав, що мій приятель тебе вже досі укоськав. Бо він отак: "Фойзе", "Фойзе" — і обмотає хоч і самого чорта.

Жакоб постарався стати за плечима Семипалого, зробив Данкові якийсь знак і нарешті сказав:

— Данку, піди принеси води, Я вже кілька разів ходив, тепер твоя черга...

— Данко нікуди не піде! — рубнув Семипалий. — Твої секрети мені нецікаві, і ти не старайся влазити мені за плечі, бо зараз набереш!

Пойзе зовсім розгубився, ненатурально загигикав і почав нервово заломлювати свої довгі пальці.

— Як хочеш... — сказав багатозначно. — Як хочеш... Можна обійтися й без води...

— Не без води, а без секретів! — поправив Оба. — Тепер мені тільки цікаво знати, коли ви думаєте шукати скарбів і як будете ділити між собою?

Це питання, вимовлене спокійним і навіть байдужим тоном, справило враження блискавки з ясного неба. Жакоб спочатку вирячив від здивування очі, а потім з досадою махнув рукою і сплюнув:

— Пойзе, — сказав злобно. — Дурень може одним словом знівечити найтоншу роботу...

А Данко, для якого в одну мить все стало зрозумілим, не відповів нічого, лиш обережно почав просувати руку до того місця, де під шкірами лежав пістоль. Та зараз же побачив, що його намір не вдався, бо в Семипалого вже з-під мокрої пелерини блищала чорна цівка, а обличчя в той час приязно усміхалося.

— Спокійно, малий, спокійно! — сказав люб'язним тоном. — В ці забавки я вмю краще грати, як ти... Краще скажи мені, як ви між собою домовилися?

— Онофре! — вмшався поденерований Пойзе. — Коли ти вже поспував мені всі пляни, то найліпше будемо грати у відкриті карти.

— О-ба! Ти досі найліпше грав у закриті, і сумніваюся, чи інакше потрапиш.

— Потраплю! — мотнув Пойзе своєю рижою головою. — Слухай сюди: хочеш

половину? Вважай, що досі ти нічого не зробив, лише все псував. Але, хай буде — половина! Пристаєш?

— Половина чого?

— Всього: грошей і скарбів.

— О-ба! Вже й скарбів?! — іронічно перепитав Семипалий.

— Пойзе, коли я з цього шмаркача видушу його таємницю, то будуть і скарби.

— Хе-хе! — далі іронізував Оба. — Шойно видушиш?! А я думав, що він тобі вже признався.

— Не признався, бо я його ще не питав. Але, коли почну питати — признається!

Данка при тих цинічних торгах все більше й більше огортав холодний жах. Він бачив, як жовті очі Пойзе засвітилися лихим вогнем, лице викривилося потворною гримасою, а тіло почало дрібно тремтіти.

— Жару маємо досить, — заговорив спішно, бризкаючи слиною. — На острові тепер нема ні живої душі... Ніхто нічого не почує... А, зрештою, все є засоби, щоб затамувати надмірно голосні крики...

Жакоб став такий страшний і огидний, що навіть Оба здригнувся і встав.

— Замовчи!.. — сказав глухо, відступаючи до дверей. — Я на такі речі не здібний.

— То ти собі вийдеш десь далі, — продовжував Жакоб, — а я залишуся з ним сам. Я й сам дам раду...

— Замовчи!.. — ще раз повторив Семипалий, і його темне лице від блідости стало зеленим. — Онофре є злодієм, ошустом і вбивником, але катами бридиться!

— Пойзе, Жакоб також не є катом, поки його до цього не змусять...

— Ні, ти є катом, рижий! Ти є катом і найпідлішим зрадником! Дурний є той, хто пристане до спілки з тобою, бо ти і найвірнішого товариша можеш зрадити і вбити, коли тільки вибереш зручний момент. Я не годжуся на твою половину! Не годжуся тому, що ти негідний навіть злодійської спілки, і тому, що... ти вже не вийдеш звідси живим!..

Оба стояв, упершись плечима об двері, тримав у руці пістоль. З-під розстебненої сорочки видно було хрест, який то здіймався, то опадав на тяжко дихаючих грудях.

Пойзе мовчав, розгублено опустивши руки, і на обличчі у нього застигла труп'яча посмішка.

— Досить! — грізно увірвав сам себе Оба. — Тепер признавайтесь, у кого з вас гроші?!

— Гроші є в мене! — помалу звівся на ноги Данко.

— Давай сюди! — наставив руку Семипалий. — А тоді поговоримо з тобою і про скарби...

Хлопець твердою ногою підійшов до Семипалого, став перед ним у віддалі двох кроків і раптом рванув себе за комір сорочки, оголюючи груди.

— Дивись, — сказав тихо, — це — благословення моєї покійної матері, може, таке саме, як і в тебе... На її пам'ять я присягнув, що не зраджу таємниці скарбу нікому... Тепер вдруге кличу душу своєї матері на свідка і кажу ще раз: таємниці не зраджу і

грошей, що їх маю при собі, добровільно не віддам!.. Стріляй! — і Данко підставив груди.

Його темні очі розгорілися шляхетним, гордим блеском, на одушевлене обличчя лягла якась особлива печать, яка відзначає тільки вибранців, що готові на все.

Чи дійсно був приготований у ту хвилину вмерти? Ні, десь глибоко в душі відчував твердо, що він сильніший духом, що Семипалий не вистрелить, спасує. Але навіть коли б і помилився — то вже не відступив би, бо переживав прекрасну мить, котра робила його героєм.

Семипалий стояв, як заворожений, і з німим захопленням дивився на цього хороброго юнака, що ледве переступив поріг дитинства.

— Ну, стріляй же, ти! — повторив Данко, вже свідомий своєї перемоги. — Стріляй!.. Може десь тут поблизу є душа і твоєї матері, котра зараз дивиться на тебе... Покажи їй, що ти вмєєш одночасно носити хрест на грудях і зневажати його... Хай вона взагалі побачить, на що здібний її син... Ну?..

Данко сьгнув у найболючіше місце. Вираз глибокого жалю пробіг по обличчі Семипалого, судорожно затремтів в куточках уст і примусив примкнути очі.

— Моя мати... — вишептав, глибоко потрясений, і ковтнув щось тверде, що стало йому в горлі. — Душа моєї матері...

І не помітили ні Данко, ні Семипалий, що Пойзе вже нищечком озброївся великим ножом, яким недавно різав шярко, і стояв у вичікуючій позі. Вловивши момент, коли зворушений Оба примкнув очі, стрибнув на нього, як пантера, високо заніс над головою блискуче лезо і вдарив...

— А-а-а-й!!! — крикнув несамовито Данко.

Його крик зіллявся з ревом Семипалого, і в тій же хвилині по долівці покотились два тіла, сплетених клубком у смертельних обіймах. Звуки глухих ударів і страшних, обірваних на півслові прокльонів покривалися тяжким сопінням і скреготом зубів. Мелькали в повітрі то чоботи Семипалого, то черевики Пойзе, вигиналися з хрускотом в хребтах тулуби, виверталися мускулісті руки з хижо скорченими пальцями, що шукали ворожої чуприни.

Ця сцена, повна звірячої жорстокости, викликала у Данка почуття глибокої огиди, але рівночасно вона давала йому можливість рятунку, і він кинувся тікати. Однак, уже переступивши поріг, він вернувся назад і, побачивши, що озброєна ножом рука Жакоба корчиться, притиснена трьохпалою рукою Оби до землі, з розмаху наступив обцасом[85] на обидві руки. Вороги скрикнули разом, і ніж випав на долівку. Хлопець миттю підхопив його і вискочив у темну ніч, де шпарко лляв дощ і шаліла буря...

— Він втік!!! — ревноу Жакоб, що лежав горілиць. — Пусту мене!..

— Втік?.. — перепитав Оба, з ненавистю дихаючи йому просто в обличчя. — Добре, що втік!.. А тепер... Тепер...

Він так і не договорив, що саме "тепер", бо в очах йому потемніло, а сила його раптом щезла.

Відчувши ослаблення ворога, Пойзе зробив зусилля і з розмаху шпурнув ним вбік.

Семипалий відкотився, як мрець, і тільки тяжке дихання з булькотанням і свистом у легеннях давало знати, що він ще живий.

— Підлий!.. Нікчемний!.. Проклятий!.. — хрипів він.

У відповідь Пойзе наскочив на нього і кілька разів немилосерно вдарив ногою. Потім позабирав пістолі і крикнув уже на ходу з порога:

— Решту дістанеш потім, як я вернуся!..

Семипалий полежав якусь хвилину і зі стогоном почав підводитися. Спочатку зіп'явся на руки, далі вчепився за стіну і поволі звівся на ноги.

— Боже, — хрипів далі, — не допусти, щоб хлопчисько загинув від руки цього негідного!.. Не допусти!.. А мені... Мені вже все одно...

І зігнувшись удвоє, він помаленьку висунувся з хатини і сперся спиною об стіну, щоб не впасти. Відпочив, набрав повітря в легені й крикнув якомога голосніше:

— Тікай, Данку!.. Він женеться за тобою!..

Від напруги кров бухнула ротом і носом, а світ пішов обертом. Семипалий закашлявся і ще тісніше притулювся до стіни. Потім відділювався від неї і, хитаючись та спотикаючись, помалу пішов просто навмання геть від хатини: боявся повороту Жакоба, з яким не мав тепер сили боротися.

У відчинені двері покинутого житла вскочив вітер, погасив свічку й одним подихом вивів усе тепло. Двері кілька разів гойднулися, жалібно поскрипуючи, і затихли.

А через яких півгодини до тієї самої халупи прибився ще один мандрівник. Змоклий, згорблений, він ледве переставляв ноги і сам здивувався, коли побачив перед собою відчинені двері. Став перед порогом і заплескав. Почекав хвилину і просунувся до середини.

— Є тут хто? — спитав.

— Нема, — відповів сам собі й видобув з кишені запальничку.

Коли в кволому жовтавому світлі виразніше виступила убога обстава хатини, Сокіл перш усього підійшов до печі й наставив руку. Відчув сильне тепло й заглянув глибше. Там було ще повно жару. Це його так схвилювало, що навіть примусило забути смертельну втому.

Сокіл вискочив надвір і, заложивши пальці в уста, оглушливо свиснув раз, другий, третій... Перечекав трохи і засвистав знову. Але даремно. У порівнянні до реву вітру його свист видавався чимсь не більшим від гудіння мухи, так що навіть луна не вважала за потрібне відгукнутися. Тільки дощ, немов подразнений цією зухвалістю, люнув з такою силою, що Сокіл мусів утікати назад під захист несподівано знайденого притулку.

Розгріб жар, підкинув до нього кілька полін і став на порозі. Довго стояв, сподіваючись щось почути, або побачити, але не дочекався. Пробирав ще свистати, пробував гукати — безвслідно! Врешті, махнув рукою і причинив двері.

Не думав про їду, але під грудьми щось ссало і млоїло. Тому, коли знайшов казанки з ще теплою їдою, автоматично взявся їсти, навіть не розуміючи того, що робить. Від

втоми, безсонних ночей, голоду і нервового виснаження він був цілком запаморочений, і все довкола видавалося йому якимсь дивним і нереальним. Не міг більше ні думати, ні страждати, як не може насякла водою губка увібрати в себе ще щось. Скінчивши їсти, ледве доволікся до постелі, заліз між шкури і немов провалився в глибоку прірву сну. Вже не чув і не відчував нічого: ні жахливої бурі, якої не бачила Гваїра цілі десятиліття, ні струмочків води, що просочувалися крізь розшиту стріху й стікали на нього, ні мокроти в чоботях, ні вогких дотиків одежі, якої він і не подумав скинути — не чув нічого...

Слід над прірвою

До пізнього пополудня другого дня батько й син втратили час майже надармо. Кілька разів їм, правда, вдалося відшукати сліди втікача, але вони вказували на те, що переслідований поводить себе тепер обережно і, на велику досаду Зенобія, все більше віддаляється від погоні. Розшуки напевне були б далеко успішніші, коли б Нене міг скоро ходити. Та хлопець, котрий після нічного відпочинку й обкладу з кактуса, спочатку почував себе зовсім добре, незабаром почав кульгати, а перед обідом вже ледве міг посуватися, чіпляючись батькові за плече. Хоч-не-хоч, довелося сісти на відпочинок. Зенобію сердився і зганяв злість на невинному синові:

— Також, роззява з тебе!.. І як таки так можна?

— А чим же я винен?

— Чим, чим? Треба було вертатися відразу додому, а не пертися в погоню, коли не міг ходити. Я б його вже досі давно піймав, як би не няньчився з тобою!..

— То лиши мене і йди сам.

— Еге, тепер!.. Тепер уже пізно. І застрягли ми з тобою: ні сюди, ні туди...

Батькові докори боліли хлопця ще більше, як нога, і його злість на Семипалого розгорялася з хвилини на хвилину.

І от так, коли вони сиділи, сердиті й розчаровані, в корчах раптом зашелестіло, затріщало, і, поки Зенобію встиг схопити зброю, — на них вискочили захекані, веселі собаки.

— Рекіс! Неро! — скрикнули радісно батько й син.

Собаки скакали, крутили хвостами, лащилися й одночасно все оглядалися в сторону, звідки прийшли. Потім відразу обернулися і побігли назад.

— Рекіс! Неро!.. Куди ви?! — крикнув Зенобію.

Розумні сотворіння зараз же вернулися, неспокійно затанцювали коло господаря, щось оповідали своїми мудрими очима і все оглядалися, ніби просили дозволу пустити їх.

— Що ж це?.. — спитав заклопотано Зенобію. — Чи не йде десь позаду Жульо?..

Почувши слово "Жульо" собаки затанцювали ще нервовіше і рванули в кущі.

— Гм!.. — занепокоївся Зенобію. — Видно, що й справді йде Жульо. Але як же це він залишив господу?.. Чи не сталося там чого?..

— Певно, що могло статися, коли тато лишив у хаті Рижу Корву, — сердито обізвався Нене, щоб відплатити батькові за попередні докори.

— Не думаю, — відповів Зенобію. — Він не є настільки дурний, щоб зробити собі ворогів у хаті, де йому кожного разу давали жерти і відпочити...

— Ну-ну, злодій пошанує добродійство!.. Чекайте...

— Річ не в пошануванні, сину, а в його власній вигоді. От, хоч би й вчора: щоб він робив, коли б не міг зайти до нашої хати?..

— Ет! Тато також не має собі чим голови клопотати, то журиться злодієм...

— Дурний ти, Нене! Хто ж би злодієм журився?.. Але, бачиш сам, що живемо в таких умовах, в яких не можна мати серед бандитів ворогів. Ми не обідніємо, як дамо їсти такому Жакобові, але, як не дамо, то можемо не лиш обідніти, а й життя позбутися: от, збере банду, нападе, підпалить і перестріляє.

— Якби, замість їди, та кожного бандита частувати кулею, то можна було б жити куди спокійніше, — обстоював своє Нене.

— Ет, говори з тобою!.. Їх всіх не перестріляєш.

— І не нагодуєш також... — впав у тон батькові хлопець.

Суперечку увірвали собаки, що прибігши знову, покрутилися, полащилися і вернулгися ще раз. А за якийсь час показався з ними й Жульо.

— Що ти, Жульо?! Щось сталося?.. — тривожно спитав батько.

— Нічого не сталося, — ніяково махнув рукою Жульо і сів на землю. — А що то з Нене?

Зенобію розсердився:

— Нене потовк ногу й не може ходити! Але як ти посмів покинути хату і пригнати сюди?! Я думав, що там якесь нещастя, а він: "Нічого не сталося"!.. — перекривив сина.

— Та... і не сталося, і сталося...

— То кажи!

Але Жульові тяжко було починати говорити. Цілу ніч він не спав і трясся, мов у лихоманці. Ледве дочекався світанку, забезпечив коней і птицю їжею та питвом, а сам, забравши собак, утік з дому, аби не бути самому. Страх не лишав його так довго, поки він не натрапив на батька й брата, але тоді відразу минув, і юнак почував себе дуже прикро.

Загикуючись і червоніючи, почав оповідати коротко, що сталося увечорі, але пропускав багато подробиць, бо, чим більше оповідав, тим ніяковіше себе почував. Однак, щоб виправдати себе, він старався переконати батька й брата, що Жакоб мав рацію і що Данко справді є особою дуже підозрілою.

Нене при тому іронічно усміхався, а батько хмурих брови і нарешті сказав:

— Ти — дурень, Жульо! Той рижий волоцюга дав тобі з'їсти арару, бо з хлопця такий чарівник, як з тебе.

— А що?! — злорадно вставив Нене. — Я татові не казав?..

— Цить! — прикрикнув Зенобію. — Також мені мудрий знайшовся!.. Нема тепер часу на базікання. Що сталося — сталося. Пасієнсія!.. Ти ліпше скажи, Жульо, чи

зможеш сюди приїхати кіньми?

— Пушшя!.. сюди навіть возом приїду! Тільки не їхати аж он туди, — показав рукою назад, — а сюдою, долиною. Я ще до вечора приїхав би, коли б був удома.

— Ну, як так, то завтра на світанку гони по коней додому! Нене пішки не дійде. Я з Рекісом піду вперед, а ви з Нером залишитеся ночувати тут.

— Нехай Жульо вже вертається, я можу залишитися й сам, — самовпевнено сказав Нене. — За ніч невідомо, що там може рижий наробити...

— Жульо до смерку не встигне повернутися, а рижий уже тепер далеко. Йому не ми, а Данко був потрібний. Не знаю тільки, для чого?.. Може, він хоче прилучити цього хлопця до злодійської шайки, а, може, попросту хоче обікрасти. Бо щось він мені говорив, ніби Данко втік від батька. Коли так, — то певне хлопчина не втікав з порожніми руками... Ось, як тільки вернуся, — відразу поїду до Санто Антоніо і там вивідаю, як воно все було... Ну, годі!.. Ночувати вам найкраще між тими, он, скелями! Що вам треба робити — знаєте самі, не маленькі. Пильнуйтеся обидвоє, бо, хоч той злодій і не має куль, і ви залишитеся зі собакою, але вважати треба.

— Не має куль?! — радісно здивувався Жульо.

— А лихо його знає!.. Може, має але береже. Отже, будьте обережні і хай вас Бог хоронить. Чав![\[86\]](#) Ходи, Рекіс!

— Чав, тату! Щасливо! — відповіли хлопці.

В той час Арасі, радий, що вже не чув за собою ніякої погоні, далеко посунувся у південному напрямку і вже вирішив звертати на схід. Дуже зрадив, коли натрапив на неглибокий потік, що біг в бік Парани. Ступаючи по мілкій воді, Арасі і посувався швидко і не лишав по собі ніяких слідів.

Але вередливий струмок несподівано зробив круту підкову, розіллявся трясовиною і повернув просто на північ. Це ніяк не входило в плани індіянця. Звертати на північ — значило лізти переслідувачам у руки. Вертатися назад він також не хотів, а тому спробував пробитися через мочар навпростець. З того нічого не виходило. Мочар був широкий і дуже непевний.

Арасі стратив на спроби переходу понад дві години і врешті мусів повернути туди, звідки прийшов. Не лишилося нічого іншого, як вийти з цієї долини на вище місце і там шукати іншої дороги, щоб обминути трясовину.

Індієнин вже дійшов до того коліна, з якого почав свою мандрівку потоком, як раптом почув позад себе постріл, люте гавкання собаки, а через пару хвилин з тріскотом і шумом повз нього промчала анта[\[87\]](#) і скрилася в густому лісі.

На Арасі напав страх. Якщо погоня була так близько, та ще й мала зі собою собак, то його становище стало вкрай небезпечним, дарма, що вітер віяв зі сходу і що він ішов по воді. Індієнин закляв і навіть заплакав з досади.

"Ясно, — подумав собі, — що крадіжка викрита, і делегадо, як великий приятель Данкового батька, негайно вислав за нами погоню. Ті, що мене ловили вчора, принаймні були без собаки. А ці вже й собаку мають!.. Тепер, як упіймають, то заб'ють

на місці, як вони звичайно роблять. Напевно і рудий Жорже також між ними. О, цей перший хотів би мене зі світу звести!"

Так думав індіанець і біг потоком, розбискуючи ногами його воду. Русло почало стрімкіше здійматися вгору, і Арасі нарешті зважився перейти на другий бік. Тут він відразу потрапив у таку гущавину, що довелося пустити в рух факона. Від цього на Арасі напав уже не страх, а розпач. По-перше, він міг посуватися дуже помалу. По-друге, він лишив за собою надто помітну дорогу. По-третє, скоро втомлювався. Найкращим приятелем у такій ситуації ставала вода. Тому він все частіше звертав у річища потоків, що їх зустрічав майже на кожному кроці. Та всі вони або пливли через непрохідну гущавину, або петляли в різні боки і вкінці зовсім збили з толку втікача. Так що, коли почало смеркати, Арасі опинився в цілком дикій місцевості і вже абсолютно не знав, куди має далі йти. Був до краю вимучений і зі страхом думав, яка ніч його чекає. Погоні більше не чув, але небезпека грозила йому не лише від погоні, а й від кожного кроку по лісі.

Не було іншої ради — тільки лізти на дерево, як минулої ночі, і там чекати ранку. Але і всі дерева, що їх бйчив індіанець у цій місцевості, навівали жах: вони були такі старі, такі густі, так переплутані повзучими рослинами, так пообростали довгими бородами мохів і паразитів, що на них могли непомітно для людського ока сховатися, які завгодно, гадюки, не говорячи вже про різних отрутих комах, що залюбки живуть на таких деревах.

Арасі уважно оглядав кожне дерево, аж поки погляд його не впав на великих мурашок, зайнятих переселенням. Ті мурашки з породи так званих "злодіїв", чорні, з червоними великими головами, безперервним струмочком вилазили з-під кореня старезного, грубого і майже всохлого дерева герви мате[88] і обережно несли свої "подушки" — лялечки. Це був певний знак, що переселення кінчається. Бо розумні комахи насамперед вибирали нове місце, приготувляли мурашник, прокладали, доріжки, усуваючи з них всякі перешкоди, пізніше переносили до нього запаси живності, а в останню чергу переносили щойно лялечок.

Такі переселення тривають тижнями і для пильного обсерватора дають безліч надзвичайно цікавого матеріалу.

"Злодії" — дуже поширена порода мурашок і носить свою назву цілком заслужено. Їхнє сусідство приносить величезні шкоди, в які навіть годі повірити. За одну ніч родина "злодіїв" може знищити цвіт і молоде листя овочевого дерева. За кілька тижнів може вилушити півгектара картоплі, залишивши в землі саму порожню лущину. А по цвіт гречки "злодії" ходять навіть за кілька кілометрів.

У мурашнику є строгий порядок і взірцево уладжені комори: в одних міститься зложене їстівне листя, порізане на акуратні шматочки, в других — звисає згори сталактитами перероблений крохмаль з різного роду бульб, в третіх — ще якісь запаси, відомі тільки самим господарям.

Мурашники дуже розгалужені і мають по кільканадцять виходів, і на їхню розбудову треба затратити багато часу. То ж не дивно, що злодії живуть у них роками і

пересоложуються тільки з якихось дуже поважних причин.

Переселення йде у великому порядку конвеєрною системою: від старого житла однією дорогою мурашки біжать навантажені різними "пакунками", а від нового до старого йдуть другою дорогою вже впорожні. Все це відбувається під наглядом "вояків" з сильно розвиненими щелепами, перед якими дрібніші "робітники" почувають великий респект. Іноді можна бачити, як два таких "робітники", ухилившись хитро з конвеєра, сходяться і починають про щось нервово розмовляти. Вони ворухать своїми вусиками, махають передніми лапками і при тому наступають один на одного. Про що вони говорять? Чи обмірковують якісь події в мурашнику, чи скаржаться на строгих наглядачів, чи сваряться між собою, чи пльоткують про своїх товаришів — невідомо. Але для них, видно, ця розмова є такою цікавою, що вони ніяк не можуть її скінчити: то розходяться, то знову сходяться, аж поки наближення грізного "вояка" не примушує їх пуститися врозтіч. Ох, і страшні ж ті наглядачі!.. Не дивно, що їх бояться не лише робітники з того самого мурашника, але й інші запобігають їхньої ласки. Так, наприклад, є інша порода мурашок таких дрібненьких, що їх навіть важко розглянути голим оком, які чомусь уважають своїм обов'язком виконувати роль фризієрів, чи масажистів при "вояках". Отак влізе на великана з десятків малечі і починає його чепурити: чистять йому вуса, лапи, голову, черево, спину. А він стоїть, гордий і вдоволений, поки дрібнота не скінчить своєї роботи і не побіжить шукати іншого "пана", а тоді знову вертається до виконання своїх відповідальних обов'язків, наводячи страх на підлеглих.

Але Арасі не цікавився життям комах і не мав часу придивлятися до переселення. Він тільки водив очима за живим конвеєром, поки не устійнив, звідки він впливає! Тоді обійшов дерево з другого боку і побачив трохи вище рівня своєї голови дупло.

— Ага, — сказав, — то ці злодії жили всередині спорохнявілого дерева. Ану ж, чи не вдасться мені зайняти їхнє місце?.. В дуплі таки зручніше і безпечніше, як на гілляках...

Не довго думаючи, Арасі поліз до дупла і заглянув у середину. Воно було досить вузьке, але під ударами факона скоро поширилося на стільки, що туди можна було влізти. Однак, індієнин знав, що лізти в трухляве дерево, а навіть пхати туди руку — дуже небезпечно. Тому він насамперед надовбав у середині порохна і сухих трісочок та підпалив їх, пильнуючи при тому, щоб вогонь не занадто розгорівся та не знищив цілого дерева. Коштувало то його багато праці, але, вкінці, дупло було добре поширене, пропалене і прокурене. Комашня і хробачня, яка могла втекти — втекла, яка не могла втекти — погоріла, або подушилася димом. Для більшої безпеки індієнин вкинув у дупло ще кілька буска-пе[89] і тоді вже вліз сам.

На споді лишилася груба верства теплої ще порохнявини, отже, було навіть м'яко, а що місця не залишилося багато й Арасі міг тільки сидіти, поклавши бороду на коліна, — дарма. Він радів, що вже не боїться ні дощу, ні несподіваного нападу звір'я, ні ніяких отрутих павуків чи комах, бо запах диму і карбіту, що в'їлися в стіни дупла, був найкращого роду пострахом для різних небезпечних сотворінь.

Коли б не те, що до місця свого теперішнього сховку Арасі проложив факонм дуже

помітну дорогу, — напевне залишився б тут на кілька днів. А так — доведеться тікати завтра далі й вдоволитися тільки тим, що матиме одну бодай відносно спокійну ніч.

Далеко гірше почував себе Зенобію. Він, правда, знайшов глибокий виверт, що служив раніше барлогом якомусь звіреві, але жахлива буря, що зірвалася увечері, виповнила всю яму водою, а корневище дерева не могло дати належного захисту від дощу. Дерева стогнали і тріщали, і Зенобієві нерозумно здавалося, що весь ліс вивернеться з коренем і придушить його до землі. Він дзвонив зубами від холоду і все тулився до також мокрого і тремтячого Рекіса. А Рекіс щохвилини видирався з-під мокрого плаща Зенобія, чуйно надслухував і тихенько скимлів. Кілька разів старий мусів пальнути наосліп з рушниці в нічну темінь, аби пополохати невидимих звірів, що напевне наближалися до них.

Вже на світанку лісова пуца вкуталася таким густим туманом, що в ній не можна було зробити й кроку. Але Зенобію зрадів:

"Буде гарний день!" — подумав собі.

І дійсно, нічна буря була ніби останнім, завершуючим акордом триденної негоди. Туман скоро піднявся, десь блисло умите, яскраве сонце. і ліс раптом ожив. Защебетали всіма голосами птахи, закричали і заторохкотіли на гілках дерев мавпи, застрочили цикади. В гущавині було ще вогко і темно, але все ж час-до-часу крізь густе мереживо верховіть пробивалися золоті списи сонця, або виднілася глибока синь небесного склепіння.

— Ходи, Рекіс, — обізвався Зенобію до собаки. — Підемо шукати... Гай-гай, хлопче, мало з тебе буде тепер користи, коли дощ сліди залив... Але, може, якимось разом дамо раду... Чекай но, де це ми вчора лишили слід? Ага, отут він мав десь бути, вище... Ану ж, ходи, подивимося...

Рекіс пильно зазірав в очі Зенобієві і прислуховувався до інтонацій його голосу, щоб зрозуміти, чого від нього вимагають.

Блудили вони з півгодини, поки нарешті Зенобію не побачив зрубаних гіллячок та поперетинаних галузок ліян, що звисали до землі.

— Отут, Рекіс, отут!.. — зашептав Зенобію, вказуючи на землю. — Шукай!..

Собака почала завзято нюхати землю, але видно було, що ніякого запаху не чує. Зенобію і не дивувався, бо ж по такому дощі запаху не могло лишитися.

— Нема нічого? — питав наголос видимо зніяковілого Рекіса. — Не журися. Незабаром знайдемо. Отак, трохи ти, трохи я, аж поки не натрапимо на сьогоднішні сліди, коли тільки того злодія вночі звіри не роздерли. А як натрапимо на сьогоднішній слід — го-го! — ми йому покажемо...

З собакою, та ще й таким мудрим і дресованим, як був Рекіс, мисливець відчуває себе в лісі майже безпечним, бо чуйні вуха й ніс собаки вловлюють присутність непомітної для людини небезпеки. А собака також є відважнішою, знаючи, що в руках пана є зброя, котрої бояться і найстрашніші хижаки.

Тому й не дивно, що Зенобію з Рекісом посувалися майже без пригод. Кілька разів, правда, попереджений собакою стріляв то в один, то в другий бік, і тоді чувся тріскіт

лому та шелест густого чагарника, що свідчили про втечу звір'я.

Слід часто губився на відкритих галявинах, або у водах струмків, і тоді доводилося довго блудити, щоб знайти увірвану нитку. Так блудили аж до самого обіду, поки Зенобієві не вдалося підстрелити паки[90]. Від самого ранку він їв самі овочі, а Рекіс не їв нічого і був голодний.

— Давай, хлопче, пообідаємо, бо ми вже виголодались, як собаки, вибач за порівняння. Зараз десь розложимо вогонь і приготуємо собі печеню. Тільки от погано, що нема соли. Тобі воно, правда, все одно, але я таки хотів би м'ясо посолити. Ну, але дарма, як нема соли, то будемо їсти і несолене. Як скажеш, е? — говорив Зенобіо, білуючи паку.

Рекіс, видно, не ображався за порівняння з собакою і не журився браком соли, бо весело стрибав і нетерпеливо крутив хвостом.

Скоро на соняшній галявині запалало вогнище, над яким пеклася настромлена на веретелі пака, а Зенобіо й Рекіс аж пріли, пригріті з одного боку сонцем, а з другого — вогнищем.

Смачно і сито попоїли, понапивалися води, хвилинку відпочили і знову пішли на розшуки.

Минуло зо дві години, поки знову не натрапили на прорубаний слід і не опинилися під великим всохлим деревом. Тут Рекіс дуже занепокоївся, почав нервово нюхати землю і повискувати.

— Що, Рекіс, що?.. — питав Зенобіо. — Го— го-го!.. Ось де він ночував!.. У дуплі!.. Ну, тепер він уже в, наших руках, або... в пазурях онси. Ходи, хлопче, ходи! Ось тут... Ось тут... Нюхай!.. Вже знаєш?.. Тепер біжим!..

Тропили вони втікача до самого смерку, але віддаль ніж ними все ж була така велика, що дігнати не змогли. Та Зенобіо вже не журився. Він був переконаний, що має Семипалого в руках. Всі надії покладав на Рекіса, якому в лісі дуже легко вдавалося винюхувати слід, проложений одинокою людиною.

Переночували на цей раз в добре вибраному місці, повечеряли підсмаженою капіварою[91] і хоч не спали цілком спокійно, але все ж відпочили, і на ранок зі свіжими силами пустилися в погоню.

Віддаль між ними і втікачем, як по всіх ознаках встановлював Зенобіо, дуже сильно скорочувалася, і в обід вони вже йшли по цілком свіжому сліді. Не спочивали, не обідали, а Зенобіо навіть мусів притримувати Рекіса, щоб він не забігав надто вперед.

І ось так, коли вже сонце звернуло добре з полудня, а вони стали над досить крутим узбіччям, що спускалося стрімким, зовсім непорослим боком на захід, — побачили втікача. Він біг просто на південь цілком відкритим гребенем гірського пасма, що здіймалося вгору. Між тим гребенем і височиною, на якій стояли Зенобіо й Рекіс, лежало глибоке провалля, густо поросле внизу лісом і прорізане річкою, що її води де-не-де поблискували відзеркаленою синню небес.

— Рекіс, вперед! Пега![92] — крикнув старий.

Пес тільки того й чекав. Як гураган, зірвався з місця і полетів стрілою за втікачем.

Зенобію покотився за ним коміть головою і незабаром стратив і голий гребінь, і втікача, і Рекіса з очей.

Задиханий, добіг до річки, перейшов її вбід по пояс, виліз на берег, обтрусився і побіг далі. Ось уже й той гребінь! Тільки за горбкуватою місцевістю не видно, що там діється.

"Ах, коли б скоріше вилізти на вищий пункт!.. Коли б скоріше!.." — думав Зенобію і дряпався по глинястому хребті.

І от, зовсім несподівано, до його вуха донісся постріл: один, другий, третій, четвертий!..

— Прокляття! — скрикнув у відчаю Зенобію. — Значить, він має набої!.. Пропав Рекіс!..

З подвоєними силами він поліз угору і скоро побачив, що Рекіс з прищуленими вухами летить з усіх ніг до нього, а втікач пірнув у корчі й зник.

За кілька секунд переляканий пес з усього розмаху кинувся господареві під ноги і мало не повалив його на землю.

— Що з тобою, Рекіс? — питав схвильований Зенобію, проводячи тремтячою рукою по густій шерсті пса. — Гм... Та ти ж і не ранений!.. Злякався пострілів?.. Ну, хлопче, це вже зовсім ганьба для тебе!..

А Рекіс усе кулився, скимів і нервово трясся, благально дивлячись на господаря.

Зенобію нічого не розумів. Але раптом в його голові блиснула догадка, і він розреготався:

— Го-го-го!.. Вже знаю!.. Той чортів ошуст обдурих тебе, хлопче, так само, як і мене колись!.. Ха-ха-ха!.. То ж то мені видалось, що ті постріли якісь чудні!.. Він фогетами тебе налякав! Розумієш? Фо-ге-та-ми!.. О, навіть трохи лапи обсмалив!.. Але це — нічого. Це — не страшно. Вперед, хлопче, вперед! Не бійся! Пега!..

Та завжди слухняний Рекіс тепер навіть і не думав виконувати наказів свого пана. Він розкарячив ноги, немов спараліжований, плазував довкола Зенобія і дивився такими очима, як зніжковілий злодій, що попався на гарячому.

Зенобію розсердився:

— Та ти підеш, чи ні?! — крикнув він, вхопивши в руки великого дрючка. — Пега! Кажу тобі — пега!..

Рекіс ще більше розкарячив ноги, припав животом до землі, а нарешті перекинувся на спину, благаючи помилування. Бідний пес ніяк не міг зрозуміти, як це його господар може посилати "пегати" якогось чоловіка, що вміє так страшно стріляти якимись смердячими, жахливими кулями, що чіпляються до ніг і обсмалюють шерсть. Ні, ні! Рекіс на наказ може кинутися на кого завгодно, він не боїться ні рушниці, ні звір'я, ні навіть смерті для свого господаря. Але отих страшних смердячих кульок він боїться жахливо! І йому дуже прикро, дуже стидно, докори роздирають його чисте, собаче сумління, але він таки більше не наважиться "пегати" отого чоловіка. Ні, ні!..

Зенобію врешті зрозумів собаку, відкинув палицю і побіг сам.

Цього Рекіс також не міг допустити. Де ж таки?! Його пан побіг на таку страшну

небезпеку, а він би мав лишитися на місці?! О, ні! Це також ні!

Рекіс звівся на ноги та підтюпцем почвалав за господарем, на знак страху й покори забравши під себе хвіст.

Згодом, однак, відвага людини передалася й собаці, і хоч Рекіс не рвався так дуже наперед, але винюхував сліди і показував дорогу. А ще через якийсь час, отямившись від переляку і перейнявшись запалом, пес, подражнений так близькою присутністю ворога, рванув наперед і скривея з очей Зенобія.

— Так його, так! — крикнув йому навздогінці старий. — Пега!

Та не минуло й двох хвилин, як історія повторилася: нападений розлюченою собакою втікач пустив у хід буска-пе, а Рекіс, божеволіючи від страху, знову летів назад до Зенобія.

— Ет, дурний! — вилаявся з досадою Зенобію. — Мав Нене рацію, коли казав, що треба псів привчити до фбгетів. А я забороняв. Тепер би наука придалася... Але нічого, я його й так упіймаю!..

І вже, не кличучи на допомогу Рекіса, Зенобію побіг далі. Несподівано наткнувся на обвал величезних розмірів: західня половина глинястого гребеня, поросла старовинними деревами, очевидно не витримала позавчорашньої нічної бурі, відкололась і звалилася кудись у безвісті, в глибочезну прірву, дно якої вже повив густий туман. Обвал творив якби широку приступу, спускався полого вниз і оббігав гору, повертаючи наліво. Свіжі відбитки ніг виразно виднілися на свіжій, пухкій глині обвалу, і Зенобію побіг за ними. Скрутив наліво і став, як укопаний: приступка увірвалася, а за нею, звичайно, і сліди.

Підступаючи обережно вперед, Зенобію зблизився до самого краю обвалу і глянув униз. Мусів примружити очі, бо на вид бездонної пропасти у нього закрутилася голова.

— Так... — сказав потрясений і переляканий. невідомо, чому. — Кінець!..

Хотів уже вертатися, як мимохіть сковзнув поглядом по землі і відчув, що деревіє від жаху: на свіжій землі цілком виразно виднілися сліди обидвох рук, що в останню хвилину шукали якоїсь опори, а на тих руках... були всі десять пальців!..

У Зенобія волосся полізло догори.

— Що ж це?.. — спитав сам себе. — Як же це?..

Припав до землі й ще раз оглянув виразні борозенки. Ні, сумнівів не могло бути — переслідуваний мав усі десять пальців, отже, не був Семипалим.

У старого підігнулися ноги, і він поспішив відійти від страшного місця. Спіткнувся на собаку і мало не впав.

— Ходи, хлопче, ходи!.. — погладив дрижачою рукою Рекіса. — Добре, що ти не вмієш говорити і нікому нічого не розкажеш... Десять пальців... Усі десять пальців! Боже, прости мені цей мимовільний гріх!.. Я не знав... Не хотів...

І Зенобію, час-до-часу боязко оглядаючись, пустився у поворотну дорогу.

Сонце вже звисало над самим виднокругом, вистеленим м'якими кожухами густих лісів...

Запізно

"Ой, над лісом, над пралісом золота діжа горить!" — каже старовинна українська загадка про сонце. І коли б хтось у цей день, сидючи в бразилійському пралісі, подивився на блискучий, золотий ранок та на величавий вогнений диск сонця, що викочувалося на зарум'янене небо, і пригадав собі оту загадку, — то переконався б, скільки влучности вона має. Одинока на небозводі біла хмарка серветкою розіпнялася над небесною діжею, що викочувалася все вище й вище, але так спроквола й обережно, ніби боялася схибнутися й перекинутися. А з тієї діжі вибігала через краї вогнена розчина і заливала кожную шпарку на землі. Вона перетікала поміж листями дерев, збігала вниз по косогорах, розпливалася по водяних плесах, підпалювала густу мураву лугів. Нарешті, досягла маленької халупки на острові, просочилася крізь щілини біля дверей, розкотилася золотими горіхами по долівці й освітила чоловіка, що спав глибоким, тяжким сном.

Сокіл неспокійно поворушився, відкрив очі і повів здивованим поглядом по незнайомій обстанові. Потім схопився і вибіг надвір. Його осліпило море світла, що ряхтіло і переливалося в широкому просторі. По лісі котився голосний переклик пробуджених птахів і бадьорий трепет зелені, яка струшувалася і випростовувалася від надмірної вогкості. Сокіл любив природу взагалі, зокрема любив соняшні ранки, що приносили зі собою завжди стільки бадьорої радості. Але сьогодні він не поділяв настроїв, які царили в природі. Думка про сина, тяжкою хмарою оповила його голову, і біль, приспаний трохи вночі, розворушився тепер ще з більшою силою.

— Нема що, — сказав повертаючись до халупи, — треба йти далі шукати. Спасибі невідомому господареві за хліб-сіль і за пристановище. Треба йому лишити десь пару крузейрів у подяку... Тільки ж, де він подівся той господар?.. Адже вийшов незадовго перед моїм приходом... Ось, якийсь гудзик валяється на долівці... А ось ще один...

Сокіл цілком автоматично підняв обидва гудзики і вже хотів їх покласти десь на видне місце, як раптом щось тьохнуло у нього в серці. Переклав гудзики з однієї долоні на другу і відчув, що йому забило дух: гудзики були точнісінько такі, як у Данка коло спортової сорочки. Землемір зблід і почав уважно розглядати довкола себе землю. В очі йому кинулося те, на що він учора зовсім не звернув уваги. Долівка була порисована глибокими здряпинами, що свідчили про боротьбу людей, взутих у грубе, міцне взуття. Свідчила про це і відвалена глина коло печі і повиривані жмутки волосся, підбитого подувом вітру під стіну. Та найстрашніших і найбільше промовистих свідків Сокіл побачив аж на кінець: то були численні плями всяклої в долівку крові, що він їх спочатку не відрізнив від інших плям, зроблених дощем. Нелюдський біль стиснув розпеченими кліщами душу нещасного батька.

— Так, — прохрипів, як ранений звір, — тут був Данко!.. І то недавно! Вчора! Напевно, якраз перед моїм приходом!.. Кров!.. Чия кров?.. Боже!..

Сокіл кинувся по кутах халупи, заглянув на полицку, а тоді почав ритися в постелі. Ледве стягнув пару шкур, як побачив під ними свій власний пістоль. Тепер уже жодних

сумнівів не було: тут був Данко.

Вхопивши себе за голову, Сокіл вискочив за двері і дико подивився довкола.

— Данку! — закричав на цілі груди. — Данку!!!

Все живе на острові відразу заніміло від того крику, а потім счинило ще більший гармидер. Але Сокіл не чув нічого. Він роззирався божевільними очима на всі сторони, тупцював на місці, аж поки не зауважив на стіні халупи коло самих дверей закривавленої відбитки чиїхось плечей. На землі, під самою стіною теж було рясно накапано кров'ю.

Поба'чивши це, Сокіл не то завив, не то зареготав, ухопив себе знову за голову і помчав кудись стежкою вниз, голосячи дико:

— Д-а-н-к-у!!! Д-а-н-о-ч-к-у!!! Де ти, сину?!!

В шаленім бігу перелетів стежку за кілька хвилин і шубовснув у воду якогось озера. Несподіваний холодний купіль відразу вернув йому притомність, і він отямився. Провів мокрими долонями по обличчю, постояв хвилину, а тоді повернувся і пішов назад до берега, ледве витягаючи ноги з намулу грузького дна. Виліз на берег і в знеможі сів на землю, сховавши обличчя в долонях. Старався опанувати розбур'хані нерви, а цілі рої картин та здогадок розривали йому голову. Все видавалося ясным: Арасі й Данко, як казав падре Вісенте, припливли до Гваїри, зайшли в цю хижу і тут почали битися. За що билися? За гроші, звичайно. Гроші напевне мав Арасі, а Данко хотів їх відібрати. Боротьба була смертельною. Але чим скінчилася? Чия кров розіллється по долівці хатини?.. Відбитка чиїх закривавлених плечей лишилася при вході?.. Чи конечно Данкова?.. А, може, і не Данкова?..

Додумавшись до того, Сокіл схопився з землі й побіг. Пробіг кілька кроків в один бік, потім повернув у другий, потім повернув ще раз і розгубився: куди треба бігти? Того він не знав. Стояв на східньому березі досить великої кітловини, в наслідок дощів сильно виповненої водою. Підкова таквари й іншої густої зелені обхоплювала озеро від східньої частини через південну до західньої, а на півночі його здіймалися голі скелясті береги.

Сокіл вирішив обійти озеро довкола і пішов у напрямі скель. Але потім подумав, що розшуки треба починати власне від самої хатини, і вернувся назад. Кілька годин лазив він по корчах, забувши про час і втому, і все робив ширші і ширші концентричні кола довкола халупи. Але дарма. Нічого не знайшов, навіть ніяких слідів не примітив. Та ось несподівано зауважив між корчами якийсь блискучий предмет. Сокіл продерся до нього і побачив перед собою великий мисливський ніж з рукояттю, окованою міддю. Ніж лежав плазма на землі, і на спідній його стороні червоніла свіжа ще від вогкості кров. Сокіл тремтячими руками обертав страшну знахідку на всі боки й шептав:

— Данкова кров!.. Кров мого сина!.. Мій син не вмів битися ножем... Мій син загинув...

Встромив ножа в землю і пішов геть. Не дивився і не бачив, куди йшов, поки знову не опинився над берегом озера. Куди й чого йшов?.. Ах, Сокіл вже не знав, що робити!.. Йшов тому, що був на ногах. Коли б несподівано впав, то лежав би непорушно і не

спробував би звестися на ноги. Ішов туди, куди був обернений лицем. Коли б його повернути у протилежний бік — пішов би так само і в протилежний. Тепер він дерся через хащі берега озера зі сходу на південь, спотикаючись на якесь каміння. Звичайно, йому навіть в голову не приходило, що це каміння не валялося собі просто, а творило колись якусь будову, котру час старанно присипав землею і вкрив рослинністю. Він зупинився тільки тоді, коли побачив у себе під ногами розмитий водою чорний отвір, що вів кудись під землю. Над отвором звисала скиба глини, готова ось-ось відірватися і завалити діру.

Все це Сокіл фіксував лише зором, але до свідомості його нічого не доходило, і він зробив знову крок. І лише, коли тіло його стряслося від падіння, а в тіло боляче вп'ялися гострі колючки корча, він прийшов до пам'яті. Стояв майже по груди в підземному отворі, куди ще тоненькими струмочками збігала вода з озера. Сокіл зробив спробу вчепитися за щось руками і вилізти, але руки його опали, а очі прикипіли до гіллячки корча, на колючках якого висів видертий клаптик з Данкової кратчатої сорочки. Тієї самої сорочки, гудзики з якої він знайшов у халупі.

Сокіл заплющив очі і опутився на багнисте дно темного отвору.

Свідомість Сокола працювала надзвичайно чітко і малювала перед його уявою одні образи страшніші від других: то він уявляв, як пробитого ножем, непритомного Данка Арасі несе на руках і кидає в цей отвір, то уявляв собі, що ранений Данко ненароком потрапляє в китловину, виповнену водою. Від натиску води земля проривається, відкривши темну, облизлу пащу. Захоплений течією хлопець бореться і чіпляється за колючий'кущ. Але вода сильніша від пораненого хлопця. Вона відриває його від куща і тягне під землю, а на колючках лишається лише клаптик його сорочки...

Уявивши собі це все до кінця, Сокіл довго не чекав. Він пригнув голову і поповз назад себе, з тремтінням сподіваючись ось-ось наткнутися на холодний труп сина.

Хід був досить просторий і сильно похилий. Ноги чавкали по рідкому болоті й підсковзувались, але Сокіл скоро посувався вниз, ступаючи назад. Коли проліз уже кілька метрів, звернув увагу, що стіни й склепіння хідника не є глиняні, а кам'яні, і ніби продовбані в суцільній скелі базальту. Та пізніше, коли вже денне світло зникло з очей, Сокіл не бачив нічого і посувався у цілковитій темноті. Не світив, бо не мав зі собою нічого, крім запальнички, то ж щадив бензину на випадок скрайньої потреби. Інколи натрапляв на гілляки й поліна, затягнені сюди водою, усував їх напомацки й ліз далі.

Хідник був довгий, дуже довгий! Соколові видавалося, що він лізе ним уже цілі віки і ще лізтиме отак, Бог-зна скільки, а нетерпеливість, жаль і страх зростали в його душі з кожним кроком все більше.

Однак, коли його нога, посунена назад, раптом не знайшла опори і попала в порожнечу, він розгубився і мусів добре напружити пам'ять, аби пригадати собі, що має зробити? Пригадав! Витягнув тремтячими руками запальничку, креснув і підняв її вгору...

Що пережив Сокіл в підземеллі і як потім видобувся звідти знову на світ — про те він нікому пізніше не розказував. Тільки, коли перед вечором вірний Сільвіо з

товаришами знайшли його, то спочатку не пізнали. Замість кремезного, завжди охайно одягненого, молодцюватого чоловіка, яким вони знали "сеу Івана", підняли з землі немічного, зарослого, невимовно брудного старця, котрий, здавалося, доживав свої останні хвилини. Він лежав у болоті великої кітловини, що вже вспіла значно стягнути свої води до середини, а в кількох кроках позад Сокола виднілися сліди обвалу великої скиби глини, яку підмила недавня злива і яка потім зсунулася в долину з висоти трьох метрів.

На умовний знак збіглося багато людей, котрі нишпорили по всіх кутках Г'ваїри, і оточили Сокола.

— Лишіть мене, лишіть!.. — просив землемір, коли його почали підносити. — Я залишуся тут... .

— Не можна, патроне! — безапеляційно відповів Сілвіо. — Сеньора тут можуть з'їсти жакаре[93]. Сеньор мусить вертатися до Санто Антоніо.

— Хоч би ж тіло знайти, щоб поховати, щоб я знав, де його могила!.. — стогнав землемір. — Щасливі ті, хто може прийти на могилу своїх рідних!.. А я навіть могил не маю, ні дружини, ні сина!..

— Божа воля, патроне!.. Та ще, може, знайдеться й тіло. Човен знайшли — можуть знайти й тіло...

— Який човен?!

— Та той човен, в якому пливли ваш син і Арасі.

Сокіл широко відкрив очі.

— І де ж той човен знайшли?

— За водоспадами Сате Кедас. Вчора через радіо повідомили... Ходім, патроне, ходім. У містечку вам все розкажуть, як слід. Що ж — Божа воля... Так, видно, судилося. Пасієнсія!..

Сокола підняли з землі і понесли до човна. Він лежав на руках, як мертвий, заплющивши очі. Але якось несподівано кинувся, випручався з рук і став на землю.

— То, виходить, що Данко й Арасі потопилися на човні? — спитав різко.

— Божа воля, патроне... Виходить, що так...

Сокіл якось дивно потрусив головою і спитав знову:

— Скільки разів людина може загинути?

Присутні ніяково переглянулися і поспускали: голови.

— Я вас питаю, — повторив Сокіл: — Скільки разів людина може загинути?.. Не знаєте?.. Ви думаєте, що людина може загинути тільки один раз в життю?.. І я також досі так думав .. А скільки разів можна стратити єдиного сина?.. Ви думаєте, що тільки один раз?.. Ні, його можна стратити кілька разів протягом одного дня. О, я вже тепер це напевне знаю!

— Збожеволів!.. — шепнув хтось тихо.

— Хто? Я збожеволів? — кинувся Сокіл. — Ні, я не збожеволів! Я тільки прийшов запізно. На якихось всього півгодини запізно... Я не збожеволів!.. А, зрештою, може, й збожеволів, не знаю... І кожен з вас би збожеволів, коли б прийшов так запізно, як я...

Запізно...

На знак Сілвіо кабоклі знову підхопили Сокола під руки і повели до човна.

Коло самого берега наткнулися на іншу групу людей, що несла другого чоловіка.

— А то хто? — спитав Сілвіо.

— Семипалий.

— Та ні?! Мертвий?..

— Живий, але непритомний: пробитий ножем.

— Носса!..[\[94\]](#)

Пірвані нитки

Санто Антоніо кипіло, як великий казан. Вибите зі свого привичного спокійного життя, містечко нервово очікувало розв'язки всіх таємничих справ і стало подібне до розворушеного мурашника.

В приміщенні Посту Опіки працювала пересувна радіостанція, стрекотіла писальна машинка, метушилися місцеві й приїжджі люди. З наказу поручника Шав'єра скріпили в'язничну кімнату при Пості Опіки, яка від часу свого існування майже завжди стояла порожня. Літак не покидав летовища.

В монастирі на скору руку була приготовлена операційна зала і упорядкована невеличка лікарня. Два лікарі, що прибули літаком, на зміну то сиділи коло старого Коарасіаби, то обслуговували хворих, котрі приходили по допомогу, користаючи з такої надзвичайної нагоди.

А Коарасіаба лежав з загіпсованою ногою у високій гарячці й маячів. Коли ж приходив до пам'яті і бачив когось біля себе, то неодмінно починав зривати бандажі, лаятися, кричати і попадав у такий шал, що його треба було прив'язувати до ліжка. Тому лікарі й падре Вісенте гостро спротивилися спробам Шав'єра допитувати хворого.

— Його стан дуже тяжкий, і він потребує цілковитого спокою! — заявляв категорично лікар.

— Але ж, пане докторе! — гарячився поручник. — Цей старий індієнин — одинока людина, котра може щось сказати нам про зникнення хлопців.

— Пане поручнику, — вміщувався отець Вісенте, — він може сказати, але не скаже. Я його краще знаю, як ви, і повторюю вам ще раз: Коарасіаба нічого не скаже! Може, я його умовлю пізніше якось, але на це треба почекати.

— То така справа, що не може чекати, отче парох! Ви ж повинні самі знати, що тут кожна година може стати вирішальною!..

— Пане поручнику, — відповідав лікар, — ми це дуже добре знаємо, але ви маєте свої обов'язки, а ми — свої. Як лікар, я не можу допустити, щоб хворий, який знаходиться під моєю опікою, підлягав допитам, що можуть пошкодити його здоров'ю.

Так нічого і не добившись, Шав'єр мусів повернутися до Посту Опіки, взявши обіцянку з лікарів негайно дати йому знати, коли можна буде з Коарасіабою говорити.

На другий день по радіо з містечка донесено, що нижче водоспадів Сете Кедас

виловлено розбитий човен. Опис човна безсумнівно доводив, що це був той самий, на якому бачили втікачів Адемар з сином.

Повідомлення блискавкою облетіло ціле Санто Антоніо, викликавши нові розмови, співчування і припущення.

А в ніч, коли почалася страшна буря, вдалося нарешті піймати Бенедіто. Бідний муринчук не витримав більше в лісі і прибіг додому. Тут його спіймали і, не дивлячись на сльози та прохання матері, повели до Посту Опіки.

Хлопчина трясся з холоду й переляку, а, побачивши, поліцистів, упав на коліна і закричав:

— Милосердя!.. Присягаю вам, що я нічого не знав!..

Справді його перелякане обличчя, дрібненька мокра і брудна постать, повзаюча у глибокій покорі по землі, викликала жаль. Тому Шав'єр, насамперед, розпорядився дати хлопцеві їсти і перебрати в сухе.

Бенедіто жадібно ковтав гарячу страву і поливав її рясними сльозами. Їв і схлипував, боячись звести очі на присутніх. Навмисне розтягав їду якомога довше, бо знав, що після їди почнеться для нього щось дуже неприємне. І те неприємне справді почалося, коли лише спорожнилася миска.

— Ну, Бенедіто, — спитав його поручник, — тепер розкажи нам, чого ти втікав з дому?

— О, ваша ексцеленціє, — благально зложив руки муринчук, — я вас дуже прошу не питати мене про такі речі!..

Шав'єр ледве стримав посмішку і почав пояснювати:

— Бачиш, Бенедіто, я маю таку службу, що завжди мушу людей питати про різні речі, а люди мусять мені відповідати. Зрозумів?

— Так, ваша ексцеленціє, я зрозумів. Можете мене питати про все, що хочете, і я буду відповідати, але тільки не про це...

— По-перше, Бенедіто, я не є ніяка ексцеленція, а просто пан поручник. По-друге, я питаю тільки про те, що мені потрібно знати. Тому питаю тебе ще раз: чому ти втік з дому?.. Ну, кажи!

— Я втік з дому тому, що тато мене хотів завести до пана делеґада, — тремтячим голосом відповів Бенедіто.

— О, то ти так боїшся делеґада?!

— Ні, сеньоре, зовсім не боюсь. Наш делеґадо є дуже добрий чоловік і навіть часто зі мною розмовляє.

— Ну, от!.. І ти ніколи від делеґада не тікав?

— Ні, сеньоре.

— А чому ж тепер утік?

— Бо я знав, що пан делеґадо зараз почне мене випитувати...

— Про що випитувати?

— О, ваша ексцеленціє, пане поручнику! — знову зложив руки Бенедіто. — Коли б це не була таємниця, то я б не втікав від пана делеґада... Але я того не можу сказати ні

йому, ні вам. Дуже мені прикро, але справді не можу сказати!..

Сміх і жаль розбирали в душі Шав'єра, і він тільки з великим зусиллям волі змусив себе грізно нахмурити брови.

— Слухай, Бенедіто, — сказав гостро, — зрозумій, що заарештовані не можуть мати переді мною ніяких таємниць і повинні мені говорити саму правду! .

— О! — зі щирим переляком вигукнув Бенедіто. — То це було б дуже страшно, коли б мене заарештували!..

— Та ти вже заарештований, Бенедіто! — з ноткою здивовання в голосі сказав Шав'єр.

— Я?! Заарештований?! О, ні, ваша ексцеленціє, я зовсім не є заарештований! — гаряче запротестував Бенедіто і почав доводити: — Арештують лише злочинців. За ними спочатку довго бігають з пістолями, стріляють, а тоді, коли вже впіймають, зв'язують їм назад руки і сплутують ноги, щоб вони не повтікали. А мене просто взяли, коли я прийшов додому, і привели сюди, хоч я зовсім не хотів іти. Але я не заарештований, присягаю вам, що ні!..

Хлопець говорив це з таким глибоким переконанням, що двоє поліцистів мусли притьмом вискочити за двері, аби не розреготатися вголос. А Шав'єр витягнув хустинку і почав удавати, що довго витирає носа. Нарешті сказав:

— Так, отже, знай, Бенедіто, що, коли ти впиратимешся далі і не схочеш відповідати, то я також накажу тобі сплутати ноги і зв'язати руки!

Почувши цю загрозу, Бенедіто затріпотів, як сполоханий птах, і впав на коліна.

— О, ваша ексцеленціє, прошу того не робити! — закликав переляканим голосом. — Моя бідна мама могла би вмерти з горя, коли б про таке довідалася!..

— А, бачиш!.. Як тобі жаль на правду своєї мами, то не будь упертий. Встань!

— О, пане поручнику, я не встану, поки вас не впрошу!..

— Встань, кажу тобі! Що це за непослух знову?!

Бенедіто покірно підвівся і стояв, розмазуючи сльози по обличчі.

— Нічого тобі, хлопче, не допоможуть ні сльози, ні прохання. Або ти мені зараз розкажеш все, або я накажу тебе зв'язати і замкнути. Кажі, що вибираєш?

Бенедіто вдався на хитрощі. Він і дома часто так робив, що, коли сподівався за якісь проступки "кілька пасків на вечерю"[\[95\]](#), як казала мама, спішив лягати спати, поки батько прийде з роботи. І хоч ніколи в таких випадках не спав, але старався якомога глибше й рівніше дихати, а навіть злегка похрапувати. Здебільша штука вдавалася. Батько відкладав кару на другий день, а потім, або забував, або не мав відповідного настрою, і так все минало. Отже, і тепер, попавши в прикру ситуацію, Бенедіто вирішив удатися до випробованого способу.

— Я найліпше піду додому, — відповів він Шав'єрові. — Мій тато завжди гнівається, коли я приходжу пізно... Добраніч!.. — і він повернувся до дверей.

— Гей-гей! — зірвався з місця поручник. — А ти куди?!

— Дуже перепрошую, пане поручнику, мені дуже приємно з вами говорити, але я таки мушу йти додому...

— Додому?! Не так скоро, Бенедіто!.. Ступай сюди!.. Ближче!.. Ще ближче!.. Так. Тепер, дивись сюди: ти, Бенедіто, не вийдеш звідси так довго, поки мені не розкажеш всього, що ти робив у день Сан Жвона. Тут сталися дуже погані речі, і я мушу знати, чи ти у них винен, чи ні?

— О, ваша ексцеленціє, — з великою надією в голосі закликав Бенедіто, — я таки справді не винен! Присягаю вам, що я навіть нічого не догадувався!..

— Чого ж ти саме не догадувався?

— Не знаю... Я справді нічого не догадувався і нічого не знаю!..

— Брехня! — сердито крикнув Шав'єр. — І того, що ти з Арасі носив якісь речі до берега, також не знаєш?!

Бенедіто кинувся цілим тілом з переляку, а на обличчі його виступив жах.

— Я того нікому не розказував! — з розпукою заломив він руки. — Нікому!.. То напевне розповіли хлопці, які нас бачили!..

Поручник відразу зрозумів, що Бенедіто кимсь наляканий, і тому не хоче нічого говорити.

— Так, Бенедіто, — почав Шав'єр цілком лагідно, — ти мені цього не говорив, і дуже погано робиш, що не хочеш говорити. Скажи, тебе хтось налякав?

Муринчик спустив очі в землю, і вся його постать говорила без слів: "Так".

— Ну, чекай же, — сказав поручник, — ми йому задамо! Як він смів тебе лякати? Це тебе Арасі налякав?

— Ні, Арасі мене не лякав...

— А хто ж? Данко?

— Ні, Данко також не лякав.

— Гм... Значить, був ти, Арасі, Данко і ще хтось?

Перед Бенедітом раптом виринуло грізне обличчя Коарасіаби, і він затулив очі руками. Це насторожило Шав'єра, зродивши в його голові певну догадку.

— Бенедіто, — сказав повільно і виразно, — дивись сюди!.. Спусти руки!.. Дивись на мене!.. Тепер відповідай: хто тобі наказав нічого не говорити?

Муринчук вхопився за голову і знову бухнув на землю.

— О, ваша ексцеленціє, — заголосив він, — не питайте мене, бо я цього не можу вам сказати нізащо!.. І не скажу! Нікому! Ніколи!

— Не скажеш?! — скипів поручник, котрому вже цей допит надокучив. — То тоді підеш до в'язниці! Замкнуть тебе на великий замок, і сидітимеш! Нікого до тебе не пустять, тебе також нікуди не пустять, і так будеш сидіти до кінця свого життя! Ти думаєш, що ми нічого не знаємо? Ми, хлопче все знаємо, тільки хотіли дізнатися, чи ти будеш говорити правду.

— Справді все знаєте?! — підвівся з землі Бенедіто.

— Так!

Перед очима муринчука знову виринуло страшне Коарасіабіне обличчя, і від того поза шкірою розіллявся колючий холод.

— Ой, то тоді я пропав! Пропав!.. Замикайте ж мене мерщій за найбільший замок,

але, прошу вас, добре замикайте і нікого до мене не пускайте!.. І, як вас будуть питати, то посвідчіть, що я нічого-нічого-нікому не розказував!..

Шав'єр махнув рукою і наказав Бенедіто замкнути. Хотів лягати спати, але шалений вітер ревів такими дикими і пронизливими голосами, що про відпочинок шкода було думати. Через дощані стіни почала просочуватися вода і розтікати калюжами по підлозі. Було неприємно і навіть моторошно.

— Що це діється, хлопці? — спитав він, виходячи до сусідньої кімнати.

— Погано, пане поручнику, — відповіли поліцисти. — Здається, десь перевернуло хату.

— Перевернуло хату?! То чого ж ви сидите? Збирайтеся скоро і підемо подивитися. Може там поміч потрібна...

Тим часом Бенедіто, опинився у в'язничній кімнаті, боязко розглянувся, поспробував, чи досить міцні ґрати на вікні, чи немає якоїсь непевної, гнилої дошки в стінах, або підлозі, помацав двері, заглянув під ліжку і трохи заспокоївся. Здається, що все було зроблене солідно й не так унеможлиблювало втечу в'язня, як несподіваний напад на нього. Бенедіто ж не тільки не думав утікати, але навпаки, після розмови з поручником Шав'єром був навіть радий, що потрапив у таке безпечне місце. Він, хоч не зрадив Коарасіаби і не зламав даної йому присяги, але почував перед ним панічний жах. Бо, чи ж би велів він переконати страшного індіанця, що в розголошенні таємниці винен хтось інший, перше, ніж би не впав мертвим? О, Бенедіто напевне не мав би часу виправдуватися! Він би міг умерти тільки від одного погляду старого дикуна, що вмів дивитися так гостро і пронизливо, ніби замість очей мав сталеві мечі.

Для більшої певності муринчук ще раз обдивився своє "сховище", поліз знову під ліжку, попіднімав навіть матраци, але нічого підозрілого не знайшов. Нафтова лампа, повішена високо під стелею, коптила і не разила очей надто яскравим світлом. Бенедіто вже хотів лягати спати, але щось надумався і загукав через двері:

— Сеньоре, сеньоре!..

У відповідь почулося клацання замка, і двері відхилилися.

— Що тобі, хлопче? — спитав цілком приязно поліцай. — Чого хочеш? .

— Я просив би дати мені якогось кілка, або дошку, — відповів хлопець.

— Навіщо?

— Бо мені здається, що буде ще безпечніше, коли я підпру двері зсередини, — простодушно пояснив Бенедіто.

Приязний поліцай зрозумів це, як насмішку, і дуже розсердився:

— Я тобі покажу кілка! Ти тільки спробуй ще раз так зажартувати, то я таки принесу доброго кілка на твої плечі!..

І з тими словами поліцай злісно тріснув дверима, замикаючи їх знову на замок.

Розгублений від незрозумілої злоти вартового, Бенедіто зітхнув і пішов до ліжка. Чистий, сухий матрац, напханий кукурудзяною паєю[96], мав його, як мрія. І він з насолодою розтягнувся на м'якому ліжку, котре видалося йому просто розкішним у порівнянні до тих невігідних притулків, що їх мав хлопець у попередні ночі. Коли б не

буря за стіною і не страх — заснув би ментально. Але зараз, прислухаючись до гурагану, який щось трощив і змітав на своєму шляху, Бенедіто почав думати. З думками приходив страх і родив неясні підозріння. Хлопцеві то вчувався в свистах бурі погрозливий шепіт Коарасіаби, то видавалося, що крізь вікно зазирає знадвору якесь страшне обличчя. Разом з тим насувалося питання: що буде далі? Думка, що знову доведеться стояти перед поручником і відповідати на запитання, гнітила його каменем і навівала тоскню нудьгу. Він би вже був навіть радий збрехати щось тому настирливому чоловікові, аби тільки відчепитися від нього, але не знав, як і що треба брехати.

Так лежав Бенедіто досить довго, поки його уваги не привернула розмова двох вартових під дверима. Спочатку поліціанти говорили про бурю; що лютувала надворі, потім зійшли на свою тяжку і небезпечну службу, а накінець заговорили про події, котрими тепер жило ціле Санто Антоніо.

— Як ти думаєш, — спитав один, — чи втеча цих хлопців не має зв'язку з Семипалим і Рижою Корвою?

— А що ж?.. Все можливе...

— Не можливе, а напевне! — чомусь загарячився другий. — Та це ж ясно, як Божий день! Я переконаний, що той вагабундо-індіянин десь зустрівся з тими двома...

— А, то могло бути: вони ж мусіли по дорозі приставати до населених пунктів, щоб добути харчів...

— ... зустрівся з тими двома, — тягнув далі свою думку перший поліцист, — і пристав до їхньої компанії.

— А вони його намовили обікрасти...

— Так, Арасі знав, що той чоловік лишив удома великі гроші...

— ... і пішов украв їх...

— Цить, не перебивай! Слухай, що я скажу...

— Та і я ж те саме кажу: накупив усього потрібного на дорогу...

— ... а цього малого муринчука попросив, щоб поміг йому куплене за вкрадені гроші добро донести до човна. Семипалий і Рижа Корва напевне хлопця добре налякали...

— ... і він тепер боїться признатися, — докінчив думку другий поліцист. — Бач, навіть хотів зсередини запертися.

— Га-га, видно, що Семипалий і Рижа Корва йому страшніші від в'язниці!..

Бенедіто жадібно ловив кожне слово з розмови і таким чином довідався про зовсім невідомі йому речі: втікши до лісу, він нічого не знав про Рижу Корву і Семипалого, як також і про крадіжку в Сокола.

А поліціанти, висловивши свої однозгідні думки, почали по черзі оповідати різні правдиві й вимислені пригоди двох видатних злочинців і жалували при тому, що в Бразилії нема закону про смертну кару.

Під впливом цих оповідань і допиту Бенедітові цілу ніч снилися тяжкі сни, що кидали його то в гарячку, то в холодний піт до самого світанку. І тільки, коли крізь ґрати почав продиратися день, хлопець заснув спокійно і твердо.

Збудив його вартовий поліцист, котрий приніс сніданок. Сьорбаючи каву, Бенедіто одночасно прислухався до голосної розмови за дверима і довідався, що з містечка Гваїра вислано на острів моторові човни і людей, а по обидвох берегах Парани виставлено численні стежі, які мали шукати Семипалого і Рижу Корву.

Коли хлопець знову став перед Шав'ером, зрозумів, що сьогодні йому прийдеться ще гірше, як учора ввечері, бо поручник по недоспаній ночі і всіх невдачах був у особливо лихому гуморі.

— Сідай! — гостро крикнув Бенедітові, розкладаючи перед собою чисті аркуші паперу.

Муринчук дуже розгубився від такої, як йому видавалося, надзвичайної чемности і покірно сів на краєчок стільця.

— Як називаєшся? Скільки тобі років? Чим займаєшся? Як називаються твої батьки? — ставив одне питання по другому Шав'ер і скоро нотував відповіді.

Все йшло добре, поки не дійшло до того, що найбільше поручника цікавило. Але, як тільки він торкнувся фатальних подій, почалася вчорашня історія: Бенедіто благав, плакав, присягався, а то й просто відмовлявся відповідати. Однак, при тому зі страхом і здивованням помічав, що з його викрутів Шав'ер складає собі досить правдиву картину всього того, що сталося в день Сан Жвона і поволі добирається до правди. Бідний хлопчина з дива не міг вийти, як це "його ексцеленція" вже довідався, що він, Бенедіто, погодився носити пакунки до ріки, що одержав від Арасі три крузейри нагороди, що бачив у човні Данка і що пізніше він пішов ловити рибу на новий гачок, який купив за зароблені гроші. Найгірше в тому було, що ці всі відомості поручник витягнув від самого Бенедіта, хоч той намагався всіма силами не видавати таємниць, скріплених тяжкою клятвою, даною Коарасіабі. Тепер лишилася ще одна головна і особливо небезпечна для Бенедіта справа:

— Кого ти бачив на ріці, коли ловив рибу? — спитав Шав'ер.

Хлопець зіщулювався від того питання і закрив очі. Але через те, що перед заплющеними очима моментально ожили сцени з Коарасіабою над рікою, він зараз же відкрив їх і подивився довкола, щоб прогнати враження від страшного видива. Думка його напружено працювала, і вся внутрішня увага була скерована на те, як би це знову мимохіть не зрадитися надокучливому і впертому поручникові з найголовнішим.

— Бенедіто, — підніс голос поручник, — не затримуй мене, бо я не маю часу! Кажі, хто тебе так перелякав над рікою, що ти мені ні слова не міг сказати? Ну?..

Бенедіто несподівано повеселів і рішучо випалив;

— Бандити!

Шав'ер, приготований до того, що йому прийдеться довго морочитися з хлопцем, був дуже здивований не так змістом відповіді, яку він відгадував уже раніше, як власне отією рішучістю.

— Так?! — запитав, підозріло поглядаючи на муринчика. — І що ж то були за бандити?

— Семипалій і Рижка Корва, — без вагання відповів Бенедіто.

— Як знаєш, що це були Семипалий і Рижа Корва?

— Бо один мав сім пальців, а другий був рижий.

— Гм... Добре. Ну, і як же ти їх побачив? Розкажуй.

Бенедіто, вловивши потрібну йому нитку, відчув себе зовсім упевненим і щасливим, а тому заговорив так, як підказувала йому власна фантазія:

— Я собі сидів і ловив рибу, аж тут раптом прибігли Семипалий з Рижою Корвою і напали на мене. Почали мене бити і... і... кричати на мене...

— Що ж вони кричали?

— О, там всякі погані слова...

На цьому фантазія Бенедіта вичерпалася, і він замовк.

— А чого ж вони хотіли від тебе?

— Вони хотіли... хотіли... відібрати у мене новий гачок! — крикнув на кінець Бенедіто у якомусь відчаї.

Всі присутні, в тому числі й Шав'єр, вибухнули голосним сміхом, а муринчук тільки здивовано дивився на них, не знаючи, що могло бути смішного у факті нападу бандитів на новісенський гачок вартости цілих трьох крузейрів.

Пересміявшись, поручник хотів поставити ще якесь питання, але саме в той момент увійшов поліцист і доложив:

— Пане поручнику, два моторових човни ідуть знизу ріки сюди. Здається, когось везуть.

Шав'єр схопився, наказав відвести Бенедіта знову до в'язничної кімнати, а сам поспішив з поліцистом до пристані.

Коли прибули на місце, застали вже великий гурт людей, що в німому схвильованій приглядалися, як з човнів зносили Сокола і непритомного Семипалого. Землемір, хоч ще з трудом тримався на ногах, здавалося, мало розумів з того, що бачив довкола, а на запитання Шав'єра тільки махнув рукою і прохрипів:

— Відведіть мене до монастиря...

Двоє чоловіків підхопило його під руки, інші піднесли Семипалого, і сумна процесія поволі посунула до церковного подвір'я. По дорозі поручник розпитував, де і при яких обставинах знайдено їх обох, але довідався мало. Найцікавіші відомості відносилися хіба до хатини пескадора[97] Маноела, в котрій виявлено всі знаки смертельної, кривавої боротьби. Але хто і з ким боровся — того прибулі не могли сказати, і поручник вирішив сам поїхати на місце випадку. Та попереду треба було щось довідатися від Сокола і Семипалого, і з тим, власне, наміром Шав'єр ішов тепер до монастиря.

Однак, і тут завівся: Семипалого відразу забрали до операційної залі, а Сокіл, побачивши падре Вісенте, заявив:

— Отче, я дуже хворий. Прошу мене десь примістити і нікого до мене не пускати. Я маю говорити з вами, але тільки в чотири очі... Панові поручникові скажіть, що справою мого сина він вже не має потреби цікавитися...

— Пане Іване, — ображено сказав Шав'єр, — ваші слова дуже дивні...

— Лишіть, поручнику, — знову слабо махнув рукою Сокіл. — Я справді не маю сили

говорити... І, зрештою, мені вже все одно...

Поручник круто обернувся і вийшов геть, а Сокіл, вчепившись за плече священника, поволікся до призначеної йому кімнати. Там тяжко опустився на ліжку і заговорив хриплим, уриваним голосом:

— Отче, я справді дуже хворий... Гарячка мене палить, і думки плутаються... Чи я ще говорю зрозуміло?

— Так, пане Іване, — поспішив запевнити священник. — Ви говорите цілком зрозуміло. Але... Чи не ліпше вам зараз просто лягти і нічим не турбуватися?.. Я піду принесу якісь ліки, поки наші лікарі не звільняться. Тоді вони вас оглянуть, як слід.

— Не те, отче, — нетерпеливо покрутив головою Сокіл. — Я вже знаю все...

— Так?!

— Так!.. Данко таки був невинен... Данко загинув... Ох, Боже, як мені тяжко.

Падре Вісенте перехрестився і заговорив з глибоким зворушенням:

— Що ж зробимо, дорогий пане Іване?.. На все Божа воля...

— Чекайте, чекайте, отче. Я ще хочу сказати головне... Не знаю, може, я вмру...

— Ну, чого ж неодмінно вмрете? Ми вас вилікуємо!..

— Ах, отче, не перебивайте мене!.. Не в тім річ. Річ в тім, що... Боже, як мені тяжко зібрати думки!.. Що я хотів сказати?.. Ага, пригадав!.. Перекажіть Коарасіабі, що Данко його не зрадив... і таємниці не видав а за це заплатив життям... Скажіть Коарасіабі, що все лежить на місці... Я сам те бачив і, коли тільки не вмру, то зможу те місце йому вказати... Ви мене добре зрозуміли, отче?..

— Добре, добре, — спішно заговорив отець Вісенте. — Але ви, пане Іване, найліпше розбирайтеся. Я вам поможу...

— Отче, — збираючи останки притомности, наполегливо повторив Сокіл, — ви не думайте, що я маячу. Я ще пам'ятаю, що говорю... Ось, тут мій портфель з грішми... Я його знайшов там, де загинув Данко... Але, прошу вас, нікому нічого не кажіть!.. Я мушу шанувати чужу таємницю, тим більше, що мій син оборонив її ціною власного життя... Ні поліція, ні хто інший не повинні нічого знати, хіба тільки Коарасіаба... Отче, прошу вас, нікому нічого не казати...

По тих словах Сокіл заплющив очі й перехилився з ліжка, мало не падаючи на підлогу, а священник стояв над ним цілком розгублений і розглядав з недовір'ям мокрий, пом'ятий портфель, туго набитий грішми. Потім схаменувся, сховав портфель і, гукнувши на допомогу людей, заходився коло цілком уже непритомного Сокола.

Поручник Шав'єр, очікуючи вислідів операції Семипалого, нервово ходив по монастирському подвір'ї і курих цигарку за цигаркою. Два рази він пробував ще побачитися з Соколом, але за першим разом йому сказали, що землеміра саме купали і готували до ліжка, а за другим разом його таки впустили, щоб він на власні очі переконався, що Сокіл є цілком непритомний. А через яких дві години вийшли з операційної залі лікарі у поплямлених кров'ю фартухах і заявили, що, помимо всіх їхніх зусиль і старань, Семипалий ледве, чи прийде до притомности перед смертю і що взагалі години страшного розбійника є почислені. Глибока ножева рана в легенях,

велика втрата крові й занесена інфекція, взяті разом, не залишили найменших надій на одужання.

Шав'єрові не лишилося нічого іншого, тільки повернутися до Посту Опіки й скінчити допит Бенедіта, увірваний на такому цікавому місці. Часу до відплиття назад моторових човнів було мало, і поручник спішився перед від'їздом на місце слідства видерти бодай якісь відомості, що торкалися всієї справи.

Та цей третій з черги допит муринчука видався найбільш безплідним, дарма, що хлопчина не тільки не впирався, але охоче говорив про свою зустріч з Семипалим і Рижою Корвою. Шав'єрові було важним дізнатися головне: чи знав щось Бенедіто про зв'язок між втечею Данка й Арасі з двома злочинцями, але якраз того він не дізнався. Один раз із відповідей Бенедіта виходило, що зв'язок був, другим разом знову Шав'єр переконувався, що того зв'язку або не могло бути, або Бенедіто про нього нічого не знав.

Злий і невдоволений сидів Шав'єр пізніше у човні, передумуючи все від самого початку.

— Ну, і що ви, поручнику, скажете на цю всю справу? — спитав його сержант поліції з містечка Гваїри, що їхав з ним разом.

— Що я скажу? — відповів Шав'єр. — Я скажу, що це якась чортівська справа! Всі нитки, за які я не вхоплюся, рвуться, неначе хто заворожив! Той старий індієць не хоче нічого говорити, а я на нього не можу натиснути, бо він хворий. Батько того молодого чужинця, здається, щось довідався, але лежить непритомний. Семипалий також непритомний і в непритомності має вмерти, а цей малий муринчук все плутає й плутає.

— Ні, чого ж плутає, — не погодився сержант. — Він нічого не плутає. Чи не признався виразно до того, що бачив Семипалого і Рижу Корву?

— Признався, признався! — розсердився Шав'єр. — Власне, що мені те його добровільне признание зовсім не подобається!..

— Думаєте, що він не сказав усієї правди?

— Думаю, що він взагалі брехав, і ні Семипалого, ні Рижого Корви не бачив.

— От, маєш! А який же йому є сенс у тому, щоб брехати?

— Ага! "Який сенс?" Як би я знав, який сенс, то я б знав уже все. Але, власне, вся штука в тому, що я того сенсу не розумію...

— А по чому міркуєте, що він їх не бачив?

— Та ви ж самі чули, що він не міг докладно навіть їхньої зовнішності описати.

— Так, я на це звернув увагу і скажу навіть більше: він не то що докладного, але взагалі ніякого уявлення про них не має... Але візьмим справу з іншого боку: чи той Бенедіто щось чув про Семипалого і Рижу Корву давніше?

— Казав, що ні.

— Я чув. Але чи правду казав?

— Цього я ще не знаю... Та найцікавіше в тому всьому одне: чому він і далі боїться самої згадки про Данка й Арасі? Що Семипалого й Рижу Корву бачив — говорить

сміливо і навіть старається мене переконати, що бачив їх. А, коли справа торкнеться Данка й Арасі, блідне, трясеться і все підкреслює, що про них нічого не говорить.

— Та то, може, він дотримує якоїсь присяги?

— Безперечно. Але, крім присяги, є ще щось. Я це вже відчув, тільки не можу до кінця розгадати.

Так жваво обговорювали справу поручник і сержант, а човен скоро ніс їх в долину рікою до місця, де розігралася дві ночі перед тим страшна драма...

Що сталося потім

Не зробивши й десяти кроків у цілковитій темноті, Данко наскочив на кущ і мало не видер собі очей. Відскочив убік — і налетів з усього розмаху грудьми на дерево.

"Е, так не можна! — старався сам себе угамувати хлопець. — Так з опалу я, замість того, щоб втекти, можу простісенько влізти тому розбишаці в руки".

І він, пильно розглядаючись та сторожко прислухаючись, почав поволі віддалятися від хижі, яка навіть через цю густу темінь світила каламутним чотирьокутником відчинених дверей.

Данко йшов, чи, вірніше, повз, низько зігнувшись і випробовуючи наперед кожний ступінь дороги, поки не зчезла йому з очей жовтава пляма світла з хатини, і тоді з обридженням шпурнув від себе ніж, що його досі тримав у руці. Хлопець був уже мокрий до останньої нитки, але не нарікав на негоду. Навпаки, був радий бурі й дощеві, які, правда, утруднювали йому втечу, але ще більше утруднювали переслідування. Ліхтарки, що її, на щастя мав у кишені, не світив, бо боявся себе видати, і не так старався тікати, як відгадувати, де був Пойзе. Та що можна було почути, коли дощ бив у тисячі бубнів, а вітер свистав, як мільйони зіпсованих сопілок?

Що можна було побачити, коли темінь смолою заливала очі?

І Данко ступав крок за кроком, абсолютно не знаючи, чи він тікає, чи йде назустріч ворогові. Та, — дивна річ! — пригода почала йому видаватися дуже веселою, попросту захоплюючою, хоч серце, своїм порядком, лізло, як то кажуть, у п'яти. В один момент йому навіть захотілося зустрітися з Пойзе. Отак, як би було біле простирало, — нап'яти на себе, вискочити з-за дерева і крикнути: "Угу!"... Ох, напевне, тікав би!..

Та ледве Данко успів собі уявити цю картину, як дослівно в трьох кроках від нього затріщало, і почувся скрегочучий, бляшаний голос-рижого:

— Не ховайся, хлопче, ні!.. Я тебе все одно бачу!..

Данко похолов і просто влип до стовбура якогось грубого дерева, моментально стративши охоту до ризикованих жартів. Мокре волосся заворушилося у нього на голові й стало сторч.

— Чуєш, Данку?! Не тікай, бо буде ще гірше!.. — продовжував Пойзе, проходячи попри саме дерево.

Данко з полегшею зітхнув.

— Лови, коли бачиш!.. — подумав. — Лови... А я ось тимчасом вернуся якраз у

протилежний бік. Треба би було подивитися, що там той бідний Онофре робить... Чи мені тільки причулося, чи він справді кричав: "Тікай, Данку, він женеться за тобою"?.. Ой, здається, то не причулося!.. Вернися! Вернися, щоб переконатися... Він же поранений!..

І хлопець завернув назад.

Буря скидала з небес цілі водоспади, земля тряслася, як великий млин, і Данко нераз аж падав, збитий з ніг дужими штовханцями шаленого вітру. Натикаючись то на корчі, то на дерева, завертав направо і наліво, попадав у ями і взагалі почував себе, як сліпе кошеня. Врешті мусів зупинитися, бо зрозумів, що заблудив і халупи не знайде.

Притулився спиною до якогось дерева і став чекати, поки трохи не втишиться розшаліла стихія. Був розбитий і вичерпаний. В шлунку гнівно бурчало, від холоду його ціпило, а стояння втомлювало більше ніж ходження. Переминаючись з ноги на ногу, Данко стояв з годину, але на кінець не витримав. Чомусь знову пригадав собі Семипалого, пригадав окрик, який спочатку прийняв за оману слуху, і з подвійною енергією пустився на розшуки. Не бачив нічого, тільки відчував час-до-часу, як його хльостав по обличчі вітер мокрими гілляками, або надимав йому на зустріч пружні, дужі вітрила, що їх треба було пробивати грудьми.

Хлопцеві здавалося, що на цей раз він ішов уже добре, і дуже дивувався, не знаходячи хатини. Насправді ж він ішов у протилежному напрямі — на північ — із кожним кроком все далі віддалявся від бажаної мети.

Незабаром помітив, що дощ меншає, і це примусило його до більшої обережності. Та, скільки він не приглядався, скільки не прислухався — ніщо не зраджувало близької присутності Пойзе.

Ще по упливі якогось часу Данко зауважив, що вітру вже не чути і що дощ минув. Над гущавиною почало прояснюватися небо, і на ньому показався пізній сквашений місяць, перед яким спішно тікали на південь розшарпані хмари, волочачи за собою клапті ріденьких хвостів.

Густа стіна рослинності високо обступила хлопця з усіх боків, і за нею він нічого не бачив. Щоб бодай трохи зорієнтуватися в місцевості, мусів насамперед вийти на якусь галявину, чи горбок. І Данко почав завертати ліворуч, в той бік, куди ґрунт підносився вгору. Розрахунок був добрий, і незабаром хлопець вирвався з обіймів надокучливої гущавини. Він опинився на високих скелях, що замикали собою північну сторону глибокої овальної долини, сильно залитої водою. Вершки потоплених кущів і таквари, що підіймалися тут і там з води, свідчили про те, на скільки піднявся її рівень.

Данко догадався, що стоїть над озером Великої Кобри, про яке люди оповідали багато всяких небилиць. Кабоклі вірили, що саме в цих скелях, десь глибоко під землею, живе передпотопова потвора — Велика Кобра, саме ім'я якої викликає жах у всіх диких індіанських племен цілої Бразилії. Оповідали, що та Велика Кобра виходить на полювання раз на сто років вночі, і тоді горе тому, хто її побачить!.. На який саме рік випадало полювання потвори — того ніхто не знав, але, на всякий випадок, ні один кабокльо ніколи не важився підступати близько навіть серед білого дня до

легендарного озера, а не то що полювати в ньому на крокодилів. Дивлячись на спокійне плесо, що в анемічному світлі надщербленого місяця відливало тьмяною міддю, Данко пригадав собі також згадку Коарасіаби про те, що скарби гваянців криються десь у підземному ході Великої Кобри.

Всі ці думки і спогади миттю перелітали через голову хлопця, а він тим часом з полегшею дихав на повні груди, радий, що нарешті виліз з гущавини. Тільки тепер відчув, як гнобило його й томило кількагодинне лаження по диких і мокрих хащах. І хоч як воно було ризиковано в такому положенні, Данко волів залишатися на відкритому місці, ніж знову лізти в чагарник і там продовжувати сліпу гру з небезпекою.

Стояла глибока тиша, і в ній тим виразніше чулося журкотіння залишених бурею струмків та лунких коротких ударів тяжких краплин, які, спливаючи вниз, розбивалися на листях, або на мокрій землі.

Від скель береги кітловини полого збігали в долину і сходилися в густому лісі, на віддалі приблизно одного кілометра від того місця, де стояв Данко. Правий берег озера був майже весь відкритий, зате на лівий трохи нижче вже наступав ліс і тягнувся аж до протилежного від скель кінця.

Данко постояв трохи, послухав і підійшов до урвистого берега, щоб подивитися у воду. Хотів побачити крокодилів, яких, як казали люди, в озері Великої Кобри водилася маса.

Брр! Яка ж неприємна та вода!.. Хоч і блищить і відзеркалює в собі зоряне небо і дозволяє місяцеві стелити на своїй поверхні довгі, тремтливі рушники, але виглядає густою, як смола, і напевне є смертельно-холодною.

— Брр! — здригнувся Данко ще раз, але стояв, як загіпнотизований, і все дивився вниз. — Навіть крокодилів не видно. Певне з холоду позаривалися в намул, або... бояться Великої Кобри. Адже кажуть, що в ту ніч, коли вона виходить на полювання, крокодилі ховаються, бо бояться її так само, як і люди...

Іронізуючи в душі з Великої Кобри і полохливих крокодилів, Данко так задумався, що зовсім не помітив довгов'язої, незграбної фігури, яка безшелесно, мов тінь, насувалася з-заду на його плечі. І тільки тоді, коли в його карк вп'ялися шорсткі, ціпкі пальці Жакобової руки, він рванувся всім тілом і дико закричав. Але було вже запізно. Пойзе обернув його до себе і, наблизивши своє обличчя просто йому до очей, зареготався, захилинаючись від радості:

— Ги-ги-ги!.. Ги-ги-ги!.. Ги-ги-ги!..

Целюльоїдна дуля, звішена на ланцюжку, від того сміху коливалася і закручувалася то в один, то в другий бік, ніби радіючи разом зі своїм господарем.

— Ги-ги-ги!.. — реготав далі рижий босяк, приглядаючись з неукритою насолодою до перекошеного жахом Данкового обличчя.

В тому злорадному реготі було щось таке несамовите, що Данко стояв, як спараліжований, як скаменілий, стративши владу не лише над своїми мускулами, але й над думками. Він тільки знав, що тепер почнеться для нього щось безмірно страшне й

огидне.

А рижий все сміявся й сміявся, не говорячи ні слова, поки, нарешті, з усієї сили не потряс хлопцем, як ганчір'яною лялькою.

Від того струсу заморожена переляком кров зі страшною напругою побігла по жилах Данка і полум'ям ударила в голову. В одній секунді Данко зрозумів усе: пригадав про жар у печі халупи, який мав послужити рижому для видобуття таємниці скарбів, про натяки на засоби, якими можна тамувати надто голосні крики, і зрозумів, що оцей страшний злочинець, котрий вдавав дивака і дурня, буде напевне ще веселіше гикати, прикладаючи жар до голих ніг своєї жертви. Після усвідомлення того всього у Данка зродилася цілком природня реакція: з блискавичною швидкістю і силою, неймовірною для його віку й будови, він раптом обома кулаками вдарив свого ворога в лице. Пойзе рикнув з несподіванки й болю і вхопив Данка за руки, заламуючи їх назад. Але це ще більше роз'юшило хлопця. Він з усієї сили копнув рижого в колінне яблуко, вкусив за руку, а на довершення стусонув у груди власною головою так одчайдушно, що самому з очей посипались вогнені іскри. Пойзе рикнув ще страшніше і відрухово штовхнув Данка від себе геть. Хлопець заточився і скрикнув, відчувши, що земля щезла з-під його ніг, а сам він летить вниз.

Глухо бовтнула сонна вода, ліниво розступилася її густа поверхня, приймаючи Данкове тіло, зімкнулася знову над ним, і — тільки сполохані хвилі побігли далеко по озері, а під скелями сердито хлюпнуло раз, другий, третій...

— Крокодили!.. Крокодили!.. — кричав у душі Данко, відчуваючи, що ціпеніє від холодного купелю та жаху, і почав розпучливо вибиватися на поверхню.

Йому здавалося, що то не колючий холод, а огидні пашеки впиваються зубами в його тіло; що то не намокла одежа, а голодні крокодили тягнуть його на дно і ось-ось почнуть дерти на шматки...

Однак, скоро випірнув з-під води і жадібно увібрав у легені кілька великих ковтків свіжого повітря. Порскав і спльовував, а думка його в той самий час гарячково працювала.

— Що тепер? Куди тепер? Тут — високі скелі, не вилізу... Приплисти в один, чи в другий бік, де берег похиліший, і знову попасти в руки Пойзе?.. Ні!.. Попливу просто в протилежну сторону... Крокодили?.. Ах, все одно: і тут, і там, і скрізь є крокодили... Матінко Божа, рятуй!.. Мамусю рідна! Казала перед смертю, що чуватимеш наді мною в найтяжчі моменти мого життя... Поможи мені тепер!..

Так думав і молився Данко, а водночас плив уже геть від скель, рішучо розсікаючи воду. Натикався на верховіття потопленої гущавини, ранив руки й лице, обривав одежу, але плив усе далі у вибраному напрямі. Мокра одежа в'їдалася в тіло, перешкоджаючи кожному помахові рук, чоботи, немов залізні тягарі, привішені до ніг, тягнули його на дно, серце било все тяжче, віддих перехоплювало.

Нарешті, перепливши вже більшу половину дороги, Данко відчув, що, коли не відпочине, то пірне на дно. На своє щастя, побачив поблизу плаваюче сухе дупо, яке вода підбрала очевидно з берега і винесла тепер на середину озера. Хлопець кинувся в

його бік і незабаром уже вчепився за грубий стовбур. Тепер щойно мав можливість передихнути і розглянутися довкола та подумати над тим, що робить його переслідувач.

З цієї віддалі скелі виднілися, як на долоні, і Данко немало здивувався, коли побачив, що Пойзе чомусь плазує по землі, марно стараючись стати на ноги. Він уже забув про сильний стусан головою, котрого дав рижому під груди, а тому й не знав, що власне від того стусана Пойзе й досі зіпає та стогне, качаючись по голих скелях. Кожна спроба набрати трохи повітря в груди кінчалася тим, що розбійник охав крізь стиснуті зуби і мало не вmlівав від браку вільного віддиху.

Та ось, нарешті, Данко побачив, що Пойзе таки встав і, хитаючись, як п'яний, обернувся в сторону озера. В місячному світлі було видно, як видобув пістоля і почав цілити в Данка. Хлопець моментально хлюпнув у воду по другий бік дерева і сховав голову за його грубий стовбур. Зробив це вчасно, бо зараз же блиснув вогонь і кілька куль плюмкнули поруч у воду.

Становище Данка стало тепер ще більше небезпечне: крім дерева, за яким сховався, поблизу не було ніякого укриття — тільки саме рівне, блискуче плесо води. Місяць стояв за плечима Рижої Корви, і послужливо освітлював йому намічену ціль. Окрім того, Данко пригадав собі знову крокодилів, котрих, правда, досі, на щастя, не стрінув, але котрих міг стрінути кожної хвилини, і знову почав гаряче молитися, благаючи у всіх Небесних Сил рятунку.

А Пойзе, вичекавши хвилинку, приступив ще крок ближче до краю скелі і знову почав цілитися. І в той момент, коли Данко вже знову хотів занурити голову у воду під прикриття стовбура, погляд його прикипів до дивної появи: з гущавини за плечима Рижої Корви виїхав на освітлену місяцем галявину дивний верхівець. Данко присягнув би, що він їхав верхи на анти і був цілком подібним до мітичного приятеля всіх подорожуючих і невблаганого ворога пройдисвітів — Макашери[98]. Півлюдина — півмавпа з довгою бородою і з тілом, порослим густою шерстю, він сидів охляп[99] на анти, тримаючись за її вуха. Штовхаючи п'ятами анту під боки, Макашера нечутно підїхав до Пойзе, зсунувся одним боком до землі, і саме тоді, коли той натискав язичка — спритним рухом вибив йому з-під ноги камінь. Пойзе, немов підкошений, втратив рівновагу і з усього розмаху полетів у воду, мелькнувши у повітрі своїми довгими ногами, а Макашера тихенько засміявся, притиснув боки анти п'ятами і щез у гущавині.

Все це скоїлося протягом однієї секунди, і Данко не знав, чи це була дійсність, чи витвір його власної, розбурханої нервами уяви.

Та, дійсність, чи фантазія, Макашера, чи привид — не було часу думати. Пойзе впав в озеро, Пойзе тепер, хоче, чи ні, буде плисти за Данком, і Данко мусить утікати!

Хлопець відштовхнувся від свого тимчасового порятунку і поплив далі. Не оглядався, не зупинявся, тільки міряв очима віддаль від берега і питав сам себе: чи вистане у нього сил ту віддаль подолати?

Несподівано напорвся на густе забороло слизького баговиння, що відразу облипло

все його тіло, і зупинився. Під ногами знайшов хитку опору з затоплених корчів і, балансуєчи на ній, почав скидати з себе мокрі, огидні тенета. При тому оглянувся назад і занімів з дива: десь з-під споду скель, видно, з глибокої печери, пробивалося фосфоричне зелене світло такої потужности, ніби хтось засвітив під водою сильні прожектори. Вода набрала золотисто-зеленого кольору і стала прозорою, як кришталь. Зарябили в її глибині густі хащі затопленої рослинности, затремтіли, чудно заламуючись, рівні тростини таквари, а тіло Пойзе рухами і будовою стало цілком подібне до жаби, зробленої з чорної гуми.

Данко дивився, як загіпнотизований, не знаючи, чи це тільки сон, чи божевілля? Але це не був ні сон, ні божевілля. Над схвильованим водняним плесом виринула помалу величезна, як два стулених між собою щити, гадюча голова, по обох боках якої горіли страшні зелені очі, завбільшки автомобільних фар. Голова повільно обернулася туди й сюди, поки довгий сніп світла з її ока не попав на те місце, де бовталась з усіх сил незграбна жаб'яча фігура Пойзе, і тоді зупинилася.

— Велика Кобра!!! Велика Кобра!!! Рятуйте!!! — розтяв тишу несамопитий крик Пойзе.

У відповідь на цей крик потвора ледве помітно здригнулася і посунула наперед, несучи гордо по-лебединому зігнуту шию. Наблизившись до Пойзе, вона зупинилася ще раз і поглянула на безпомічну людську істоту, що борсалась на воді й призивала на допомогу. Потім пружним, повним своєрідної грації жестом, ліниво схилилася і роззявила пащеку...

— Ой!!! У-а-а-й!!! Б-р-р!!! — завив Пойзе таким голосом, яким може кричати тільки раз у своєму житті людина — в годину наглої і страшної смерті. — О-о-х!..

На місяць в цю секунду насунула невеличка, але густа хмарка, і розгра кривавої драми скінчилася в темноті...

Концентричні хвилі сполоханої води побігли скоро-скоро довкола, досягли Данка і штовхнули його в груди. Хлопець від того опритомнів і кинувся тікати. Жах погнав його з такою силою, якої він сам у собі ніколи не сподівався. Гріб руками і бив ногами, як божевільний, мертвіючи від самої думки — піти слідами Рижої Корви.

— Господи, не допусти!.. Пречиста Діво, зглянься, оборони!.. — молився він уголос і бився далі з водою, перемагаючи простір, що ділив його від спасенного берега.

Тут помітив, що напереріз йому з права на ліво пропливає кілька крокодилів, але на цей раз не злякався їх. Рівно ж і крокодилі не спокусилися легкою можливістю поживи, а спішили геть, у той напрям, де над водою підносилися кущі таквари. Видно, страх перед Великою Коброю у них був не менший, як у Данка, і позбавляв їх апетиту.

Врешті, Данко досяг мети. Він вчепився руками за траву, а під ногами відчув ґрунт. Щоб вилізти на стрімкий берег, треба було зробити ще кілька зусиль. Але хлопець не міг уже напружити ні одного мускула, таким почував себе втомленим і розбитим. Радий, що спасся, він стояв, тяжко дихаючи, по груди у воді й дивився на озеро.

Велика Кобра, очевидно, не наситила голоду одним Пойзе, а тому продовжувала полювання. Звиваючи й розвиваючи кільця свого велитенського тіла, вона то поринала

на дно, то підносила над поверхнею води страшну голову, і тоді видно було, як у її пещері конвульсійно корчилися крокодили. Від того полювання в озері зчинилася справжня буря. Хвилі розходилися аж до берегів, відштовхувалися від них, верталися назад, зударялися по дорозі зі стрічними хвилями, вирували, сердився, ніби хотіли зовсім виплеснутися і втекти з тісної кітловини.

А Велика Кобра розкошувала. Коли її голова поринала у глибіню, скаламучена вода набирала брудно-кров'яної фарби. Коли ж фосфорично-зелені фари тих її очей з'являлися над поверхнею озера — в них блідло світло нічного місяця.

Ледве перемагаючи себе, Данко почав дертися по слизькому березі вгору. Але разом зі силою він стратив і спритність, а тому руки, його постійно зривалися з усього, за що чіплявся, а ноги по розмоклому під водою ґрунті зісковзувалися вниз. І в цю хвилину хлопцеві ніяк не могла прийти до голови проста думка — проплисти всього кілька кроків далі, де був похиліший берег і де можна було без трудно вийти на сушу. Мозок його не працював зовсім, і Данко, залишаючись далі на місці, виснажувався від упертого і безуспішного дряпання нагору. Одубілі від холоду і втоми пальці стали зовсім неслухняні, руки і ноги отяжіли, як поперебивані, і, чим більше Данко старався, тим гіршою ставала справа. Він напевне так би і загинув, не досягнувши мети, коли б не сталося щось зовсім несподіване: земля у нього під ногами провалилася, а вода зі страшною силою потягла його в спід. Не здаючи собі справи з того, що робить, Данко інстинктивно вхопився за якийсь колючий кущ, та, щоб затриматися, у нього не вистачило сили. Потужний водяний вир уже вхопив його у свої обійми і потаскав зі собою.

Данко захлинався. Його кидало у всі боки, боляче вдаряло об якісь тверді предмети, обдряпувало об якісь коріння й гілляки, що плили разом з ним, і несло кудись у безвісті.

Спочатку хлопець пробував ще опертися, та потім зрозумів, що його нічого вже не врятує, і все йому раптом стало байдуже. Відчув ще тільки, як його тіло стало впоперек потоку, а потім, ніби перевалившись через високий поріг, впало вниз.

— Оце й кінець! — у спів подумати апатично, чекаючи смерті.

Кінець Семипалого

Зближалася північ. Все довкола вже спало першим глибоким сном, і тільки в трьох вікнах монастирського будинку жовтіло слабеньке світло нафтових ламп.

Один лікар пішов відпочивати. Другий дижував коло Сокола і Коарасіаби, приміщених в суміжних келіях правого кінця довгого коридору. А в лівому кінці коридору, в невеличкій кімнаті, наповненій тяжким духом наркози й ліків, сидів над умираючим Семипалим падре Вісенте. Священик тихенько шептав молитви і час-до-часу вставав, щоб обтерти вогкою серветкою палаюче чоло, або скропити пошерхлі від гарячки уста розбійника, який тяжко стогнав і непритомно кидався на ліжку.

— Пити!.. — цілком несподівано й виразно прошепотів Семипалий.

Отець Вісенте схопився, підкрутив більший вогонь, налив до склянки води, відрахував туди якісь краплі і, обережно піднісши голову хворого, подав йому пити. Семипалий з видимою насолодою висмоктав склянку до дна і знеможено відкинувся на подушку.

— Хто коло мене є? — спитав тихо.

— Коло тебе є священник, сину...

Повіки Семипалого здригнулися і широко розплющилися, відслонивши цілком притомні очі. Уважний погляд його перебіг по незнайомій кімнаті й зупинився на отцеві Вісенте.

— Де я? — знову спитав розбійник.

— Ти в монастирі святого Антонія, сину.

— Святого Антонія... Санто Антоніо... — забурмотів Семипалий і приплющив очі, стараючись щось пригадати.

Потім відвернув голову до стіни і гірко зітхнув:

— Це все неправда! — сказав у глибокому переконанні.

— Що неправда? — схилився над ним здивований священник.

— Я знаю, що довкола мене корчі і що я лежу на землі... Це все мені видається... Але — хай... Так ліпше... Так набагато ліпше...

— Ні, ні, сину, тобі не видається! — поспішив запевнити отець Вісенте, знову обтираючи хворому вогкою серветкою чога. — Ти справді знаходишся під опікою священника в монастирі святого Антонія. Подивись краще, переконайся!..

Семипалий з якимсь острахом повернувся обличчям до священника, тремтячими пальцями намацав його руку і судорожно вчепився за неї.

— І ви вже не втечете від мене? — спитав з недовір'ям. — Не сховаєтеся знову за корчі, як перед тим?

— Заспокойся, сину. Я не думаю ні тікати, ні ховатися. Ти напевне маячив, і тобі це все ввижалося.

Хворий притулив руку священника до своїх уст і розридався, як мала дитина.

— Сину, — повторив, глибоко потрясений, — сину!.. Яке ж безмежно дороге для мене це слово, і як я вже давно-давно його не чув!.. Чи дійсно Господь удостоїв мене, негідного, такої ласки, щоб я ще раз почув слово "сину"?!

— Чому ж ні? Господь на кожному кроці кличе нас своїми дітьми і остерігає нас, і просить. Тільки ми, грішні, часто затикаємо вуха і не хочемо його чути...

— Правда, отче, правда!.. Я перший до таких належу... І, знаєте, хто мене примусив відкрити вуха для голосу Господнього?.. Данко!.. Ви знаєте Данка?.. Він же з Санто Атоніо...

Отець Вісенте при згадці про Данка в першій хвилині так розгубився, що не міг відповісти нічого.

— Данко? — вимовив врешті. — Звідки ж ти знаєш Данка?..

— А де він тепер?

Отець Вісенте вважав за необхідне скрити перед схвильованим хворим ті відомості,

що мав про хлопця від Сокола, і тільки зітхнув:

— Його зараз шукають на острові... А ти з ним бачився?..

Семипалий зі стогоном почав кидатися по ліжку, роблячи безуспішні спроби підвестися.

— То, значить, його не знайшли?.. То, значить, моє сумління обтяжиться ще одним смертним гріхом?.. Боже, Боже, це ж я винен у його загибелі!..

— Сину мій, — строго наказав священик, — лежи тихо і не витрачай сили! Її в тебе вже багато не залишилося, а вона тобі ще потрібна. Можеш мені щось оповісти про Данка?

— Так, отче, можу і мушу оповісти!.. Поліції того не сказав би, але вам скажу...

— Кажи. Можеш бути певний за тайну сповіді.

— Сповіді?.. Ах, ні!.. Це ще не сповідь... Це — тільки таємниця, котра мусить дійти туди, куди потрібно... Я знаю, що Данка підозрівають у крадіжці батькових грошей... А той старий індіанець... Дід Арасі, так?..

— Коарасіаба?

— Не знаю... Дід Арасі думає, що Данко його зрадив... Думає так, чи ні?..

— Здається...

— Ну, от... А це не так... Скажіть, отче Данковому батькові і тому старому індіанцю, що це не так... Я знаю всю правду...

І Семипалий, задихаючись від поспіху, хвилювання та болю, почав оповідати все, що сталося від несподіваної зустрічі в печері Ітакватії аж до того моменту, коли він, обезсилений впливом крові, стратив притомність на острові Гваїра. Тільки під кінець спитав:

— Отче, чи на острові є Велика Кобра?

— Не знаю, сину, — ледве відповів священик, тяжко пригнічений тим всім, що чув.
— Щось таке люди говорять...

— Значить, правда. Я ж на власні очі бачив дивне світло, хоч був далеко... Я ще тоді все розумів, коли Жакоб кричав: "Велика Кобра! Рятунку!"

Груди умираючого високо підносилися, з них виривався тяжкий хрип, а за хвилинку Семипалий, ніби здавлений за горло, захарчав, замкнув очі і затих.

— Докторе, докторе!.. — гукнув отець Вісенте, відчинивши двері в коридор. — Сюди, скоро!..

В коридорі почулися спішні кроки, і в кімнату вбіг лікар.

— Що тут у вас, отче?

— Ось, дивіться: щойно говорив зі мною, а тут раптом...

Лікар взяв Семипалого за пульс і значучо похитав головою.

— Камфору! — наказав, коротко.

І, поки священик приготував впорскувач, говорив далі:

— Ще яка година — і кінець!.. Дивно навіть, що він опритомнів... Але і це трапляється... Ну, що ж?.. Впорснемо ще камфору, щоб продовжити життя на кілька хвилин... А взагалі, тут уже лікар непотрібний. Тут потрібний священик... Бо я тіла вже

не вратую, але душу ви можете врятувати і в останню хвилину... Так то, отче!.. Ваша робота є далеко більше вдячною, як моя...

Священик мовчки помагав лікареві, а на обличчі у нього лежала тінь глибокого смутку й тривоги.

— Як тамтих двоє? — спитав, коли лікар, сівши на ліжку, знову взяв Семипалого за пульс.

— Старий поза небезпекою. Пан Іван має тяжке запалення легенів, а на додачу — тяжке нервове потрясення. З ним буде ще багато клопоту. Та, думаю, що він справиться: має сильний організм. У Семипалого знову здригнулися повіки, а потім відкрилися очі. Він здивовано подивився на лікаря і спитав:

— Тут не було священика?

— Я тут, сину мій, — схилився над ним падре Вісенте так, щоб хворий міг його бачити.

— А... А цей пан чого хоче?

— Це — лікар. Він прийшов тобі допомогти.

Семипалий покрутив головою:

— Не треба... Хай вийде...

— Я вже йду, чоловіче, — підвівся з ліжка доктор. — Не буду тобі перешкоджати. Тільки ти наперед ще вип'єш трохи ліків. Отче, дайте йому... Знаєте?..

— Так, докторе.

— І, коли що до чого — кличте...

— Так, докторе...

Причинивши за лікарем двері, отець Вісенте подав хворому ліки і обтер його холодіюче чоло.

— Отче, — тихенько попросив Семипалий, — візьміть мене за руку... Так... О, мені тепер так добре!.. Знаєте, тоді, коли я відчув наближення смерти, то тільки одного просив у Господа Бога — зустрітися зі священиком бодай ще на одну хвилину... Страшно вмирати без сповіди великому грішнику, ох, як страшно!.. Але Господь напевне не схотів мене слухати... То моя мати випросила за мене... Я чую її присутність...

— Грішиш знову, сину мій, бо виявляєш недовір'я до безмежності Божого милосердя.

— Ні, я тепер вірю... Тепер бачу, що і для таких великих грішників, як я, у Господа приготована дорога для спасіння душі... Тільки чим же я доведу глибину своєї віри і любови до Нього?.. Я ж вмираю... Знаю це напевне...

— Господові не треба більших доказів, як щирого розкаяння і жалю за всі свої гріхи. А ти це можеш зробити у святій сповіді.

— Так, так, отче!.. Висповідайте мене, грішного, недостойного...

— О, сину, бачу, що розкаяння твоє щире, а це — найбільша ласка, яку ти міг виблагати у Спасителя. Заспокійся ж, збери свої думки і починай во ім'я Отця і Сина і Святого Духа...

Священик перехрестив умираючого і схилився до його уст.

— Я буду помагати тобі, сину, — сказав, — щоб тобі було легше. Коли ти останній раз сповідався?

— Давно, отче, дуже давно... Було мені тоді ще тринадцять років, і тоді ще жила моя мати...

— Чому ж не користав з тієї ласки, що її дав нам Спаситель ціною Своєї святої крові?

— Бо я був великим і нерозкаяним грішником, отче. Грішив тяжко і не хотів звертати зі злочинної дороги.

— І ти ніколи не жалів за своїми грішними вчинками?

— Жалів. Бог мені свідком, що нераз жалів гірко. Але злоба до людей була більша від жалю, і вона перемагала мене.

— Гріх то, сину, великий, бо не злобу приніс зі собою Спаситель світу, а любов до людей... Чому ж ти так озлобився?

— За кривду. За свою і своєї матері кривду...

— Чи мати веліла тобі мститися за себе?

— Мати? Ні... Вона була безмежно добра, моя мати. Вона не вміла ні мститися, ні ненавидіти... Вона любила всіх... І тому мене так боліло серце за неї, тому я ступив на дорогу гріха, щоб помститися за неї...

— Не приніс ти тим, сину, приємности для душі твоєї матері, лиш жаль великий. Зате тепер напевне душа твоєї матері радіє твоїм наверненням. Кажі далі...

Семипалий подумав трохи, гамуючи себе, і почав:

— Я, отче, не знав батька... Він покинув маму ще перед тим, як я прийшов на світ... Він був білий, а моя мати — муринка. Я носив прізвище своєї матері...

Відколи я себе пам'ятав, мати все ходила прати білизну до багатих домів і з того утримувала себе й мене. Вона хотіла посилати мене до шкіл, щоб я вивчився і не був останнім серед людей. Та, ледве я скінчив початкову школу, — як моя бідна мама захворіла і злягла. Довелося мені покинути науку і йти до праці. Небагато міг заробити одинадцятирічний хлопець, розносячи зі склепу пакунки, але добрі люди не забували бідної муринки і багато нам помагали...

Так тривало майже два роки...

Нарешті, коли мама відчула наближення своєї смертної години, вона покликала мене до себе, назвала ім'я мого батька і звеліла мені знайти його та просити, щоб поміг мені стати на ноги...

Я не хотів її спочатку слухати, не міг повірити, що вона може вмерти... Не уявляв собі, що буду робити без неї, бо любив її страшенно...

Семипалий проковтнув спазму і замовк, а з його очей скотилися дві великі сльози і впали на подушку. Заспокоївшись трохи, він продовжував:

— А, однак, мама таки померла... Мені тоді ледве минуло тринадцять років, і я почував себе дуже нещасним і самотнім у світі...

Поховавши маму, я вирушив у світ шукати батька. Не знав, де він, не знав, чим

займається, знав тільки саме його ім'я... Три роки шукав його, розпитував і мандрував з однієї околиці в другу. Нераз був голодний і спав під парканами, або при дорозі, нераз жебрав, нераз і вкрав, коли не міг ні заробити, ні випросити на харчі. Всяко бувало... Але за тих три роки я так вспів привикнути душею до незнаного батька, так полюбити його, як і померлу маму. Коли на мене находив відчай — я проганяв його надією на скору зустріч з татом, коли мені було холодно — я грів себе любов'ю до нього, коли я схилив голову, на твердий камінь — уявляв собі, що це — батькові груди, і від того камінь ставав теплішим і м'ягшим...

По трьох роках блукань і поневірянь я врешті допитався про нього і довідався, що мій батько — великий багатир і має плянтації кави в естаді Сан Павло. І я з божевільною радістю в серці пішов... Ні, не пішов, — я летів до нього!..

Але всі мої надії розсипалися в порох, коли я побачив перед собою відгодованого, гарно вбраного пана, що дивився на мене вороже й гордо, а моя глибока любов змінилася в смертельну ненависть, коли він зневажив поганим словом пам'ять померлої матері, а мені тикнув у руки сто крузейрів і вигнав геть. При тому пригрозив, що, коли я ще раз з'явлюся йому на очі — уб'є мене...

Він мав другу білу жінку і четверо випечених, одягнених, як ляльки, дітей...

Я кинув тоді йому тих сто крузейрів в обличчя і присягнувся, що ми ще зустрінемося...

За кілька місяців я вернувся знову, але вже не сам: зі мною була ціла банда розбійників. Ми пограбували і спалили дім, вбили кількох людей, але плянтаціям не зробили нічого. І через рік мій батько знову мав ще кращий будинок...

Я навмисне не спішив, чекаючи поки будинок буде скінчений. Та коли вже відбулося гучне новосілля, а всі почали забувати про перше нещастя — напав удруге... Цей другий напад був ще страшніший і приніс ще більші втрати, бо я вже був досвідченим грабіжником і мав з собою кільканадцять спритних товаришів, готових на все...

П'ять років я переслідував свого батька, але якось так склалося, що він завжди виходив цілий, а я попадав до в'язниці і ставав все гіршим. І скільки разів нас не випитували, чому я маю ненависть до того багатого фазендейра[100] — ні батько, ні я в тому не признавалися: ми стидалися один одного...

Аж по кільканадцятьох роках, сидячи за черговий напад на якогось мільйонера у в'язниці, несподівано зустрівся я там зі своїм братом. Виявилось, що він сидить також за злочинство, хоч ніколи не мав потреби красти.

Я, звичайно, не признався йому, що ми — діти одного батька, але відтоді залишив думку про дальшу помсту: Бог сам покарав безсовісну людину тим, що і другий син став злочинцем...

Та вернутися до чесного життя я вже не хотів. Серед чесних людей я все був би тільки предметом зневаги і призираства, в той час, коли серед злочинців я був шанованою і визначною особою...

Тяжка й довга була сповідь Семипалого, так що падре Вісенте мусів кілька разів

його зупиняти для відпочинку і давати по трошки пити. І розбійник, напившись та відпочивши, продовжував далі. Факти й події на диво живо й виразно виступали в його пам'яті, і він викладав їх зв'язно та об'єктивно, немов читав книгу з власного життя. В міру того, як скидав з себе одне по одному тяжкі признання, почував себе краще не лише морально, а й фізично, і лице його розпогоджувалось, приймаючи зовсім інші риси. Чорні глибокі очі, що досі знали лише блиск гніву й злорадної втіхи, тепер розширились, і зм'якли у виразі, випромінюючи глибоке, ніжне тепло. Грізні зморшки чола розгладились, а на їхнє місце лягла печать неземного уже спокою.

Натомість отець Вісенте сидів подавлений численністю і тягарем тих гріхів, від яких звільнявся тепер недавній злочинець.

Нарешті, Семипалий замовк.

— Це все? — спитав священик.

— Напевне, ні... Тяжко мені все пригадати. Але все, що пам'ятав — сказав. Хай Бог простить, коли щось призабув...

— Чи каєшся в гріхах своїх, сину?

— Каюся, отче. Каюся і болю ними... Коли б міг направити все зроблене мною зло — з насолодою прийняв би за нього яку завгодно тяжку покуту...

— А що зробив би, коли б Бог урятував тобі життя?

— Досидів би його з покорою у в'язниці.

— Не спокусило б тебе знову минуле?

Семипалий здригнувся.

— Ні, отче! — сказав твердо. — Від того моменту, коли Данко пригадав мені про мою матір, я відчув себе цілком новою людиною. Світ і життя показалися мені у зовсім іншому світлі. І я тоді злякався сам себе і свого минулого. Я часто веселився в товаристві своїх товаришів і радів, коли мав багато грошей. Але я ніколи не був щасливим від того моменту, коли попав у полон гріха. Справжню радість я знав лише в дитинстві, при моїй матері, і оце знову скоштував її тепер у цій сповіді. Я щасливий тепер, отче, такий щасливий, ніби наново знайшов свою душу...

— Так воно й є, сину: ти справді знайшов свою загублену душу. Радій же своїм оновленням, бо й Господь веселиться в цю хвилину, приймаючи блудного сина...

Священик перехрестив Семипалого і почав читати молитву відпущення.

Коли скінчив її і поглянув на хворого, побачив, що той дивиться пильно і радісно на двері, а руками водночас збирає щось невидиме з коца, яким був накритий.

— Онофре, — покликав його тихенько, — Онофре...

Але Онофре не чув. Він і далі поводив пальцями по коці, а очі його почали прикриватися каламутною паволокою.

— Докторе, — крикнув знову священик у коридор. — Докторе!..

Доктор вбіг негайно і, тільки глянув на Семипалого, відразу зрозумів усе. Однак, ще підійшов до нього, взяв за руку, подивився в очі.

— Все, отче... — сказав тихо й урочисто.

— Може, дати ще раз камфору?

— Безцільно, отче. Він уже не належить до світу, де медицина має якусь силу...

Справді, Онофре уже переходив у інший світ. Він дивився широко відкритими, каламутними очима і бачив щось таке, чого не бачили ні лікар, ні отець Вісенте.

— Ти прийшла по мене, матусю?.. — шептав тихесенько, ледве ворущачи устами. — Твій Онофре дуже скучив за тобою... Твій син дуже скучив за тобою... Твій син дуже втомився і не може більше ходити... Візьми мене за руку, матусю, допоможи мені... Добре... О, тепер мені дуже добре!.. Я такий щас...

Другої половини слова він уже не вимовив. Голова його опала, а тіло стало конвульсійно тріпотати.

Двері відкрилися, і на порозі стали другий лікар і сотрудник отця Вісенте.

— Прийшла зміна, — бадьоро сказав другий лікар. — Можете йти...

І не скінчив.

— Маслосвятіє![\[101\]](#) — перейняв на себе команду падре Вісенте, звертаючись до свого сотрудника.

Лікарі тихо вийшли і вже в коридорі щось нараджувалися, очевидно, про двох інших хворих. А священики заходились коло розкаяного грішника, готуючи його в дорогу вічності.

Агонія тривала вже недовго, так що після маслосвятія покійного відразу перенесли до каплиці.

І коли тільки поблагословилося на світ, з монастирської дзвінниці поплили сумні звуки заупокійних дзвонів, звістуючи, що великий і страшний розбійник Онофре-Семипалий скінчив своє грішне земне існування і з жалем за свої гріхи став на суд Всевишнього.

Хід Великої Кобри

Коли б Данко міг щось відчувати, він би подумав, що попав у якийсь кошмар. Але вся річ була власне в тому, що він цілковито стратив здібність щось відчувати і розуміти. Для нього не існувало ні темені, ні холоду, ні болю, ні страху, ні надій, ні бажань — нічого. А, однак, він не був ні мертвим, ні навіть непритомним, бо десь в надрах його єства жевріла крихітна іскорка неспокою. І це було все, що лучило хлопця з життям. Знаходиться в такій стадії, коли існування стоїть на вістрію і може розплистися непомітно у вічності, як розпливається в проміннях сонця ранковий туман.

До цього нашому юному героєві бракувало дуже мало. Його тіло було знечулене, свідомість — спараліжована, а холод води з кожною хвилиною все глибше просякав у надра виснаженого організму і обривав нитку за ниткою зв'язки між душею й тілом.

Струм води, що ллявся далі згори, падав на його правий бік, коли був слабший; коли під натиском сильнішав — перебігав через тіло і падав на ліву сторону, щоб за хвилину знову вернутися направо і по дорозі ще раз пройтися по всьому тілі. Але Данко не помічав того і лежав нерухомо, як і камінь, на якому розпростерлося його безвладне тіло.

Та ось якась досить велика риба, захоплена потужним виром води, впала йому просто на обличчя, тріпнулася з переляку і вдарила його своїм пружним, лоскотливим хвостом по очах. Цей тріпотливий живий дотик справив на оціпенілого хлопця враження електричного струму і відразу вернув його до життя. Він кинувся точнісінько так, як і риба, і, перше, ніж успів щось зрозуміти, сів. Свідомість, вирвана з кайданів приголомшення, запрацювала, і аж тепер він перелякався.

— Боже! — гукнув на весь голос. — Що ж це зі мною? Де я?

Він з жахом розплющував очі в цілковиту темінь, але не бачив нічого, тільки чув, що на нього ллється згори вода і рокоче, спливаючи кудись вниз біля його ніг.

Нагадав про електричну ліхтарку і почав видобувати її заклякними пальцями з глибокої, злиплої від мокроти кишені. Добув.

— Господи, чи ж світить?..

Від хвилювання ледве намацав гудзичок, притиснув його — і радісно зітхнув: ліхтарка світила.

Та, ледве повівши нею коло своїх ніг, Данко скрикнув і мало не впустив лампки з рук. Був це не так крик переляку, як великого здивовання, бо ж мерців Данко не боявся, тим більше не боявся костей. А те, що він побачив, було власне кістяком людини, розпростертої хрестом ницьма на великій камінній плиті. Кістяк лежав перед також камінним тетраподом[102], на якому стояло срібне Розп'яття, два свічники і розкрите євангеліє, густо припале порохом.

Схилившись над кістяком і присвічуючи собі ліхтаркою, Данко переконався, що бачить перед собою тлінні останки священика єзуїтського ордену, якого смерть застала в глибокій молитві. Пізнав це по залишках одяжі, що де-не-де залишилася, по зовсім добре збережених сандаліях і по вервичці, котра лежала біля пучок лівої руки.

— Упокой, Боже, душу раба твого!.. — перехристився Данко. — Що ж закинуло в це підземелля священика?

Відповідь на своє питання хлопець знайшов, коли пильніше роздивився довкола. Він побачив, що знаходиться у великій печері, стіни й склепіння якої творила суцільна маса якоїсь твердої гірської породи. Її нутро, нерівне й вкрите численними виступами та зморшками, видавалося заразом старанно виполіруваним, бо виблискувало і мінилося при кожному дотику світла. Долівка, вкрита тепер намулом і водою, мала розколину, і в цю розколину стікала вода, що вливалася до печери з великого отвору, промитого високо в одній зі стін. Навпроти цього отвору в другій стіні, але вже внизу, виднівся ще один хід, і в нього також збігала вода, що переливалася через розколину в долівці, в стороні, протилежній до тетраподу, в глибокій ніші, до якої вело п'ять, чи шість висічених у скелі східців, стояло на підвищенню дві великих, кованих міддю скрині.

Зацікавлений Данко, обережно ступаючи по воді, підійшов до тих скринь і спробував їх відчинити. Замків на них не було, але від давности й сирости тяжкі віка попрікипали до своїх місць і видавалися нерухомими. Данко поклав ліхтарку на віко одної скрині і взявся обома руками за скоби другого. Напружився кілька разів,

шарпнув, і — скриня відчинилася.

Коли Данко присвітив і заглянув до середини — у нього запаморочилося в голові: скриня на три чверти була виповнена самородками золота й злежаним, як змокріла сіль, золотим піском, що блищав спокійним, гордим блиском.

Данко боявся поворухнутися, бо йому здавалося, що ця мана може щезнути з його очей.

— Таке багатство!.. Таке страшне багатство! — шептав, очарований. — Кому ж воно належить?.. Чи не є це все скарби гваянців, як казав Коарасіаба?.. Напевне так... Напевне тут лежить кістяк того священника, що пропав безслідно під час остаточного розгрому гваянської оселі... Коли так — то тут мусять бути і Со няшні Клейноди. Ану, подивлюся до другої скрині...

І Данко заходився підіймати друге віко.

Намучився і впрів добре, поки осягнув свого, але те, що побачив, перейшло всяку уяву: друга скриня була до половини засипана дорогоцінними каміннями різної величини, а зверху на них лежали... Соняшні Клейноди...

— Так, — ствердив Данко і захлиснувся від хвилювання. — Оце ж вони! Це ж ті знамениті Соняшні Клейноди — причина слави і нещастя племені гваянас!.. Це ж — той скарб, який тепер може рішити долю Коарасіабиного внука Коеми і цілого племені!..

Данко з забобонним страхом простягнув тремтячу руку і провів пальцями по холодних предметах. Потім боязко взяв точений зі слоневої кости держак арауе[103] і підніс його вгору. Великий, як куряче яйце, хоч і не зовсім правильної форми діамант, зустрівшись зі світлом ліхтарки, метнув блискавку, а червоні рубіни, підвішені на золотих ланцюжках, немов жива кров, збігали по Данковій руці і загойдалися, глухо й тихенько черкаючись один об другий. "Кулак Сонця" був оправлений в десять золотих листків, густо висаджених дрібнішими самоцвітами.

Полюбувавшись дивовижним арауе, Данко поклав його назад, а натомість витягнув тяжке акванґапе[104]. Підніс, глянув на "Око Сонця" і відчув, що з ним робиться щось надзвичайне. Цей діамант, багато менший від "Кулака Сонця", був такої дивної сили, такої чистоти, ніби увібрав у себе всі соняшні барви і тепер випромінював їх, осліплюючи очі і розприскуючись веселками на склстих стінах печери. Глибоке, як безодня, виповнена сяйвом і кольорами, лагідне, як захід сонця в морі, і одночасно страшне, як поганський бог грому — Перун, це "Око Сонця" не даром називалося оком, бо мало в собі дивну живу силу і вміло проникати своїм поглядом глибоко в душу. Золоте пір'я акванґапе, обсипане, як і в арауе, різними самоцвітами, виглядало проти великого діаманту бідним і мізерним.

Данко насилу переміг себе, щоб відірвати очі від чарівного каменя, обережно, немов які святощі, поклав акванґапе назад на своє місце і взявся пересипати в руках інші самоцвіти. Найбільшу їх кількість творили діаманти, але було також багато рубінів, шафірів, а особливо аквамаринів. Впереміжку з ними лежали давні золоті монети, ланцюжки, перстені і сережки з великими каміннями.

Данко любувався красою дорогоцінностей, як дитина гарними цяцками, перебирав річ за річчю, забувши про все на світі. І тільки, коли зауважив, що світло ліхтарки починає слабшати, схаменувся.

— Боже, що ж це я!? — кинувся він. — Дякувати Богові за спасіння і за відкриття таємниці, але треба ж і подумати над тим, як звідси вийти?..

Захопившись огляданням скринь, хлопець не помітив, що до нього знову підкралася велика небезпека і поставила ще раз його життя під знак питання. Вода, що й далі вливалася в печеру, забила намулом тріщину в долівці і піднеслася так високо, що вже вкрила камінну плиту і кістяк перед тетраподом. Це означало ні більше, ні менше, тільки загрозу досить страшної і очевидної смерти.

Данко миттю поспускав тяжкі віка і метнувся шукати якогось виходу. Але дарма. З отвору, через який він потрапив до цієї підземної скарбниці, летів бурхливий водоспад, отже, вернутися через нього назад було неможливо. Другий отвір в протилежній стороні, що вів кудись вниз, був уже також виповнений вщерть, бо каламутні хвилі верталися з нього назад в печеру. Третього виходу не було, і Данкові стало моторошно.

— Ах, — подумав він з одчаєм, — коли б же я раніше догадався і, замість того, щоб оглядати скарби, побіг тим ходом вниз!.. Він же напевне веде до тих дверей під водоспадом, про які згадував Коарасіаба. Якби ті двері відкрити, щоб випустити воду, — тоді б тут можна було сидіти безпечно. А так... Що ж я зроблю тепер?..

І він почав присвічувати у всі боки, шукаючи якогось рятунку. Але світло виснаженої батарейки було таке слабеньке, що губилося вже на віддалі одного метра, так що Данко мусів його взагалі погасити, аби не висвітити ліхтарки до кінця. Напомацки добрався до скринь, вліз на них з ногами і, розтираючи чоло руками, почав гарячково думати. Та думки не хотіли в'язатися логічно й послідовно. Вони стрибали на різні факти й особи, а особливо на події останніх днів.

Густа темінь, наповнена ревом води, охопила Данка, як кліщами, давила його страшним тягарем, переносила його в нереальний світ хаосу. Він відразу відчув, що все тіло його болить, печуть здряпини й рани, що під грудьми немилосерно ссе від голоду, що від мокрої одежі влазить аж під серце проймаючий голод. А на додаток до того всього страшенно хотілося спати.

Спати! Заснути тільки для того, щоб не бачити того всього, не чути, не розуміти!.. Ах, Данко справді був занадто вимучений тими всіми подіями останніх днів, і його нерви просили відпочинку...

Свідомість його почала двоїтися: раз йому здавалося, що всі пригоди на річці, в печері, в хатині на острові з Обою і Пойзе, з Великою Коброю і крокодилами були тільки гарячковим маячінням і привиділися йому колись дуже давно. Другий раз знову йому видавалося, що, навпаки, неможливим, неймовірним є його сучасне становище. І Данко, щоб перевірити себе, засвітив ліхтарку.

Та те, що побачив, на жаль, не було маячінням, а було дуже прикрою дійсністю. Вода піднялася вже так високо, що добиралася до поверхні тетраподу, а водоспад не слабшав ані трохи. У Данка тоскно стиснулося серце. Але він, однак, зробивши над

собою зусилля, зсунувся зі скринь і обережно побрів через печеру, щоб забрати євангеліє. Не міг допустити, щоб Святе Письмо залляла брудна вода.

Вернувся з ним назад і вже хотів його сховати до скрині, але роздумав. Виліз на своє місце, поклав євангеліє на колінах і знову став терти чоло. Коли б міг рухатися і щось робити — почував би себе краще. Але нічого в темноті він робити не міг. Залишалося тільки сидіти й чекати, в надії, що станеться щось непередбачене. Властиво, могло бути щось і передбачене. Наприклад, міг вичерпатися запас води вгорі, могло тиском води прорвати вихід під водоспад, або пробити замулену в долівці тріщину. Тоді рятунок є майже певний. Але на це треба було чекати. Тільки терпеливо чекати і більше нічого!..

Та одночасно у Данка зроджувалася й друга думка: чи тим терпеливим чеканням він не пошкодить собі? Ану ж, чекання заведе, і він стратить останній шлях до рятунку, котрий можна ще знайти тепер? Не є виключене, що, коли б тепер мав світло і пошукав би добре, подумав би, то щось і знайшов би! Але вся біда в тому, що світла нема...

Данко ще раз спробував натиснути гудзичок ліхтарки. Блискуча цяточка, що з'явилася від того, почала на очах скоро жовкнути, червоніти і слабнути. Хлопець гірко та тяжко зітхнув і потиснув гудзика назад вгору, а потім сховав ліхтарку до кишені.

Хвилини в темноті тягнулися, як густа, чорна смола, як безконечна розпука, і Данкові схотілося плакати. Шипіння й клекіт води ставали незносними. Данко спробував заткнути вуха, щоб не чути їх, але це малр помагало. Врешті хлопця огорнула якась зухвала злість.

"Хай буде, що буде! — подумав собі. — От візьму, ляжу на цих скринях і засну! Як втоплюся, то втоплюся — значить так було треба!.."

І він дійсно спробував лягти. Та віка скринь були опуклі, а до того ж між ними була віддаль на яких десять сантиметрів, отож, лежання ставало не вигідним ще більше, як сидіння. Тому Данко підсунувся в куток ніші, сперся об стіну спиною, схилив голову на євангеліє, котре тримав далі на колінах, і заплющив очі.

Посидівши нерухомо кілька хвилин, він навіть не зчувся, як задрімав, а потім і посправжньому заснув.

Прокинувся він від того, що тяжке євангеліє раптом зсунулося йому між колінами, а від того все тіло втратило оперття і сильно кивнулося наперед. Перше, ніж це собі усвідомив, інстинктивно вхопився рукою за книгу і при тому почув, що зранив на гострому мідяному обручі скрині вказівний палець правої руки. Біль моментально привів його до цілковитої притомності і примусив пригадати, де він і що з ним діється.

Хлопець відразу вдався по допомогу до ліхтарки, котра, відпочивши добре, засвітила досить ясно. Але картина, що представлялася очам хлопця, обвіяла його холодом смерті: вода вже піднеслася так високо, що сховала під собою Розп'яття на тетраподі і доходила майже до верха скринь.

Данко схопився на ноги і при тому боляче вдарився головою об стелю. Це примусило його піднести очі вгору, і тут він побачив над собою ще одну темну діру. Просунув в неї з трудом голову й руку з ліхтаркою, але побачив мало. Знав тільки, що

за тією дірою є ще якась ніби печера, на дні якої також, здавалося, шуміла вода. Але чи це дійсно так було, чи тільки йому привиділося — точно не міг ствердити. Зрештою, чи не все одно? Тут смерть, і там смерть.

Нерви, підкріплені сном, тепер реагували знову, і притуплена до всього байдужість зникла. Тепер уже Данко боявся смерти й тремтів цілим тілом. Як загнаний у пастку дикий звір, він кидався по своїх скринях під низьким склепінням і божеволів від жаху. З порізаного пальця стікала кров, евангеліє в руках заважало. А водоспад лляв далі, грізний і байдужий, розриваючи стіни печери своїм клекотом.

— Смерть, смерть! — кричав у середині хлопця якийсь голос, і від того шкіра його вкрилася гусячою висипкою.

— Як же це?! — товк головою Данко об кам'яні стіни. — Після того всього загинути?! Стільки разів вирватися від смерти тільки для того, щоб знайти її тут у підземеллі, у брудній воді?! Чи ж не ліпше було кінчити своє життя там, на поверхні, де принаймні хоч мій труп відшукали б?.. А тут загину безслідно. Ніхто навіть моїх кісток не знайде і не поховає, як он того богоугодного священика, що спочив смертю кілька віків тому назад!..

Данкові чомусь видалося, що саме це найстрашніше в його становищі. В цю хвилину його вже не лякала сама смерть, а мучила свідомість того, що про неї ніхто не знатиме.

— Боже, рятуй мене від того!.. — клякнув він на скрині. — Боже, донеси вістку про мій кінець до мого тата!.. Більше вже нічого Тебе не прошу...

Він хотів перехреститися, але мав зайняті руки. Тепер тільки звернув на це увагу.

— Ах, — сказав втішений, — ще можна якось порадити!.. Можна записати про це на вільному листку евангелія!.. Його напевне колись знайдуть... Тільки, чим же я запишу?.. Олівця нема.

Він з жалем розгорнув старовинне Святе Письмо і почав придумувати, чим би то зробити запис? При тому крапля крові з розрізаного пальця впала на потемнілу сторінку і стекла по ній вниз..

Данко подивився на палець, подумав трохи, обраховуючи дні, і тоді, схилившись над евангелієм та присвічуючи собі слабнучим світлом ліхтарки, почав писати закривавленим пальцем на перших двох чистих листках:

"Тут в ніч з 28 на 29 червня 195... року загинув за велику таємницю Богдан Сокіл, українець. Коарасіаби не зрадив. Скарби належать індіанам племені гваянас з долини Ігурей. Морубішабою має бути Коема, а не Убіражара.

Богдан Сокіл".

Літери виходили криві й незграбні та ледве вмістилися на двох сторінках. Поміж ними рясно порозливалися кров'яні краплі, але все ж прочитати написане було можна.

— Коли не загину, — вимовив вголос хлопець, — то дам до цього запису спростування.

Потім подумав, що з такими записами вмирають видатні люди й герої, а тому йому навіть стало трохи жаль від думки, що він може залишитися після цього живим.

Вже хотів закрити євангеліє, але йому вдалося, що написав недостатньо, і він доповнив свій запис на двох чистих сторінках в кінці:

"Татові гроші я відібрав у злодіїв. Вони тут. Розбійник Семипалий заслуговує милосердя. Його поранив Жакоб, а Жакоба з'їла Велика Кобра. Я сам бачив. Моліться за мою душу Б. С."

Скінчивши і цей додаток, зроблений уже майже напобацьки, Данко зсунувся зі скрині й опинився вище колін у воді. Тоді відкрив віко, поклав євангеліє і портфель побіч Соняшних Клейнодів і добре закрив скриню.

Зробив це саме вчасно, бо вода вже доходила по самі віка, а ліхтарка більше не світила...

Кінець другої частини.

[1] Ошуство — ошуканство, шахрайство. (Примітка упорядника інтернетної публікації).

[2] Ока — по-індіанськи: хата, халупа. (Тут і далі у виносках примітки авторки, крім тих, що позначені як примітки упорядника інтернетної публікації).

[3] Укатая — бразилійська рослина.

[4] Товщ — жир. (Примітка упорядника інтернетної публікації).

[5] Рріко — так називалася освоєна папуга Коарасіаби.

[6] Мавп'яче лігво — індіанська назва однієї хвороби (див. стор. 185, I. Том).

[7] Ранок, або Коема — внук Коарасіаби.

[8] Аквангапе — прикраса з пер, що її вбирають індіани на голову.

[9] Маландро — драбуга, дрантюх.

[10] Ботокуди — індіанське плем'я, яке ворогувало з гваанцями.

[11] Падре — пан отець.

[12] Гварасе і Гвапі — вбиті сини Коарасіаби.

[13] Шімарон — бразилійський напйток з листя герва мате.

[14] Сеу — пан.

[15] Фогети — фюерверки, ракети.

[16] Мурин — чорношкіра людина, негр. (Примітка упорядника інтернетної публікації).

[17] Крузейро — бразилійський гріш.

[18] Тангвапема — чотирогранний кіл, уживаний як зброя.

[19] Кабокльо — мешканець лісу.

[20] Барбаріаде! — варварство!, дикунство!, (проклін).

[21] Маландро! — драбуго! непотрібе!

[22] Бугро — невільник, індіанський водонос.

[23] Ботокуд — жорстоке і дике індіанське плем'я.

[24] Корма — задня частина човна або пароплава.

[25] Фарофа — кукурудза, товчена на платки.

[26] Шураско — в'ялене м'ясо, що його печеться на вогні.

[27] Тарантул — великий їдовитий павук, укушення якого смертельне.

[28] Зрезигновано — пригнічено, приголомшено. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[29] Ріще — хмиз. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[30] Коміть — вниз. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[31] Дивись географічну карту в I томі, ст. 121.

[32] Словом "гадюки" авторка у цьому творі називає взагалі змії різних видів, а не лише справжніх гадюк. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[33] Корали, уруту, сукурі, жибої — назви гадюк. *(Примітка авторки).* Щодо сукурі та жибої авторка припустилася помилки: ці змії не є отруйними, своїх жертв вони вбивають, душаючи власним тілом. Слова "сукурі" та "жибоя" в перекладі з португальської означають "анаконда" та "удав".

[34] Сасі — злий чортик, що робить пакості подорожнім.

[35] "О-ба" — вигук здивовання. "Пойзе" — неперекладний вираз, що близький до змісту "власне", "авжеж".

[36] Морубішаба — індіанський вождь.

[37] Мулят — мішанець; нащадок батьків білої і чорної раси.

[38] Сеньор — пан.

[39] Тустон — найдрібніший бразильський гріш, $\frac{1}{100}$ круйзера.

[40] Делегадо — шеф поліції. В малих оселях делегадо виконує також обов'язки адміністратора.

[41] Пасієнсія — терпеливість.

[42] Гудз — тут вузол. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[43] Маракужя — бразилійський овоч, що має смачний сік. *(Примітка авторки).* Мається на увазі маракуя (інші назви: страстоцвіт їстівний, або пасифлора їстівна, або гранадилла пурпурова) — тропічне плодове дерево, батьківщиною якого є Бразилія. Плоди мають кисло-солодкий смак. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[44] Варіжейра — бразилійська комаха, яка, замість яечок, зносить хробачки, які в'їдаються в тіло.

[45] Тупан — по-індіанськи: Бог.

[46] Каскавел — велика отруйна гадюка з тарахкальцем. *(Примітка авторки),* Певно мається на увазі гримуча змія. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[47] Атрамент — чорнило. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[48] Алан Пінкертон (1819-1884), один із перших детективів США і засновник першого приватного детективного агентства в США.

[49] "Залізний уруб" — літак.

[50] Слово "корва" є давньослов'янським, від котрого походить сучасне українське "корова". Тож "Рижа Корва" очевидно означає "Руда Корова". Не зрозуміло, навіщо авторка вдалася до давньослов'янизму, та ще у творі про Бразилію. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[51] Парох — парафіяльний священник. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

публікації).

[52] Ландрон — злодій.

[53] Фазенда — плантація.

[54] Кайпіра — мешканець лісу.

[55] Мочар — болото. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[56] Стрепіхатий — кучерявий, кудлатий, розкуйовджений. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[57] Легітимувати — тут оцінювати. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[58] Купном — купівлею. Тут мається на увазі аукціон. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[59] Куя — горнятко з гарбузової кори.

[60] Какі — овочі, подібні формою до помідорів. Один ґатунок "кафе-какі", можна їсти зеленкуватими. Другий ґатунок є придатний до їжі тільки тоді, коли стане цілком червоним і м'яким. *(Примітка авторки).* Мається на увазі хурма східна, добре знайома зокрема і українцям, бо достатньо поширена на українському ринку. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[61] Риж — рис. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[62] Чав! — до побачення!

[63] "Едіфісіо Мартінееллі" — хмародер у Сан Павло. Найвища будова на цілу Полудневу Америку.

[64] Брока — найнебезпечніша хвороба кави, яка нищить цілі плянтації.

[65] "З'їсти арару" — дати себе обдурити.

[66] Ваґабундо — волоцюга.

[67] Газард — азарт. *(Примітка упорядника інтернетної публікації).*

[68] Поркарія — свинство.

[69] Ладрон — злодій.

[70] Фантазми — привиди.

[71] Патрон — опікун, тут: шеф, пан.

[72] Ін'екція — застрик, впорскнення.

[73] Бом — добре! гаразд!

[74] Пасієнсія — терпеливість.

[75] Факон — великий ніж.

[76] Фойса — ніж на довгому держаку до стинання кущів.

[77] Пушся! — ну й! (вигук здивування).

[78] Жібоя — бразилійська гадюка.

[79] Грашаїнь — рід вовка.

[80] Жакватіріка — леопард.

[81] Онса — ягуар.

[82] Фарофа — платки з кукурудзи.

[83] Шярко — в'ялене м'ясо.

[84] Таквара — троша. *(Примітка авторки)*. Тобто трошені гілки, хмиз. *(Примітка упорядника інтернетної публікації)*.

[85] Обцас — підбор, каблук. *(Примітка упорядника інтернетної публікації)*.

[86] Чав! — до побачення.

[87] Анта — тварина, подібна до маленького слона. Має коло одного метра висоти і вкрита темною, майже чорною, шерстю. Травоїдна. *(Примітка авторки)*. Анта — португальська назва бразильського тапіра, одного з чотирьох видів родини тапірів, звірів ряду непарнокопитих. Тапіри мешкають у Центральній та Південній Америці, а також Південно-Східній Азії. Схожі скоріше на кабанів. Зі слонами їх порівнюють через наявність хобота, але маленького. *(Примітка упорядника інтернетної публікації)*.

[88] Герва мате — дерево, з листя якого виготовляється шімарон і особливий вид чаю, його у великій кількості експортують з Бразилії.

[89] Буска-пе — ракета, що вибухаючи, підскакує за тікаючим.

[90] Пака — гризун величини зайця. Має смачне м'ясо.

[91] Капівара — також гризун, найбільший у світі. Подібний зовнішньо до свині і має 70-80 см. висоти. *(Примітка авторки)*, Мається на увазі водосвинка або капібара. Слово "капібара" в перекладі з індіанської мови гуарані означає "володар трав". *(Примітка упорядника інтернетної публікації)*.

[92] "Пега!" — від дієслова "пегар". "Пега!" — лови, хапай, держи.

[93] Жакаре — крокодили.

[94] Носса! — скорочення від: "Носса Сеньора Сантіссіма! — Наша Діво Пресвята!".

[95] Тобто кілька ударів паском по "задньому місцю". *(Примітка упорядника інтернетної публікації)*.

[96] Пая — пелюстки, що обгортають кукурудзяні качани. Висушене шумилиння добре надається для виповнювання матраців.

[97] Пескадор — рибалка.

[98] Макашера — добрий індіанський божок, який опікується подорожніми.

[99] Охляп — без сідла. *(Примітка упорядника інтернетної публікації)*.

[100] Фазендейро — власник плантації кави.

[101] Маслосвятіє (маслосвяття, соборування, маслособорування або елеопомазання), — це одне з семи таїнств Православної Церкви, під час якого священники читають спеціальні молитви та помазують віруючих освяченим елеєм (олією) з метою зцілення від тілесних та духовних недуг. *(Примітка упорядника інтернетної публікації)*.

[102] Тетрапод — невисокий чотирикутний стіл у храмі, на якому розміщують ікони та інші священні речі під час богослужінь. *(Примітка упорядника інтернетної публікації)*.

[103] Арауе — булава, скептер, знак влади індіанського вождя.

[104] Акваг'апе — корона з пер для прикраси голови.